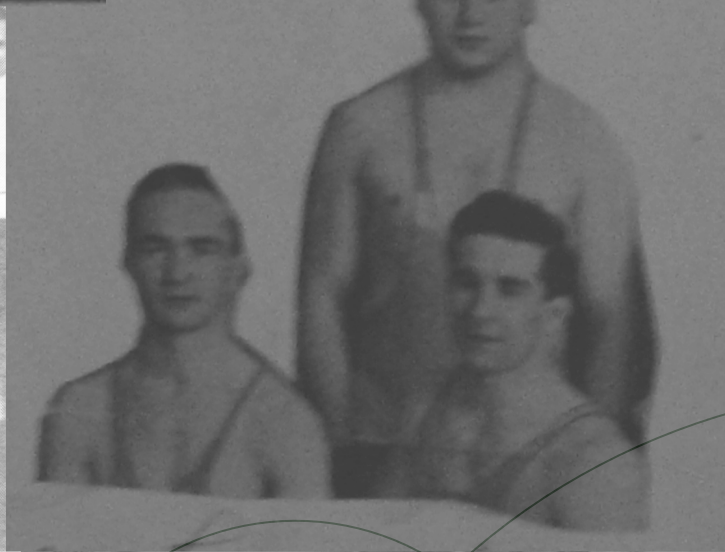
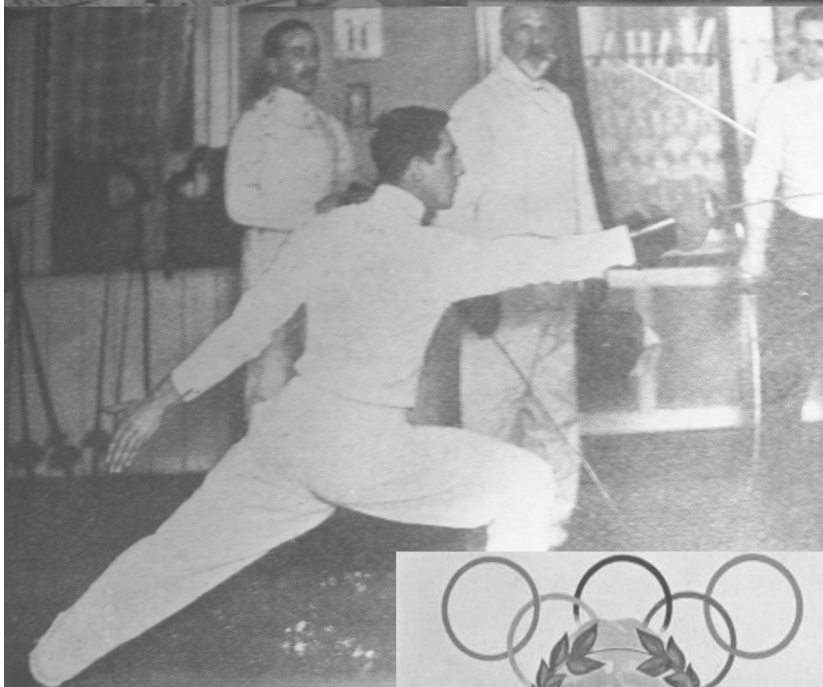

Kandidatspeciale

Nina Skyhøj Olsen

Den jødiske idræts historie (1921-1959)

- En analyse af den jødiske idræt i Danmark i perioden 1921-1959

Vejleder: Hans Bonde

Afleveret den: 19/04/2011

Forside illustration: Udpluk fra den dansk-jødiske idrætshistorie i billeder.

Kilder: Abraham Kurlands privatarkiv
Ivan Osiiers privatarkiv
www.propagander.tripod.com

Specialeafhandling - Institut for Idræt

Af:

Nina Skyhøj Olsen

Det Naturvidenskabelige Fakultet

Københavns Universitet

April 2011

Vejleder: Hans Bonde

Abstract

A pure Jewish sport began in Denmark after the immigration of Eastern European Jews (around 1882-1914) and was centered on the Jewish sports association *Hakoah*. This Jewish sports movement contributed to the integration of Jews into the Danish society, including profiling themselves through elite sport. *Hakoah* particularly marked itself through wrestling, which with its powerful expression confronted the image of the bookish and physically weak Jew. At the same time the Jewish sports movement in Denmark became a culture conservating factor contributing to the maintenance and development of Jewish identity and cultural specificity.

Jew persecutions in Nazi Germany and the growing anti-Semitism brought considerable pressure on the Jewish community in Denmark. This was also reflected in Jewish sports life and forced a trend towards a politicization of Jewish sport. This development came to affect the overall Jewish sporting life, as well as interfere with the careers of prominent individuals, like wrestler Abraham Kurland (who won Olympic silver in 1932) and fencer Ivan Osier (who won Olympic silver in 1912). Both, like *Hakoah* in general, chose to boycott the Berlin Olympics in 1936.

From the beginning Jewish sport in *Hakoah* had and maintained ties with the socialist labor movement, but from 1930 *Hakoah* also had ties to the Zionist sports movement *Maccabi World Union*; which gradually became stronger time, but without creating major changes in *Hakoah*'s work in the time before with and during the occupation of Denmark. In October 1943, the Danish Jews had escape to Sweden, and the Danish Jewish athletic life was for a time dissolved.

After the end of World War 2 and the Jews' return to Denmark from exile in Sweden and in the years up to the establishment of the sovereign Jewish state of Israel in 1948, *Hakoah* restored, but as the former great wrestling profiles in *Hakoah*'s in the following years brought their active sports careers to an end *Hakoah*'s results faded. *Hakoah*'s relations with Zionist *Maccabi* however strengthened additionally, and especially The Maccabi Games (International Jewish athletic event held every four year in Israel) came to play a prominent role in Jewish sports life in Denmark.

Resumé

Den rendyrkede jødiske idræt opstod i Danmark efter immigrationen af østeuropæiske jøder ca. 1882-1914 og var centreret omkring Jødisk Idræts Forening *Hakoah*. Denne jødiske idrætsbevægelse bidrog til integrationen af jøderne i det danske samfund ved bl.a. at profilere sig gennem eliteidrætten. Foreningen markerede sig særligt gennem brydesporten, der med sit kraftfulde udtryk gjorde op med billedet af den boglige og fysisk svage jøde. Sideløbende hermed blev den jødiske idrætsbevægelse i Danmark en kulturbevarende faktor, som bidrog til opretholdelse og udvikling af jødisk identitet og kulturel egenart.

Jødeforfølgelser i det nazistiske Tyskland og den voksende antisemitisme lagde et betydeligt pres på det jødiske samfund i Danmark. Det afspejledes også i jødisk idrætsliv og fremtvang en udvikling hen imod en politisering af jødisk idræt. Denne udvikling kom til at berøre det samlede jødiske idrætsliv, såvel som fremtrædende enkeltpersoner, eksempelvis bryderen Abraham Kurland (der vandt OL sølv i 1932) og fægteren Ivan Osiiier (der vandt OL sølv i 1912) da de begge, ligesom Jødisk Idrætsforening *Hakoah*, valgte at boykotte De Olympiske Lege i 1936 i Berlin.

Jødisk idræt i *Hakoah* havde fra begyndelsen stærke bånd til den socialistiske arbejderbevægelse og fastholdt disse op igennem 1930'erne, men knyttede tillige bånd til den zionistiske idrætsbevægelse *Maccabi* i 1930; et bånd som med tiden gradvist forstærkedes, uden at dette dog skabte større ændringer i foreningens virke i tiden inden og under Danmarks besættelse.

I oktober 1943 måtte de danske jøder flygte til Sverige, og det dansk jødiske idrætsliv blev for en tid opløst.

Efter Anden Verdenskrigs afslutning, jødernes hjemkomst til Danmark fra landflygtighed i Sverige og i årene op til oprettelsen af den selvstændige jødiske stat Israel i 1948, genoprettedes *Hakoah*, men i takt med at de gamle store idrætsprofiler i *Hakoahs* brydeafdeling i årene herefter satte punktum for deres aktive idrætskarrierer, svandt *Hakoahs* resultater ind. *Hakoahs* relationer til zionistiske *Maccabi* styrkedes imidlertid yderligere og særligt *Maccabi*aderne (jødisk idrætsfest som afholdes hver fjerde år i Israel) kom til at spille en fremtrædende rolle for jødisk idrætsliv i Danmark.

Indhold

Abstract	II
Resumé	III
1	Indledende afsnit
	1.1 Indledning..... s. 1
	1.2 Problemformulering..... s. 3
	1.3 Afgrænsning og disposition..... s. 4
	1.4 Begrebsdefinitioner..... s. 5
2	Kilder
	2.1 Forskningsoversigt..... s. 7
	2.2 Forskningsbaserede fremstillinger..... s. 7
	2.3 Afhandlinger..... s. 9
	2.4 Primærkilder..... s. 10
3	Jøder, sport og politik
	3.1 Jøderne i Danmark..... s. 16
	3.2 Jødisk idræt i et historisk perspektiv..... s. 19
	3.3 De europæiske jøder og de politiske strømninger i det tidlige tyvende århundrede..... s. 20
	3.4 Jødisk idræt og politik i Europa..... s. 22
	3.5 Dansk-jødisk politisk involvering..... s. 29
	3.6 Jøderne og foreningslivet..... s. 33
	3.7 Jøderne i Danmark og den danske integrationspolitik (1903-1945)..... s. 36

4	En selvstændig jødisk idræt 1920-1933	
	4.1 Den jødiske idræts begyndelse i Danmark.....	s. 43
	4.2 <i>Hakoah</i> stiftes.....	s. 47
	4.3 De første år i <i>Hakoah</i>	s. 51
	4.4 <i>Hakoah</i> melder sig under <i>Maccabi World Union</i>	s. 54
	4.5 Hvorfor en <i>jødisk</i> idræt?.....	s. 57
	4.6 Dansk-jødisk idræt uden for <i>Hakoah</i>	s. 60
	4.7 Sammenfatning.....	s. 64
5	Jødisk idræt under antisemitisk pres 1933-1943	
	5.1 Binjamin Slor og højskolebevægelsen.....	s. 66
	5.2 <i>Hakoah</i> 1933-1943.....	s. 68
	5.3 <i>Hakoahs</i> bokseafdeling.....	s. 72
	5.4 Idrætssamkvem til debat.....	s. 75
	5.5 De olympiske lege i Berlin 1936.....	s. 81
	5.6 Dansk-jødisk idræt i besættelsestiden.....	s. 91
	5.7 <i>Hakoahs</i> plads i det dansk-jødiske samfund.....	s. 94
	5.8 Sammenfatning.....	s. 95
6	Zionismen og politiseringen af den jødiske sport	
	6.1 <i>Hakoah</i> genoprettes.....	s. 99
	6.2 <i>Hakoah</i> og <i>Maccabi</i> efter flugt og landflygtighed.....	s. 103
	6.3 Sammenfatning.....	s. 110
7	Konklusion	s. 113
8	Anvendt litteratur	s. 117

Kapitel 1

1.1 Indledning

Etniske minoriteter er ikke noget nyt fænomen i Danmark, og danskerne har gennem århundreder været i stand til at høste erfaringer med at integrere minoriteter i det danske samfund.

Jøderne har siden renæssancen været en af de første større minoritetsgrupper i Danmark og har i århundreder sat deres præg på det danske samfund.

Det jødiske samfund i Danmark var ikke en heterogen gruppe i årene 1921-1959, som er denne afhandlings fokus, men derimod splittet i to grupperinger af hhv. "gamle" danske jødiske slægter og nyligt indvandrede østeuropæiske jøder.

Med denne afhandling har det været hensigten at belyse idrættens betydning for den jødiske minoritet og i bredere forstand dens betydning for jødernes integration i det danske samfund.

Jødisk idrætsliv afspejler på mange måder den jødiske minoritets behov og ønsker, dens udvikling og dens forandring. Herved ses jødisk idrætsliv og dets udvikling som illustration af, hvorledes det jødiske samfund i Danmark reagerede indadtil såvel som udadtil, da presset på jøderne verden over tog til, i forbindelse med den nazistiske magtovertagelse i Tyskland i 1933, under Anden Verdenskrig og under holocaust, men også ved oprettelse af den jødiske stat Israel i 1948.

Da afhandlingen omfatter hele den tysk-nazistiske periode fra 1933 til 1945, vil den også indeholde studiet af en minoritetsgruppe under pres, ikke mindst fordi antisemitismen også havde en vis grobund i Danmark.

I mit arbejde med stoffet er der særlig to perspektiver, der har vist sig frugtbare for forståelsen. For det første står integrationsspørgsmålet centralt: I hvilken grad virkede den jødiske idrætsdeltagelse integrerende i det danske samfund? For det andet: I hvilken grad indebar den jødiske idræts udvikling

politiseringsprocesser både eksternt i forhold til nazismen og internt i forhold til zionismen?

Afhandlingen vil således ikke blot bidrage til belysningen af et centralt afsnit af den dansk-jødiske historie, men også kaste nyt lys på forståelsen af både integrationspolitik og forholdet mellem sport og politik. Hvad angår integration vil afhandlingen forsøge at demonstrere, at nutidens integration hviler på en næsten 100 år gammel integrationshistorie i form af den jødiske idræt. Potentielt kan denne ubeskrevne del af den jødiske historie blive til inspiration for udformning af nutidens integrationspolitik.

Traditionelt har forskningens interesse for feltet "sport og politik" især rettet sig mod fascistiske og kommunistiske regimers udnyttelse af sporten som politisk instrument. Det er denne afhandlings ambition at demonstrere, at også zionismen (helt uden sammenligning i øvrigt med de førnævnte ideologier) har gjort brug af sporten i den politiske sags tjeneste.

Afhandlingen udgør også på det symbolske plan et forsøg på at nuancere ikke mindst antisemitismens fremstilling af jøderne som åndsfikserede og kropsligt svage. Som det vil blive påvist, rummer den jødiske idræthistorie en, sikkert for mange, overraskende dimension af "muskeljødedom" hinsides enhver stereotypi af den kropsfornægtende jøde.

Nærværende afhandling vil forsøge at give en samlet redegørelse for jødisk idræthistorie i Danmark i perioden 1921-1959.

1.2 Problemformulering

Afhandlingen bygger på følgende problemformulering:

En analyse af den jødiske idræt i Danmark i perioden 1921-1959.

Følgende underspørgsmål vil blive inddraget:

- *Hvorfor opstod der en særskilt jødisk idræt i Danmark?*
- *Hvilken betydning havde idrætten i den jødiske integrationsproces?*
- *Hvorledes har Jødisk Idrætsforening Hakoah fungeret som en integrerende institution?*
- *I hvilket omfang havde antisemitismen indflydelse på udviklingen af dansk-jødisk idræt?*
- *Hvilken betydning havde den nazistiske magtovertagelse i Tyskland i 1933 på den dansk-jødiske idræt?*
- *Hvilken rolle har zionismen spillet i den jødiske idræts udvikling?*

1.3 Afgrænsning og disposition

Prisopgaven er udskrevet under titlen ”*Den jødiske idræt i Danmark i det tyvende århundrede*”. Jeg har dog valgt at afgrænse afhandlingen til at omfatte den forholdsvis korte periode 1921-1959, som ydermere er opdelt i tre afsnit: Tidsrummene 1921-1933, 1933-1943 og 1943-1959, der hver især repræsenterer forskellige udviklingsfaser.

Den sene begyndelse for periodens afgrænsning er begrundet i, at der ikke eksisterede en selvstændig *jødisk* idræt i Danmark før 1921. Når afhandlingen slutter med året 1959, hænger det sammen med, at der dette år for første gang blev afholdt en stor europæisk jødisk idrætsfest, en såkaldt Maccabiade i Danmark, hvilket ifølge min vurdering markerer det sidste afgørende nybrud i den dansk-jødiske idrætshistorie. Presset fra nazismen var forsvundet, og den eliteidræt i dansk-jødisk sammenhæng svandt ind, hvilket også medførte en svækket synlighed i den danske offentlighed.

Opgaven vil indledningsvis opridse den dansk-jødiske historie, som ligger forud for den periode som er opgavens fokus og sætte den jødiske idræt i et historisk perspektiv. Herefter vil følge afsnit om jødernes politiske involvering i Centraleuropa og Danmark, samt en præsentation af det danske samfunds politiske syn på jøderne i Danmark og deres integration.

Disse indledende afsnit medtages, da en vis viden om disse aspekter af den jødiske historie findes nødvendig for forståelsen af afhandlingens hovedafsnit. Afsnittene er derfor ikke et forsøg på at give et fuldstændigt billede af det jødiske samfund, som rummer talrige aspekter, der ikke findes relevante for netop denne afhandling.

1.4 Begrebsdefinitioner

I afhandlingen vil der blive brugt forskellige begreber, som omhandler de jødiske immigranternes tilpasning til det danske samfund, herunder begreber som er særligt knyttet til det jødiske samfund. Afhandlingen vil ikke forsøge at beskrive det jødiske samfund i Danmark i sin helhed, men derimod give en overordnet forståelse af nogle begreber, der benyttes i forbindelse med immigrationen og som menes nødvendig for forståelsen. I dette afsnit vil nogle af disse begreber derfor blive defineret, som de skal forstås i afhandlingen.

Jøde: Forstås her i klassisk jødisk tradition, som beskrevet i Torahen: en person født af en jødisk mor. Der er derved tale om et slægtskab, og ikke udelukkende en religiøs overbevisning. Man kan herudover konvertere til jødedommen i henhold til reglerne for konvertering, og derved blive jøde.¹

Gamle jøder/jøder fra de gamle jødiske familier: Vil i denne afhandling være betegnelsen for de jøder der allerede havde været i Danmark i generationer, da den store indvandring af østjøder kom til landet.

Immigrerede jøder/ østjøder: Vil i denne afhandling være fællesbetegnelser for de jøder, der kom til Danmark fra (primært) Østeuropa mellem 1882 og 1914, og som således adskiller sig fra ovennævnte ”gamle jøder”.

Antisemitisme: Begrebet blev lanceret i slutningen af 1870'erne og forstås som en negativ og fjendtlig holdning til eller handling overfor jøder.²

Integration: Begrebet integration vil i denne opgave skulle forstås som processen, hvorved jøderne blev en del af samfundet på alle måder, der var nødvendige for at leve et normalt liv, herunder tilegnelse af arbejde, sproget og skolegang for børnene.³

Assimilation: Opfattes som et møde mellem kulturerne, hvor de nytilkomne indvandrere (her jøderne), gradvist begynder at miste deres medbragte kulturelle identitet og i stedet påtager sig den nye nationale identitet (her i afhandlingen den

¹ Thing, M. (2008). *De russiske jøder i København*. København: Gyldendal s. 14

² Bilde, P. & Steensgaard, P. (1983). *Zionismen og Israel*. Århus: Forlaget AROS, s. 55

³ Thing, M. (2008). *De russiske jøder i København*. København: Gyldendal 19

danske). En del af dette kan være en opgivelse af sprog, religion eller de religiøse regler for mad.⁴

Først ”Når medlemmer af etniske grupper er emotionelt døde over for deres varierende fortid og udelukkende åbne for deres nutid, kan de betegnes som (fuldt ud) assimileret”⁵

Segregation: Adskillelse eller afsondring. Indebærer at etniske minoriteter i vidt omfang fastholder deres oprindelige livsform og lever parallelt med eller adskilt fra flertallet af befolkningen, dog skal de overholde landets love og beherske landets hovedsprog. Segregation kan være tvungen, som i fx den jødiske ghetto i Warszawa under 2. Verdenskrig, eller frivillig, hvis en minoritetsgruppe selv har valgt adskillelse, måske som et værn omkring deres religion, traditioner eller andre private forhold.⁶

Bundisme: En af de store politiske bevægelser blandt østjyderne.

Var en socialistisk bevægelse, der var fortalere for en kulturel jødisk selvstændighed baseret på det jiddische sprog.⁷

Zionisme: Forstås som den politiske jødisk-nationale stræben efter den jødiske tilbagevenden til Israel og opbygningen af en jødisk stat, med eget sprog og egen kultur.⁸

Den politiske zionisme med en jødisk stat som mål voksede frem i intellektuelle jødiske kredse i 1800-tallet under indtryk af den europæiske nationalisme, og blev desuden præget af socialistiske tanker.⁹

Arbejderzionisme: Jødisk socialisme inspireret af zionismen, og som lig zionismen stræbte efter oprettelsen af en jødisk stat.

Arbejderzionisterne ønskede at forene de to ideologier, og blev senere den politiske drivkraft bag dannelsen og opbygningen af staten Israel.¹⁰

⁴ Thing, M. (2008). *De russiske jøder i København*. København: Gyldendal, s. 19-20

⁵ Blum, J. (1972) *Dansk og/eller jøde?* København: Gyldendalske Boghandel, s. 163

⁶ *Den Store Danske, Gyldendals åbne Encyklopædi*, www.denstoredanske.dk

⁷ Gitelman, Z. Y. (2003) *The emergence of modern Jewish politics: Bundism and Zionism in Eastern Europe*. Pittsburgh, USA: University of Pittsburgh Press. s. 6

⁸ Thing, M. (2008). *De russiske jøder i København*. København: Gyldendal s. 554-561

⁹ *Den Store Danske, Gyldendals åbne Encyklopædi*, www.denstoredanske.dk

¹⁰ Thing, M. (2008). *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 277-278

Kapitel 2

2.1 Forskningsoversigt

Idrætten er ofte overset i den dansk-jødiske historie, og specifik idrætsrelateret forskningsmateriale må da også ofte søges udenfor den skrevne og offentligt tilgængelige litteratur. Idrætten har heller ikke en plads på Dansk Jødisk Museum i København i øjeblikket (juni 2010), da de to rammer med billeder af de jødiske atleter som repræsenterede den dansk-jødiske idræt, har måttet vige pladsen for en særudstilling.

Derfor har en stor del af det arbejde, som ligger til grund for denne afhandling bestået i opsporing og indsamling af brugbart kildemateriale. Følgende vil være en gennemgang af det mest centrale kildemateriale, der er tilgængeligt, samt en kildekritisk vurdering af dets brugbarhed.

2.2 Forskningsbaserede fremstillinger:

I 1980 stiftedes selskabet for Dansk Jødisk Historie, og selskabet udgiver hvert år de to tidsskrifter *Rambam*, *Tidsskrift for jødisk kultur og forskning* samt *Jødisk Orientering*.

Artiklerne i disse tidsskrifter omhandler meget forskellige områder indenfor den jødiske forskning i Danmark, og giver mulighed for at orientere sig i nyere historisk forskning. Artiklerne har oftest gode kildehenvisninger og samlet set god kildeværdi. Der er dog også en del erindringsbaserede artikler, som nødvendigvis må sammenholdes med andre kilder, før der kan tages stilling til de historiske beskrivelseres faktuelle indhold.

I 1985 udkom *Dansk-jødisk historie – en forskningsoversigt* (Blüdnikow, 1985), men denne må siges at være forældet i dag, 26 år efter. Til bearbejdelse af den dansk

jødiske idræthistorie kan endvidere af ældre værker nævnes *Indenfor murene – Jødisk liv i Danmark 1684-1984* (Jørgensen 1984) og *Immigranterne* (Blüdnikow 1986), som beskriver den generelle dansk-jødiske historie, men ikke giver et fuldstændigt systematisk overblik.

De russiske jøder i København (Thing 2008) er det mest grundige og omfangsrige værk om de østjødiske immigranternes historie i Danmark i dag. Dette værk er en grundig og gennemgang af mange forskellige facetter af det jødiske samfund, med fokus på perioden efter den østjødiske immigration. Morten Thing har indgående bearbejdet den jødiske presses samtidige udgivelser, og han har gennemgået et stort skriftligt kildemateriale. Endelig har Thing også benyttet og beskrevet den jiddisch-sprogede del af den dansk-jødiske presse.

Thing vier idrætten et mindre afsnit af bogen, hvor han støtter sig til den jødiske presses fremstilling. Afsnittet giver et overblik, men bogens fokus er ikke idræt og Thing har således kun udvalgt episoder fra historien, og dykker ikke ned i alle de problemstillinger, som fremgår af pressen, hvilket derimod er forsøgt i nærværende afhandling.

Til bearbejdning af de politiske strømninger i Centraleuropa er Brenner & Reuvenis *Emancipation through Muscles* (2006) hovedsageligt blevet benyttet. Dette er en artikelsamling, som går i dybden med problemstillingen jøder, sport og politik med særlig fokusering på zionisme. Værket er skrevet af flere forfattere, med mange forskellige indgangsvinkler til emnet, hvilket gør at man skal tage nye kildekritiske forbehold for hver ny artikel. Værket rummer ikke oplysninger om de enkelte forfattere, men de fleste forekommer at have højt akademisk niveau og giver indtryk af at holde en professionel distance og neutralitet til emnet. Værket giver et nuanceret billede af jøder og sport, og har særligt fokus på årene 1890-1940 som også er yderst relevant for nærværende afhandling. Dog beskæftiger værket sig ikke med de danske jøder, men giver et godt indblik i de politiske strømninger i Europa, hvorved man får indtryk af hvordan og hvorfor disse strømninger har bevæget sig til Danmark.

Der foreligger ikke en officiel endsige uofficiel beskrivelse af Maccabi World Unions historie. Der findes enkelte værker som berører emnet kort: *Ten great Maccabians* (Hoffman, Joseph (1991)) og *1001 Facts Everyone Should Know About Israel* (Bard & Schwartz, 2005) og *A history of Zionism* (Laqueur (2003)), men ingen af værkerne giver en dybere analyse, hverken hvad angår historien eller betydningen af Maccabi eller Maccabiaderne. Derfor har det været nødvendigt også at benytte Maccabi World Unions hjemmeside www.maccabiah.com om end kildeværdien må tages med forbehold, da der bl.a. mangler oplysninger både hvad angår kildeangivelse, forfatterne af hjemmesidens artikler og tidsangivelse for deres udarbejdelse.

Hans Bonde belyser i værket *Fodbold med Fjenden* (Bonde 2006) fra talrige sider det danske idrætssamarbejde med det nazistiske Tyskland, med fokus på årene for besættelsen 1940-1945. Værket indeholder også en indledende gennemgang af 1930'ernes idrætssamkvem. Den jødiske idræt er medtaget i denne undersøgelse og analyse, hvor også den dansk-jødiske idrætsforening Hakoahs boykot af OL i Berlin 1936 refereres. Værkets fokus er dog ikke den jødiske idræt, hvorfor denne side af den danske idrætshistorie som enkeltstående element ikke er udforsket i dybden.

Herudover har Hans Bonde i artiklen *INTEGRATION GENNEM KROPPEN? - Den jødiske idræt med særligt henblik på Besættelsestiden*, beskæftiget sig mere direkte med netop det jødiske aspekt. I denne artikel er der dog ikke medtaget nyt forskningsmateriale. Artiklen er en kortere grundig gennemgang, udarbejdet ved hjælp af den allerede eksisterende forskningslitteratur.

2.3 Afhandlinger:

Sofie Lene Baks afhandling *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945* (2003) giver et nuanceret indblik i de forhold, hvorunder det jødiske samfund i Danmark udviklede sig, og de politiske og ideologiske påvirkninger den jødiske minoritet oplevede i en periode med voksende antisemitisme både syd for grænsen og i Danmark. Afhandlingen giver derved mulighed for at sammenholde denne antisemitisme og hvorledes den kom til udtryk, med den udvikling som det dansk-jødiske samfund og

herunder jødisk idræt gennemgik.

Sonni Thelmarks specialeafhandling *En undersøgelse af Hakoah's idræts historie i perioden 1924 til 1999* (1999) beskæftiger sig hovedsageligt med Jødisk Idrætsforening Hakoah, men den 75 år lange periode forhindrer, at afhandlingen kan gå i dybden, og den bliver primært en opridsning af foreningens historie. Afhandlingen giver et overblik over *Hakoahs* historie, men dog uden at gå i dybden eller udforske eller problematisere nye sider af foreningens historie.

2.4 Primærkilder:

Fire forskellige dansk-jødiske bladudgivelser (*Jødisk Ugeblad*, *Israelitten*, *Jødisk Familieblad* og *Ugebladet Mosaisk Samfund*) har beskæftiget sig med idrætten, og alle er tilgængelige på det Kongelige Bibliotek i København.

I bladene afspejles idrættens plads og rolle i det dansk-jødiske samfund, og herigennem tegnes også et billede af det jødiske samfund i perioden. Man får indsigt i de temaer, der interesserede jøder i Danmark og hvad der blev debatteret jøder imellem.

Jødisk Ugeblad udkom fra 1906 og indtil 1940, hvor den jødiske presse forstummede under besættelsen.

Jødisk Ugeblad refererede ifølge bladet selv ”aktuelle Nyheder fra den jødiske Verden, behandler objektivt jødiske Spørgsmaal og bringer officielle Meddelelser fra herværende jødiske Foreninger, Komiteer og Klubber”¹, og bladet blev sendt gratis ud til medlemmerne af disse sammenslutninger. Jødisk Idrætsforening *Hakoah* nævnes i næsten hvert nummer af bladet, med resultater og annoncering af fester og andre begivenheder.

Udgivelserne efter 1938 indeholder ofte et afsnit om ”Episoder fra det 3die rige”. Disse afsnit tager stærk afstand til det nazistiske styre i Tyskland, ved brug af indlæg af både alvorlig, såvel som af mere satirisk karakter.

¹ Trykt på alle forsider af *Jødisk Ugeblads* udgivelser 1938-1940

Israelitten udkom fra 1913, men i forbindelse med denne afhandling er kun årgangene 1920-1923 gennemgået. I dette blad finder man beskrivelser af nogle af de første jødiske idrætsaktiviteter i Danmark, men idrætten er i øvrigt generelt meget sparsomt repræsenteret i bladet.

Jødisk Familieblad udkom første gang i 1928 med det formål at være et samlingspunkt for det jødiske samfund i Danmark. Dette var muligt bl.a. i kraft af, at bladet bragte officielle meddelelser fra Det Mosaiske Trossamfund i København.² Samtidig fungerede bladet som meddelelses- og debatforum for læserne. Her berørtes fra tid til anden aktiviteter i *Hakoah*, samt forskellige aktuelle emner i relation til sport, men der var ikke faste indlæg om idræt i bladet.

Ugebladet Mosaisk Samfund (senere *Ugebladet for Mosaisk Samfund*), organ for *Mosaisk Familie og Forretningsliv i Danmark*, udkom fra 1906 til 1931, og her fik Jødisk idrætsforening *Hakoah* og den jødiske idræt fast spalteplass under overskriften ”*Jødisk Sport*”. *Mosaisk Samfund* beskrev endvidere sig selv som ”*Officielt Organ for Idrætsforeningen Hakoah*”.

I de første numre af ugebladet blev *Hakoahs* faste spalteplass redigeret af Simon Sachnowsky og Emil Wassermann (afdelingsledere i *Hakoah*), men efter få numre overtages redaktionen i en periode af Meyer Rudaizky (formand i *Hakoah* 1924-1934). Herefter forsvinder angivelsen af, hvem der redigerer *Hakoahs* spalter i bladet, men indlæggene er dog fortsat skrevet af *Hakoah*folk. Der bringes sidenhen mange forskellige indlæg fra foreningen, som i hver udgave omfatter ca. en halv side.

Den jødiske presse, som disse blade repræsenterer, kan dog være noget ensidig. Man henvender sig til den jødiske minoritet, og præsenterer således dennes synspunkter og interesser. Bladene giver ikke et noget nuanceret indblik i det almene danske samfunds interesser og dets syn på datidens jødiske problemstillinger. Nogle synspunkter eller begivenheder præsenteres muligvis noget anderledes og mere ensidigt end det ville være tilfældet i den ikke-jødisk presse, hvorfor disse må behandles kildekritisk.

² Den jødiske menighed omkring synagogen i København.

Hakoahs forhandlingsprotokol fra 12. januar 1929 til 4. oktober 1947 tegner som samtidig førstehåndskilde et billede af begivenhederne i *Jødisk Idrætsforening Hakoah* (herefter oftest omtalt som *Hakoah*) i denne periode. Denne protokol giver indblik i perioden, og i bestyrelsesmedlemmernes overvejelser og stillingtagen til de begivenheder der udspillede sig i foreningen. Protokollen giver også et indblik i de aktiviteter, som foreningen igangsatte.

Der blev noteret i protokollen, mens møderne stod på, og det må således antages, at referenten havde gode muligheder for at vide hvad der foregik, og at hans evne til at forstå og gengive mødernes forløb var god. Desuden var *Hakoahs* protokol officiel, og man må forvente at det har været i foreningens og referentens interesse at gengive forløbet uforbeholdent.

Der er dog i afhandlingen taget forbehold for, at denne protokol ikke kan give det fulde billede af foreningen. Den er nedskrevet af forskellige bestyrelsesmedlemmer, og varierer i høj grad både hvad angår detaljer og indhold. Selvom referentens navn altid opgives, har man for en del referenters vedkommende ikke noget større kendskab til personen. Dette er problematisk, da det var den enkelte referent der vurderede hvor detaljeret møderne skulle refereres. Der var også en risiko for en tendens til at fremstille bestyrelsen i et forholdsvist positivt lys, da man må antage, at en person der har involveret sig i en forenings bestyrelsesarbejde også er positivt indstillet overfor foreningen og ønsker den fremstillet i et positivt lys.

Man kan som læser i eftertiden kun danne sig et billede ud fra det, der blev skrevet ned. Man får selvsagt ikke oplysning om, hvad man har undladt at skrive ned. Det kan i hvert fald undre én som læser, at foreningen – for størstedelen af tiden - fremstår yderst harmonisk. Især gælder dette perioden efter Danmarks besættelse i 1940. Der er stort set ingen reflektive bemærkninger, ej heller efter hjemkomsten fra Sverige, og genstiftelsen af *Hakoah*. Diskussionen omkring Abraham Kurlands eventuelle deltagelse i OL 1936 er ligeledes meget kortfattet. I forbindelse med netop denne diskussion mangler der endvidere nogle sider i forhandlingsprotokollen og deres manglen kan ikke forklares.

Fællestrækket for dem der har nedskrevet referater mm. i forhandlingsprotokollen er, at de alle er bestyrelsesmedlemmer, hvilket for manges tilfælde ikke nødvendigvis indebar deltagelse i klubbens idrætslige aktiviteter. Protokollen giver således fortrinsvis et billede, som er tegnet af den administrative kerne, og i mindre grad af foreningens aktive idrætsudøvere.

Hakoahs eget medlemsblad *Hakoahneren*, udkom første gang i 1942. *Hakoahneren* berører mange af de samme emner, som indeholdes i protokollen og giver samtidig udtryk for, hvad der var af betydning for klubben, både for bestyrelsen og medlemmer.

De enkelte udgivelser er skrevet kort før, i forbindelse med eller kort efter begivenhederne har fundet sted, og evnen til korrekt gengivelse må således vurderes som værende god.

Især de første numre af *Hakoahneren* er dog karakteriserede ved at være relativt kortfattede og ved at have et begrænset antal sider. Man må herudover antage, at klubben gerne vil fremstille sig i et positivt skær, og redaktionen har ligeledes haft magten til at undlade at trykke indlæg, som de ikke fandt passende. Man må derfor tage forbehold for, at medlemsbladet ikke nødvendigvis tegner et fuldstændigt og korrekt billede af klubben.

Dansk Jødisk Museums samling i relation til idræt indeholder *Genstandsnummer 0228X0001 En gymnastiklærerindes hovedopgave*. Dette er en hovedopgave forfattet af Amalie Meyer (en jødisk skolelærerinde fra det bedre borgerskab) som omhandler gymnastikkens historie og øvelser. Opgaven beskæftiger sig ikke med jødedom eller jødisk gymnastikhistorie, men tegner snarere et billede af, hvordan en jødisk kvinde opfattede sig selv i Danmark på dette tidspunkt.

Herudover findes materiale fra Leo (Leib) og dennes søn Brian Schüsteins bryderkarrierer. (Leo Schüstein var bryder i *A.K. Dan*, og aktiv i perioden for opgavens fokus, men var aldrig københavnsk eller dansk mester, og tilhørte således ikke samme elite som flere af *Hakoahs* brydere):

Genstandsnummer: 0250X0017 Fotoalbum fra Leo Schüstein og Brian Schüstein.

Genstandsnummer: 0250X0018 Samling af udklip og billeder af Leo Schüstein og Brian Schüstein.

Genstandsnummer: 0250X0001 Præmiefad fra bryder Leo Schüstein i A.K. Dan.

Disse tre genstande indeholder: En scrapbog, fotoalbum, postkort samt medaljer, pins, en vandrepokal og diplomer. Dette har Leo Schustin samlet i løbet af sin egen og sin søns karrierer. Sønnen har efter faderens død doneret materialet til museet. Materialet giver indblik i jødiske bryderes karriere udenfor *Hakoah*. Samtidig giver det et indblik

i brydermiljøet i perioden generelt. Endelig viser materialet, hvorledes idrætten og forholdet til jødedommen udvikledes over to generationer.

Hos Abraham Kurlands enke, Inge Kurland, findes en betydelig samling kildemateriale om denne berømte bryders karriere. Samlingen rummer kassettebånd med interviews med Abraham Kurland, en meget omfangsrig scrapbog, rejsebrev, taler, samt udkast til erindringer, som han imidlertid aldrig fik samlet fuldstændigt inden sin død.

Dette materiale er blevet gennemgået grundigt, og hans erindringer er i denne forbindelse renskrevet og samlet, og er nu at finde hos undertegnede samt hos Inge Kurland.

Abraham Kurlands erindringer er førstehåndskilde til perioden, men erindringerne er ikke nedskrevet samtidigt. Disse er primært nedskrevet i 1990'erne, ca. 60 år efter begivenhederne fandt sted, og Abraham Kurland har derved haft tid til at reflektere, og hans erindringer om begivenhederne kan være blevet farvet af eftertidens begivenheder.

Fælles for begge samlinger fra de to bryderkarrierer er, at de begge er udarbejdet af sportsudøverne selv, ligesom de giver et godt indblik i deres karrierer og deres samtids reaktion på deres præstationer. Herudover giver Abraham Kurlands erindringer et udmærket billede af en jødisk bryders opvækst i den periode, der er interessant for denne opgave. Abraham Kurlands erindringer er i særdeleshed interessante, eftersom hans karriere er den mest bemærkelsesværdige i Hakoahs og dansk brydnings historie.

Man skal dog være opmærksom på, at samlingerne er sammensat af bryderne selv, og de præsenterer dét billede af dem, som de formentlig også ønsker andre skal se; og dette er ikke nødvendigvis altid udtryk for en objektiv fremstilling af virkeligheden. Samtidig har samlingerne ikke tidligere været genstand for en mere dyberegående bearbejdning, og jeg har i forbindelse med min bearbejdning af materialet også fundet fejl i tidligere bearbejdnings. Man skal således være særlig kildekritisk ved brugen af dette materiale.

Ivan Osiiers (Danmarks bedste fægter på daværende tidspunkt) privatarkiv indeholder tre scrapbøger med udklip fra diverse danske, svenske, amerikanske og franske aviser. De dækker årene 1907-1984 og omhandler hans karriere, hovedsageligt som fægter, men også som læge og stævnelæge. Herudover er der en del materiale om hans kone, fægtersken Ellen Osiiier. Arkivet indeholder desuden private breve og telegrammer, et større antal billeder, både privatbilleder og billeder fra Osiiers karriere, samt erindringsnotater der hovedsageligt omhandler Osiiers år i Rusland. Erindringsnotaterne blev aldrig færdiggjort eller renskrevet.

Osiiier har, udover udklip om sin og Ellen Osiiers karriere, også gemt enkelte artikler omhandlende forholdene i Tyskland i 1930'erne, samt to artikler vedrørende jøderne og deres forhold.

Året 1936 (som var året for OL i Berlin) mangler i arkivet, hvilket må tænkes at være et bevidst valg fra Ivan Osiiers side, da der har været skrevet om både dette OL, og om hans andre præstationer dette år.

Arkivet viser en sportsmand med en imponerende lang karriere og mange forskellige interesser. Igen skal man dog være opmærksom på, at Osiiier med stor sandsynlighed har sorteret i materialet og derved præsenterer sin karriere som han selv ønskede det, og har udeladt materiale.

Kapitel 3

Jøder, sport og politik

3.1 Jøderne i Danmark

De første jøder som kom til Danmark var portugisiske jøder (sefardiske jøder). Disse jøder var, efter at være blevet udvist fra Portugal i 1492, blevet inviteret af Christian d. 4. for at sætte gang i handlen, da kongen var blevet gjort opmærksom på den positive indflydelse som jøderne havde på den økonomiske udvikling for handelslivet i andre lande.¹

Efter 1600 kom jøder fra Øst- og Mellemeuropa (ashkenaziske jøder fra eksempelvis Hviderusland, Polen, Litauen, Ukraine) til Danmark,² fortrinsvis indvandrede som følge af jødeforfølgelser i deres respektive hjemlande.³ Deres sociale baggrund var ofte en helt anden end de sefardiske jøders, som hovedsageligt var velhavende handelsfolk. De ashkenaziske jøder var derimod som oftest fattige eller mindrebemidlede, ufaglærte arbejdere, håndværkere eller bønder, og havde derved ikke samme sociale status som de sefardiske jøder.

Frederik d. 3. krævede i 1651, at jøderne skulle være i besiddelse af et lejdebrev for lovligt at kunne opholde sig i Danmark. Dette var først og fremmest tiltænkt sefardiske jøder, ikke de ashkenaziske og medførte derfor mange udvisninger af denne sidstnævnte gruppe af jøder, som ikke kunne få lejdebrev.

Jøderne fik som samlet gruppe tilladelse til at bosætte sig i København i 1600-tallet, og det var her de fleste jøder efterfølgende slog sig ned; dog opnåede jøderne først samme rettigheder som resten af den danske befolkning i 1814.⁴ Disse to grupperinger

¹Jørgensen, H. (edt.) (1984): *Indenfor murene – Jødisk liv i Danmark 1684-1984* København: C.A. Reitzels Forlag A/S, s. 20-22

²Jørgensen, H. (edt.) (1984): *Indenfor murene – Jødisk liv i Danmark 1684-1984* København: C.A. Reitzels Forlag A/S, s. 20-22

³ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 15

⁴ Jørgensen, H. (edt.) (1984): *Indenfor murene – Jødisk liv i Danmark 1684-1984* København: C.A.

smeltede med tiden sammen, og kom til at danne gruppen som i denne afhandling betegnes ”gamle jøder”.

I årene 1882-1914 var Danmark mål for en stor immigration af jøder fra Østeuropa, især fra Rusland, de baltiske lande og Polen (”østjøder”).⁵ Det er disse immigranter denne afhandling primært kommer til at handle om, da det hovedsageligt var dem der satte gang i det dansk-jødiske idrætsliv.

Det anslås, at der immigrerede mellem 10 og 12 tusinde jøder fra Østeuropa til Danmark i perioden 1882-1914 (hvilket har været vanskeligt at estimere).⁶ Disse immigranter boede hovedsageligt i København, men for størstedelens vedkommende blev København kun en mellemstation på deres videre vej mod andre lande, som for eksempel USA.⁷ Omkring 3000 af disse immigranter valgte imidlertid at tage permanent ophold i København.⁸

Sammenlignet med den immigration som Danmark og den øvrige verden oplever i vore dage, kan dette antal af østjødiske immigranter forekomme beskedent. Det var imidlertid – i det dengang væsentligt mindre København med ca. 500.000 indbyggere⁹ – den signifikant største immigration i nyere tid, og det gav – som i dag – anledning til bekymring, debat og til sidst ændringer/stramninger i lovgivningen.

Opmærksomheden på de ”gamle jøder” havde været forholdsvis lille, indtil denne større østjødiske immigration satte ind. Morten Thing beskriver tiden før immigrationen (årene 1849-1900) som ”en slags guldalder”¹⁰, hvor jøderne med grundloven havde opnået ligestilling med andre danske borgere. Samtidig var størstedelen af denne befolkningsgruppe blevet en del af det bedre borgerskab, hvoraf 80 % tilhørte samfundets elite.¹¹ Flere havde ladet sig døbe eller havde giftet sig dansk og bl.a. derved var de danske jøder blevet assimilerede i det danske samfund.

De nye østjødiske immigranter var tydeligvis anderledes både i udseende, sprog og kultur. En stor del var håndværkere eller tilhørte den lavere del af arbejderklassen og

Reitzels Forlag A/S, s. 20-22

⁵ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 13

⁶ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 30

⁷ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 30

⁸ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 9

⁹ Tal fra Danmarks statistik.

¹⁰ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 409

¹¹ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal, s. 409

de giftede sig sjældent udenfor den mosaiske tro. Ydermere bosatte de sig i byens fattigste dele og dannede jiddisch-talende miljøer.¹²

Den 8. maj 1917, blev der indført en ny kongelig anordning om pas - og visumtvang, således at bosættelse i Danmark uden særlig begrundelse blev forhindret; et initiativ som gav anledning til en opbremsning i den østjødiske immigration.¹³

Den store immigration af østeuropæiske jøder omkring 1900 satte fokus på de kulturelle forskelligheder; både mellem de etniske danskere og jøderne, og mellem de gamle jøder og de nye østjødiske immigranter.

De danske jøder frygtede, at immigrationsdebatterne ville føre til, at det jødiske mindretal som helhed ville blive ildeset, og at de derved ville miste deres respektable position i samfundets top.

De nye immigranter tog dog selv initiativer til integrationen bl.a. ved hjælp af jødiske foreningsdannelser, herunder organiseringen af den jødiske idræt. Denne foreningsdannelse afspejlede immigranternes tilknytning til arbejderklassen, hvilket blandt andet forklarer, hvorfor de kunne føle sig tiltrukket af dels venstreorienterede ideologier, dels af typisk arbejderidræt (som det vil fremgå i det følgende).

Den næste gruppe jødiske immigranter i Danmark kom i 1930'erne fra Østrig og Tyskland. Dels som unge jøder, der gennemgik en landbrugsuddannelse i Danmark før de emigrerede til Palæstina (chalutzim) og dels som jøder, der var på flugt fra det nazistiske regime.¹⁴ Men den danske regering valgte igen at stramme lovgivningen for indrejse, og langt størstedelen af disse jøder (3000 ud af 4500) måtte vende tilbage til Tyskland eller rejse videre til Palæstina.¹⁵

¹² Blüdnikow, B. (1984) I: Jørgensen, H. (edt.). *Indenfor murene – Jødisk liv i Danmark 1684-1984*. København: C.A. Reitzels Forlag A/S

¹³ Bing, E. H. (2009): *Danmarks jøder – en kronologi*. København: Det Mosaiske Troessamfund, s. 74

¹⁴ Rünitz, L. J. (1995): *Danmark og de jødiske flygtninge 1933-1939* Københavns Universitet. Specialeafhandling. s. 15-20

¹⁵ Dessauer, J. et al. (1996): *Det Mosaiske Troessamfund*. København, s. 4-8

3.2 Jødisk idræt i et historisk perspektiv

Jøder har gennem tiden været forbundet med forskellige kendetegn, både hvad angår deres kultur og samfundsmæssige indplacering og rolle. Sport og fysisk udfoldelse har imidlertid ikke fremstået som markante kendetegn for jødisk kultur. Tværtimod har jøderne ofte været forbundet med mere intellektuelt prægede aktiviteter. Alligevel indeholder den jødiske historie også kropslige aspekter. Denne afhandling tager udgangspunkt i en tid, hvor en jødisk ”sportsrenæssance” blomstrede op og hvor interessen for kropslighed og idræt vandt frem.

Selvom kropslig udfoldelse og idræt som nævnt ikke almindeligvis opfattes som særlige udtryk for jødisk kultur, findes der eksempler herpå i meget tidlige perioder af det jødiske folks historie. Der findes således eksempler på fysiske udfoldelser samt opfordringer hertil fra Talmudtiden,¹⁶ som udtryk for en tidlig eksistens af en jødisk kropskultur. Bl.a. nævnes det i bibelske beskrivelser, at Gads stamme¹⁷ skulle have praktiseret løbeøvelser og konkurrencer.

Særligt knyttedes den jødiske kulturs fysiske udfoldelse, herunder idrætsudfoldelse, dog til militærtjenesten, som alle 20-årige jøder blev indkaldt til i den bibelske periode (2000 f.v.t.-100 e.v.t.). Her findes beskrivelser af højdespring (over mure), længdespring (over eksempelvis vandløb), kast med bolde og sten (særligt med slynger), spydkast og nærkamp med sværd og sabler. Herudover er der beskrivelser af andre former for styrkeidræt såsom vægtløftning (med tunge sten) og brydning.¹⁸ Der findes også i forbindelse med militærtræning beskrivelser af gymnastiske øvelser, som mentes at være gavnlige for helbredet:

”Man svinger armene frem og tilbage, gør knæbøjninger, til man bliver varm og svedig, hvilket er en form for lægemiddel”¹⁹

¹⁶ Talmud er kommentarer til Tora (samlingen af de fem Mosebøger). Talmud består af diskussioner og historier, hvor lærde rabbinere i 500 e.v.t. diskuterede og argumenterede sig frem til hvordan jødedommen skulle praktiseres.

¹⁷ En af de tolv stammer Israelitterne ifølge Bibelen var opdelt i.

¹⁸ *Hakoahneren*, vol. 4 (1) januar 1953, s. 5

¹⁹ Thelmark, S. (1999): *Jødisk Idrætsforening Hakoah København*, Syddansk Universitet, Institut for Idræt og Biomekanik. Specialeafhandling Odense. s 65

Omkring 1900 blev jødisk kropslighed og fysisk udfoldelse dog gjort til et centralt jødisk tema. Dette var i høj grad en følge af den opblomstrende zionistiske bevægelse, som også havde holdninger til og fokus på kroppens betydning for den jødiske ungdoms udvikling.

3.3 De europæiske jøder og de politiske strømninger i det tidlige tyvende århundrede

Europa var i 1800-tallet præget af nationalistiske ideer og tanker, som også kom til at sætte deres præg på intellektuelle jødiske kredse i Vesteuropa. For jødernes vedkomne kom det til at påvirke ikke blot relationen til deres respektive hjemlande men også relationen til Palæstina; et forhold som i høj grad kom til udtryk i det jødiske politiske liv.

Moses Hess var i 1862 først med idéen om, at det jødiske folks tilværelse kunne blive normaliseret i en selvstændig jødisk stat (bygget på socialistiske principper)²⁰; en idé som efterfølgende blev videreudviklet af den russiske jøde Leon Pinsker i skriftet ”Auto-Emanzipation” (selvfrigørelse)²¹.

Begrebet *zionisme* blev første gang brugt af den østrigske jøde Nathan Birnbaum (1864-1937), som var grundlægger af den første jødisk nationalistiske studenterforening i 1882. Han brugte begrebet første gang i 1890 i sin jødisk-nationalistiske avis ”Selbstemanzipation” (Selvfrigørelse), som var talerør for et parti, hvis mål netop var oprettelsen af en selvstændig jødisk stat.²²

I 1896 udgav Theodor Herzl (1860-1904) ”Der Judenstaat” (Jødestaten) efter at have oplevet antisemitisme både i Wien og senere i Paris. I ”Der Judenstaat” argumenterer

²⁰ Laqueur, W. (2003): *A history of Zionism*, USA: Tauris Parke Paperbacks, s. 6-59

²¹ Laqueur, W. (2003): *A history of Zionism*, USA: Tauris Parke Paperbacks, s. 70-75

²² Abrahamson, G. (edt.) (1989): *The Blackwell Companion to Jewish Culture – From the Eighteenth Century to the Present*. Oxford, U.K. : Basil Blackwell Ltd., s. 93-94

Herzl, ligesom Hess, for at jødernes problemer kun ville kunne løses politisk ved en skabelse af et selvstændigt jødisk samfund.²³

Det følgende år afholdtes i Basel den første zionistiske kongres, med deltagelse af 204 repræsentanter fra 54 lande. Herzl, som havde indkaldt til kongressen, åbnede den med ordene: ”Vi er her for at lægge Grundstenen til det hus, der skal beskytte den jødiske Nation”.²⁴ Her blev *World Zionist Organisation* stiftet, og målet var oprettelsen af staten Israel.

Den særlige jødiske socialisme (bundisme) stammer fra samme periode som zionismen, og blev

”... resultatet af mødet mellem på den ene side den jødiske intelligentsia og den marxisme, den havde tilegnet sig fra de russiske revolutionære, og på den anden side den jødiske arbejderklasse, som opstod fra 1880erne og fremefter.”²⁵

Der algemeyner yidisher arbeter bund in Lite, Poyln un Rusland (Det almindelige jødiske arbejderforbund i Litauen, Polen og Rusland), var det første egentlige jødiske socialistparti og blev grundlagt i Vilna i 1897. Partiet blev en del af *Det Russiske Socialdemokratiske Arbejderparti (RSDAP)*, hvor også bolsjevikker og mensjevikker hørte under, men grundet Lenins modstand overfor organisering af arbejderpartierne efter nationale kriterier, trådte partiet ud af *RSDAP*. Partiet genindtrådte i *RSDAP* i 1906, hvor de nationale problemstillinger fyldte langt mere end tidligere, og partiet arbejdede nu for ”kulturel autonomi”.²⁶ Bundisterne mente, at zionismens stræben efter Israel var utopisk, og partiet arbejdede i stedet ud fra sin egen virkelighed og for den jødiske arbejderklasses dagsaktuelle problemstillinger i Rusland.

De såkaldte *Labour Zionists* (arbejderzionister) var en zionistisk inspireret gruppe, og i 1907 grundlagde de *Poale Zions* (arbejderzionisternes) verdensforbund. Forbundet arbejdede for jødisk emigration til Palæstina og senere for dannelsen af staten Israel.

²³ Laqueur, W. (2003): *A history of Zionism*. USA: Tauris Parke Paperbacks, s. 84-135

²⁴ Bach, T. (2003): *Mellem drøm og dilemma – Dansk zionisme 100 år*. København: Dansk Zionistforbund, s. 11

²⁵ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 276

²⁶ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal s. 276

Foreningen mente at skabelsen af den nye jødiske stat skulle ske gennem en ny generation af arbejdere, og ikke som zionisterne gennem politiske forhandlinger.

I 1920 blev arbejderzionisterne delt i hhv. en venstrefløj, som søgte kommunistisk tilknytning og en højrefløj, der søgte sammen med *Socialistisk Zionistparti* og senere blev til *Israels arbejderparti*.²⁷

Som det fremgår af overstående, pegede de jødiske politiske strømninger i flere retninger og var samtidig genstand for kraftig udvikling og ændring i begyndelsen af 1900-tallet. Zionisme og jødisk socialisme skal derfor i denne afhandling forstås som rummelige og brede begreber, og ikke udelukkende i de rene former som begrebsafsnittet indledningsvis ridsede op.

3.4 Jødisk idræt og politik i Europa

Efter nederlaget i Napoleonskrigene (1804-1815) brugte tyskerne gymnastikuddannelse af ungdommen til at skabe en ny og stærkere tysk generation.

Zionismen benyttede sig af samme metode til uddannelse af de jødiske immigranter.

Jøderne i Europa boede ofte i ghettoer og under dårlige sundhedsmæssige forhold, hvilket deres fysiske helbred ikke sjældent bar præg af. Her forsøgte den jødiske kultur opretholdt blandt andet gennem idrætten ved velkendte kropslige udtryksformer. Fremmede og fjendtlige omgivelser, hvor mange også frygtede assimilation, styrkede de jødiske immigranternes behov for bevarelsen af den jødiske kultur, herunder også kropskultur.²⁸ Men med zionismen blev idrætten brugt til at skabe en ny jødisk kropskultur gennem den unge generation. Den nye jødiske generation skulle være en ny, stærkere og kampklar ungdom:

*”The Jewish gymnastics movement took upon itself the same task as the German gymnastics movement did more than a hundred years ago: preparing the people for national revivall!”*²⁹

²⁷ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. 277-278

²⁸ Brenner, M. (2006): *Introduction: Why Jews and sports*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 7

²⁹ Zimmermann, M. (2006): *Muscle Jews versus nervous Jews*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 14

De første diskussioner og overvejelser om den fysiske udfoldelse og dens betydning fandt sted i zionistiske kredse, og man kan derved sige, at jødisk sport i Centraleuropa udsprang af zionismen.

Journalisten Max Nordau, som var zionistisk leder og en af Herzls første og nærmeste samarbejdspartnere³⁰ udtalte i 1900, at idrætten havde grundlæggende betydning for kroppens formning gennem fysisk udfoldelse. Men idrætten var særlig vigtig for netop jøder:

*”With us, the idea of sports is closely connected with, and deeply embedded in Zionism ... The sportsman... is the most capable of all to dedicate himself totally to Zionism”*³¹

Max Nordau benyttede begreberne ”Muskeljuden” (muskeljøde) og ”Muskeljudentum” (muskeljødedom) til at beskrive den nye generation af jøder, som skulle skabes gennem zionismen:

*”Zionism regenerates the Jewish body through the physical education of the young generation, which will regenerate the long-lost muscular Judaism”*³²

Muskeljøden skulle forstås som en kontrast til den typiske opfattelse af jøden som: *”... weak, frail, despised, doing his Luftgeschäfte (unproductive business)”*.³³

De tidligste jødiske idrætsforeninger i Centraleuropa havde zionismen som inspiration hvoraf den første blev oprettet i Konstantinopel i 1895. Efter oprettelsen af den første tysk-jødiske idrætsforening *Turnverein Bar Kochba* i Berlin spredtes initiativet³⁴ og allerede i 1901 fandtes 13 jødiske idrætsklubber. De havde et fælles mål om at skabe

³⁰ Abrahamson, G. (Red): (1989) *The Blackwell Companion to Jewish Culture – From the Eighteenth Century to the Present*, Oxford: Basil Blackwell Ltd., s

³¹ Brenner, M. (2006): *Introduction: Why Jews and sports*. I Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 5

³² Zimmermann, M. (2006): *Muscle Jews versus nervous Jews*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 13

³³ Zimmermann, M. (2006): *Muscle Jews versus nervous Jews*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 13

³⁴ Hansen, J. (1998): *Hakoah i Danmark - en undtagelse? En undersøgelse af jødisk idræt i Danmark i perioden 1930 – 1945*. I: Hansen, J., et. al (1998) *Idrætshistorisk årbog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, s. 75

den nye stærke ”muskeljøde”, som kunne opnå selvtillid og et styrket sind gennem en stærk krop.³⁵

Ved den 9. zionistkongres i Hamborg i 1909 gav 300 unge europæiske jøder en ”*imponerende opvisning af fysiske øvelser*”³⁶, som demonstrerede den voksende zionistiske idræt og hvorledes dette udtryk kunne bruges. Her udtalte Max Nordau, at

”*Vi overværer et enestående fænomen i jødedommens udvikling; jeg kan se, at der fødes en generation af muskelstærke jøder.*”³⁷

Fysik og kraft udviklet gennem jødisk idræt skulle således være medvirkende til opnåelse af det zionistiske mål.

I 1921 organiseredes den zionistiske idræt og hermed en stor del af de jødiske idrætsforeninger i Europa under *Maccabi World Union (M.W.O.)*.³⁸ (Herefter som oftest betegnet *Maccabi*)

Maccabis grundlag og mission var først og fremmest zionismen, hvilket fremgår tydeligt af *Maccabi*programmet, der bl.a. lyder:

”*At bidrage aktivt og moralsk til genopbygningen af Israels land som det jødiske nationalhjem*”³⁹.

Målene for et *Maccabi*program var herudover bl.a. en fysisk styrkelse, der kunne føre til omgivelsernes ”*ærefrygt*”⁴⁰ for jøderne, samt kamp mod antisemitisme ”og om

³⁵ Brenner, M. (2006) *Introduction: Why Jews and sports*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 5

³⁶ Gildesgame, P. (1959) I: Rudaizky, M. (edt.): *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening "Hakoah's" 35 års jubilæum 1924-1959*. København: JIF Hakoah. s. 14

³⁷ Gildesgame, P. (1959) I: Rudaizky, M. (edt.): *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening "Hakoah's" 35 års jubilæum 1924-1959*. København: JIF Hakoah. s. 14

³⁸ Gildesgame, P. (1959) I: Rudaizky, M. (edt.): *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening "Hakoah's" 35 års jubilæum 1924-1959*. København: JIF Hakoah. s. 15

³⁹ Gildesgame, P. (1959) I: Rudaizky, M. (edt.): *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening "Hakoah's" 35 års jubilæum 1924-1959*. København: JIF Hakoah. s. 14

⁴⁰ Gildesgame, P. (1959) I: Rudaizky, M. (edt.): *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening "Hakoah's" 35 års jubilæum 1924-1959*. København: JIF Hakoah. s. 14

nødvendigt at kæmpe for tolerance, social retfærdighed og frihed”⁴¹. Disse var målsætninger, der i høj grad var rettet mod jødernes position i deres centraleuropæiske hjemlande.

I 1939 oversteg medlemstallet i *M. W. O.* 200 000,⁴² hvilket må siges at være udtryk for, at der eksisterede en betydelig interesse for at dyrke idræt indenfor jødiske rammer. Skønt *Maccabi* først og fremmest var til for at styrke jødisk sport i en zionistisk ånd, omfattede organisationen også andre aspekter af jødisk kultur og livsform end det rent fysiske:

*”Today Maccabi clubs emphasize that, together with excellence on the field, there must be intellectual strength. Our clubs all over the World teach both children and adults such things as the Hebrew language, Jewish history, Biblical and talmudic studies...”*⁴³

Den nye ”muskeljøde” som skulle skabes gennem den jødiske idræt, skulle således ikke blot være fysisk stærk, men også være uddannet i den jødiske kultur. Idræt, jødedom og zionisme var således tæt flettet ind i hinanden under *Maccabi*.

De politiske bevægelser i de jødiske samfund i Centraleuropa var som nævnt ikke kun begrænset til zionismen, ej heller indenfor idrættens verden.⁴⁴ Der opstod derfor socialistiske / bundistiske, arbejderzionistiske samt politisk neutrale jødiske idrætsforeninger i Centraleuropa,⁴⁵ som alle udover det sportslige havde en social betydning for deres medlemmer.

Mange af de nye foreninger der tilsluttede sig *Maccabi*, havde forbindelser til zionistiske jødiske politiske partier, mens andre igen havde forbindelser til

⁴¹ Gildesgame, P. (1959) I: Rudaizky, M. (edt.): *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening ”Hakoah’s” 35 års jubilæum 1924-1959*. København: JIF Hakoah. s. 14

⁴² Gildesgame, P. (1959) I: Rudaizky, M. (edt.): *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening ”Hakoah’s” 35 års jubilæum 1924-1959*. København: JIF Hakoah. s. 15

⁴³ Hoffman, J. (1991): *The great Maccabians (A history of Maccabi for young people)*. London: Union of Maccabi Associations of Great Britain & Northern Ireland, s. 5

⁴⁴ Brenner, M. (2006): *Introduction: Why Jews and sports*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 5

⁴⁵ Jacobs, J. (2006): *The Politics of Jewish Sports Movements in Interwar Poland*. I Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 93

kommunistiske eller bundtiske grupper. De var udsprunget heraf og de var således ikke upolitiske eller neutrale idrætsforeninger.

Disse ideologiske forskelligheder kom til udtryk i, at foreningerne blev organiseret og drevet på mange forskellige måder. De zionistiske foreninger foretrak generelt, at foreningernes hovedsprog var det nye hebraisk, hvilket viste zionisternes stræben mod staten Israels oprettelse. Derimod foretrak bundisterne jiddisch, da dette var en del af den virkelighed som de befandt sig i, og altså ikke hebraisk, som bundisterne mente var udtryk for en utopisk stræben efter Israel.⁴⁶ Herudover blev det direkte idrætslige udtryk også forskelligt, som eksempelvis den polske bundtiske forening *Morgnshstern*, der kæmpede imod ”*the formation or promotion of individual stars at the expense of other members*”,⁴⁷ mens foreningen mente at fodbold ”*placed to much emphasis on individual accomplishment*”⁴⁸

Foreningernes forskellige ideologiske ståsteder og uenigheder kom også offentligt til udtryk, som da *Morgnshstern* i 1931 fordømte både den zionistiske klub *Bar Kochba*⁴⁹ og *Maccabi* som helhed:

*”Under the mask of physical education... there are produced in the Maccabis, Bar Kochba... slaves for the ... capitalist order; nationalists are raised there, supporters of militarism, of shiny epaulets and ringing little swords. The bourgeois sports clubs are the nest of hatred against the working class and it's ideals of liberation”*⁵⁰

Morgnshstern fordømte således den zionistiske idræt i *Maccabi*, og påpegede foreningens ideologiske forskelligheder som en direkte modarbejdning af arbejderklassens idealer og mål. *Morgnshstern* og andre socialistiske foreninger såvel som de zionistiske arbejderpartier mente, at deres eksistens var berettiget og

⁴⁶ Jacobs, J. (2006): *The Politics of Jewish Sports Movements in Interwar Poland*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 94-95

⁴⁷ Jacobs, J. (2006): *The Politics of Jewish Sports Movements in Interwar Poland*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 96

⁴⁸ Jacobs, J. (2006): *The Politics of Jewish Sports Movements in Interwar Poland*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 96

⁴⁹ Bar Kochba var jødisk leder af det 2. oprør mod Rom i 132-135 e.vt.

⁵⁰ Jacobs, J. (2006): *The Politics of Jewish Sports Movements in Interwar Poland*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 95

nødvendig. De var til for at give ungdommen mulighed for at undgå borgerlig påvirkning og den ovenfor beskrevne militaristiske og kapitalistiske nationalisme.⁵¹

Den venstreorienterede zionistiske arbejderforening Gwiazda (polsk for stjerne) mente, at:

*"... the worker-sportsman struggles for the liberation of the working class; sport is for him not a goal in itself, but a means by which to educate a physically developed and class-conscious member of the international family of workers... (T)he chief goal of the worker sportsman is socialism. An individual victory has value only if it brings something useful to humanity. Private interests must yield to second place; the collective is the essential thing."*⁵²

De forskellige politiske jødiske grupperinger kunne enes om idrætten som middel til at forme ungdommen – både gennem den kropslige udfoldelse og gennem den politiske påvirkning, som foreningerne gav de unge medlemmer. Herudover var de enige om, at idrætten kunne give ungdommen sunde politiske interesser og mål. Hvad sunde politiske interesser for ungdommen egentlig var, kunne disse foreninger dog langt fra enes om. I lighed med de politiske foreninger var de jødiske idrætsforeninger således langt fra ensrettede, hvilket afspejledes i idrætten.

Sporten har gennem historien været brugt som et middel til at fremstille de mest forskellige politiske holdninger i en positiv sammenhæng, ligesom sporten har været brugt til mere eller mindre direkte politisk propaganda.

I mellemkrigstidens Tyskland finder man tydelige eksempler på et sådant brug af sport som middel til at fremme politiske/ideologiske mål. Tegnene på dette var tydelige at se i for eksempel påklædning:

"... the "German champions," without exception, wore little black, white and red ribbons in their buttonholes, the colors of the prewar Reich, while the colors of the republic were black, red and gold... through sports, the lure of the war game, the old thrilling magic of

⁵¹ Jacobs, J. (2006): *The Politics of Jewish Sports Movements in Interwar Poland*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 95

⁵² Jacobs, J. (2006): *The Politics of Jewish Sports Movements in Interwar Poland*. I Brenner, M & Reuveni, M. (edt.) (2006): *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 95

national rivalry, was being exercised and maintained and that this was not some harmless venting of bellicose instinct.”⁵³

Tegnene på denne forandring i nationen blev tydelige for jøderne omkring århundredeskiftet. Udelukkelse fra idrætsforeninger grundet jødisk herkomst tog efterhånden til under henvisning til bl.a.:

”The image of the ”Jewish body”, which was not considered equal with the ”Aryan body,” began to play an ever-larger role in the minds of antisemites”.⁵⁴

Denne udelukkelse og de antisemitiske strømninger i Tyskland var med til at gøre ideen om at skabe en ny jøde meget aktuelt.

Især de zionistiske strømninger fik mere ”vind i sejlene”, da håbet om at kunne skabe bedre forhold for jøderne i Tyskland, Østrig og Polen efterhånden svandt mere og mere ind. Håbet om en ny begyndelse i det nye Israel blev stærkere og stærkere i takt med, at presset på jøderne i Centraleuropa tog til. Sporten skulle medvirke til skabelsen af en ny generation og den nye generation skulle være klar til kamp for den jødiske nationalstat. Men som årene gik, måtte også den jødiske sport og dens foreninger bukke under for nazismen.

Idræt fortsatte dog med at spille en rolle for jøderne verden over, og kom også til at få betydning for jøderne, da de skulle genfinde fodfæstet efter krigen. Dette kom til udtryk ved blandt andet sportsudøvelse i efterkrigstidens jødiske flygtningelejre, som bl.a. volleyball, basketball, boksning og fodbold.⁵⁵

⁵³ Brenner, M. (2006): *Introduction: Why Jews and sports*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (Red) (2006) *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press .s 3

⁵⁴ Brenner, M. (2006): *Introduction: Why Jews and sports*. I: Brenner, M & Reuveni, M. (Red) (2006) *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press. s 4

⁵⁵ Grammes, P (2006): *Sports in the DP Camps, 1945-1948*, I: Brenner, M & Reuveni, M. (Red) (2006) *Emancipation through Muscles*. Lincoln & London: University of Nebraska press

3.5 Dansk-jødisk politisk involvering

Med de østjødiske immigranter fulgte også politiske holdninger og engagementer, og stiftelse af politiske sammenslutninger var noget af det første de jødiske immigranter gik i gang med, da de slog sig ned i København. De jødiske ideologier var imidlertid allerede en del af det jødiske samfund lang tid inden denne immigration.

Zionistforeningen blev stiftet i København i 1902 som en af de ældste zionistiske foreninger i Europa af lægen Louis Frænkel,⁵⁶ der var ”en fuldgod dansk jøde”.⁵⁷

Tilslutningen til den zionistiske idé var imidlertid ikke så massiv i Danmark, som det var tilfældet i andre lande. Sandsynligvis fordi forholdene for jøderne i Danmark var meget gunstigere end det var tilfældet i andre lande og

*”... forståelsen for zionismen blandt de danske jøder var nok i de første år meget begrænset og mere af teoretisk art, specielt blandt de gamle dansk-jødiske slægter for hvem den zionistiske nødvendighed ikke fandtes”*⁵⁸

Der blev tilmed lavet morsomheder af netop *Zionistforeningen* og zionismen i *Mosaik Ungdomsklubs* blad, som mente, at på grund af forholdene i Danmark ville ”... bosiddende Jøder (...) sandsynligvis kun i meget ringe Antal føle Trang til at udvandre”.⁵⁹

Zionismen lægger i sin natur kraftigt op til en ny jødisk begyndelse i Israel, men jøderne i Danmark oplevede ikke samme antisemitisme, som det var tilfældet syd for grænsen, og tilskyndelsen til at forlade hjemlandet og begynde et nyt sted var nok netop derfor relativt beskeden.

Det var i højere grad østjøderne, der var involverede i den jødiske politik,

*”for hvem det var langt mere naturligt og selvfølgeligt at være jøde og at leve en jødisk tilværelse.”*⁶⁰

⁵⁶ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 312

⁵⁷ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 312

⁵⁸ Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*. København: Forlaget Hovedland, s. 21

⁵⁹ *Midnats-Klokken. Folkeavis og Aftenblad for København* (1903) I: Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 393

⁶⁰ Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*. København: Forlaget Hovedland. s. 22

Østjøderne involverede sig i stort omfang i socialistiske og kommunistiske bevægelser, hvilket må formodes at have haft betydning for den begrænsede interesse for zionismen, da disse ideologier ofte tog afstand fra netop zionismen.

Bund var nok den første gruppe, som østjøderne etablerede i Danmark, og menes at være grundlagt omkring 1905.⁶¹ At den jødiske socialisme trivedes i Danmark, hang sammen med immigranternes arbejderbaggrund som ”*Haandværkere, navnlig Skræddere, Skomagere, Brolæggere og Grovsmede*”,⁶² alle arbejderfag der lagde op til en interesse for fagforeningsdannelser og lønmodtagernes rettigheder.

Bund var en lukket gruppe for de russiske jøder, og de udelukkede dermed også øvrige ikke-jødiske russere i Danmark. Foreningens medlemsblad blev trykt på jiddisch, hvilket ligeledes begrænsede medlemskredsen og udelukkede de danske jøder. Medlemstallet lå på mellem 7 og 16 % af de jødiske immigranter i 1906-1909, og har ”i denne tidlige fase helt sikkert udgjort den dominerende organisation.”⁶³

Kommunismen havde stor jødisk tilslutning, bl.a. var der jødiske medstiftere af *Danmarks Kommunistiske Parti (DKP)* i 1919 og også enkelte troende jøder meldte sig ind i kommunistiske bevægelser.⁶⁴

Mosaisk Trossamfund frygtede, at den store østjødiske tilslutning til kommunismen ville blive opfattet som en forbindelse mellem jøderne og bolsjevikkerne. Dette førte bl.a. til, at den mosaiske drengeskole i 1924 bortviste elever som var medlemmer af den kommunistiske gruppe ”unge pionerer”, ”... med den Motivering, at Drengene skal opdrages til gode danske Borgere”.⁶⁵ I midten af 1920’erne dannede jøderne også en jødisk-kommunistisk organisation i Danmark, *Ikor (Idishe kolonizatsie organizatsie in Rusland)*, med det formål at samle penge ind til den jødiske landbrugskolonisation i Rusland. Som leder havde *Ikor* Nochum Klass, der var tidligere medgrundlægger af *DKP*.

Endelig kom der socialistiske *Bund*-modstandere til Danmark, som kaldte sig *Poalei Zion* (arbejderzionister, som også er beskrevet ovenfor). Deres vision var en jødisk

⁶¹ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 278-284

⁶² Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 279

⁶³ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 288

⁶⁴ Blüdnikow, B. (1986): *Immigranterne*. København: Narayana Press, s. 213

⁶⁵ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 538

stat baseret på en socialistisk ideologi, en zionistisk socialisme⁶⁶ (der af sin zionistiske natur var rettet mod oprettelsen af en jødisk stat i Palæstina) og derfor var en modsætning til *Bund*, der ønskede jødisk kulturel selvstændighed indenfor Danmarks grænser.

I 1920'erne var zionismen i tilbagegang, og først i begyndelsen af 1930'erne blev *Zionistforeningen* styrket.⁶⁷ Dette skete i forbindelse med en stærk antisemitisme syd for grænsen og en udvikling i Sovjetunionen der i 1930'erne ”desillusionerede jøderne så meget, at flertallet blev enten a-politiske eller zionister”.⁶⁸

Binjamin Slor fortæller i 1937 til *Jødisk Familieblad* om perioden før 1930'erne:

*”Zionismen stod dengang for de fleste af Jøderne i Danmark som noget, der slet ikke vedkom dem. Tiderne har efterhaanden medført, at Zionismen er rykket os alle ind paa Livet, saa at sige er indgaaet i Hverdagen, og selv de, der ikke er Zionister, men som kan siges at være pro-Palæstina, har forstaaet, hvilken Rolle Palæstina spiller for det jødiske Folks Skæbne”*⁶⁹

Efter 1933 begyndte en holdningsændring hos jøderne i Danmark, og zionismen tillige med det jødiske særpræg begyndte at fylde mere i hverdagen for det jødiske samfund. Dette kunne også ses i den dansk-jødiske presse, som op til valget i Tyskland i 1933 begynder at skrive mere og mere om politiske problemstillinger. I særlig grad omhandlede disse tysk politik, men den jødiske presse brugte også mere plads på zionistiske emner og udviklingen i Palæstina, der syntes at være i alle jøders interesse og blev fælles jødisk tilflugtssted om end for de fleste kun i tankerne. Binjamin Slor skrev om ”Palæstinaidéen”:

”Jøderne er ikke nødvendige for Palæstina, men Palæstina-Ideén er nødvendig for Jøderne. Efterhaanden har jo ogsaa Ikke-Jøder begyndt at forstaa Sandheden i de Ord, som Weizman for nylig har sagt, nemlig: ”at den virkelige Maalestok for Palæstina-Arbejdet er ikke blot hvor mange Certifikater vi faar, men Opbyggelsen af en

⁶⁶ Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*. København: Forlaget Hovedland. s. 24

⁶⁷ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 554-58

⁶⁸ Blüdnikow, B. (1986b): *Immigranterne*. København: Narayana Press. s. 214

⁶⁹ *Jødisk Familieblad*, Vol. 10 (8) april 1937 København: Mosaik Troessamfund.

jødisk Civilisation og en jødisk Fremtid, som ikke kan rokkes”⁷⁰

Udviklingen i Tyskland skabte bekymring i det dansk-jødiske samfund, hvorfor udviklingen i Palæstina blev mere central i den jødiske presse, hvilket kun tog til i løbet af 1930'erne. I 1938 skrev *Jødisk Ugeblad* om den aktuelle status i Palæstina, at:

*”... saalænge der daglig flyder Menneskeblod paa Palæstinas Jord – bløder ethvert jødisk Hjerte Verden over.”*⁷¹

Jøderne havde i generationer været forfulgt, og hvis staten Israel blev oprettet, ansås et nyt hjemland uden antisemitisme og forfølgelse ikke længere at være utopisk. Efter besættelsen, jødernes flugt og landflygtighed i Sverige 1943-1945, vendte jøderne tilbage til Danmark, og nu synes zionismen yderligere styrket:

*”... i takt med at det ubegribelige omfang af Holocaust langsomt begyndte at blive fattet, gik den hidtil så passive zionisme blandt mange danske jøder over til at blive aktiv zionisme, hvor erkendelsen hos specielt unge mennesker var, at reel sikkerhed for jøder alene kunne skabes i en fri, stærk og selvstændig jødisk stat.”*⁷²

Inden 1940 havde meget få jøder forladt Danmark for at starte en tilværelse i Palæstina, men efter krigens afslutning valgte 49 jøder fra Danmark at rejse til Palæstina for at kæmpe for staten Israels oprettelse i 1948-49. Dette svarer til 0,7 procent af Danmarks ca. 7.000 jøder, hvilket gjorde Danmark til det land der procentvis sendte det største antal frivillige af sted.⁷³

⁷⁰ *Jødisk Familieblad*, Vol. 10 april 1937 (8) København: Mosaisk Troessamfund.

⁷¹ *Jødisk Ugeblad*. Vol. 32 (31) 26. august 1938

⁷² Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*. København: Forlaget Hovedland.. s. 31

⁷³ Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*. København: Forlaget Hovedland. s. 24

3.6 Jøderne og foreningslivet

Foreningslivet blomstrede overalt i København i begyndelsen af 1900-tallet, også blandt det jødiske mindretal. Før der etableredes jødiske idrætsforeninger, fandtes flere jødiske ungdomsforeninger i Danmark, og her deltog særligt de østjødiske immigranternes børn, da:

”Skrækscenariet for indvandrerne var de danske jøder, som godt nok havde opnået en god social placering i det danske samfund, men som var i fremskreden tilstand af assimilation.”⁷⁴

Det var vigtigt for immigranterne at holde fast i en forbindelse til det jødiske samfund i Danmark, og det var vigtigt, at deres børn gjorde det samme. Hvis ikke dette lykkedes frygtede de, at de og deres efterkommere ville komme til at gennemgå samme assimileringproces, som de mente jøderne fra de gamle jødiske familier i Danmark havde gennemgået, og de ville derved miste dele af deres kulturelle arv. For at undgå dette var det vigtigt, at de unge kunne møde andre unge jøder bl.a. med henblik på senere ægteskab.

Ungdomsforeningerne fungerede således også som mødested for unge jøder, ’

”... hvor en saadan smuk Handling kan udføres, saa at vi ikke kun bliver ved Talen alene om at forebygge de blandede Ægteskaber”⁷⁵

som en mor skriver om ungdomsforeningerne i *Jødisk Familieblad* i 1929.

Derfor var det også af væsentlig betydning, at ungdomsforeningerne ofte arrangerede bal om aftenen efter arrangementer i foreningerne.

Den første dansk-jødiske ungdomsforening var *Mosaik Ungdomsklub* (formentlig grundlagt 10. november 1901).⁷⁶ Sidenhen oprettedes flere andre, heriblandt kan nævnes *Yidische Yugend* (grundlagt 1911), *Yidische Yugend-Klub* (grundlagt 1913),

⁷⁴ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 393

⁷⁵ *Jødisk Familieblad*, Vol. 2, (4), 1. november 1929.

⁷⁶ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 393

Yugend Ferayan, Hoivri Hazoir (grundlagt 1914) og *Jødisk Ungdom* (grundlagt 1916).⁷⁷

Ungdomsforeningen *Yugend Ferayan, Hoivri Hazoir* (også blot kaldet *Hoivri Hazoir*) var klart zionistisk inspireret, og havde blandt andet den toneangivende Benjamin Slor i bestyrelsen. Benjamin Slor (1892-1984) var født og opvokset i Petakh Tikvah i Palæstina, og var blandt de første der talte det nye hebraiske, som han bragte med til Danmark. Samtidig var han en af den danske zionistforenings mest fremtrædende personligheder.

Inden han kom til Danmark var han med til at stifte sportsklubben *Maccabi* i Palæstina som dengang både fungerede som sportsklub og som dække over undervisning i skydning. Det var ikke tilladt jøder i Palæstina at lære skydning, men som indbygger i en jødisk koloni ansås det som vigtigt at kunne forsvare sig i tilfælde af arabiske angreb.⁷⁸ Det var igennem *Maccabi*, at han blev sendt til Danmark i begyndelsen af 1913 for at uddanne sig til gymnastiklærer. Her blev han som den første udlænding optaget på Statens Gymnastikinstitut med hjælp fra instituttets forstander K. A. Knudsen. Planen var herefter, at Slor skulle vende tilbage til Palæstina og uddanne andre til idrætsledere. Da 1. Verdenskrig brød ud, blev Slor ”fanget” i Danmark og besluttede sig for at studere videre indenfor gymnastikken, mens han opholdt sig i landet. Benjamin Slor var dog også meget engageret i det zionistiske projekt, og kom derigennem til at blive betydningsfuld for den jødiske historie.

Hoivri Hazoir havde i 1914 60 medlemmer og bestod af en ungdoms- og en forældrekomite, hvor der for forældrene blev holdt foredrag af bestyrelsesmedlemmet og idrætsmanden Benjamin Slor, mens der for børnene og de unge var undervisning i jiddisch samt i det nye hebraiske sprog, hvilket Slor som en af de første i Danmark talte. Foreningen holdt også fester og arrangerede udflugter i sommermånederne.⁷⁹

Hoivri Hazoirs program lagde hovedvægt på ”... *det zionistiske, den nationale opdragelse og på det hebraiske*”⁸⁰. Men efter de første år oplevede *Hoivri Hazoir*

⁷⁷ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 394-395

⁷⁸ Thelmark, S. (1999): *Jødisk Idrætsforening Hakoah København: Billeder af fortiden. En undersøgelse af Hakoah's idræts historie i perioden 1924 til 1999*. Odense: Syddansk Universitet, Institut for Idræt og Biomekanik. Specialeafhandling. s 35

⁷⁹ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 393-396

⁸⁰ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 396

Udenfor det østjødiske indvandrer miljø havde en anden jøde stor indflydelse på det danske idrætsliv: A. C. Meyer (1858-1938). Han var af arbejderbaggrund, men var fra en af de ”gamle” jødiske familier, som havde været i Danmark i flere generationer. Meyer var medstifter af *Socialdemokratiet* og folketingsmedlem 1895-1932.⁸⁵ Han var i 1888 en af initiativtagerne til stiftelsen af Danmarks første kraftssportsklub, *Københavns atletklub (KAK)*.⁸⁶ A. C. Meyer var bestyrelsesmedlem i *Dansk Cyklist-Forbund* og stiftede i 1894 *Arbejdernes Bicycle Club (ABC)*, som var Danmarks første atletklub. Han var i 1895 medstifter af *Arbejdernes Idrætsklub*⁸⁷, samt *De Unges Idræt (DUI)* i 1905.⁸⁸

A. C. Meyers indflydelse på dansk idræt var således af socialdemokratisk karakter og uafhængig af de politiske strømninger der gik igennem det jødiske samfund i Europa.

3.7 Jøderne i Danmark og den danske integrationspolitik (1903-1945)

Den store østjødiske immigration gav anledning til bred politisk bekymring i Rigsdagen, hvor udlændingepolitikken blev en væsentlig del af debatterne. Disse omhandlede bl.a. ghettodannelser og kriminalitet⁸⁹ (uden dog at indeholde nogle konkrete tal for hvilket omfang denne kriminalitet havde), og den jødiske kultur blev anset som en direkte truende modpol til ”danskheden”.⁹⁰ Jøderne blev fremstillet som værende markant anderledes end danskerne ”og ofte havde denne anderledeshed negative konnotationer.”⁹¹

⁸⁵ Hoffmann, A. (2008): *Arbejderidrættens forhold til Socialdemokratiet ca. 1880 – ca. 1925*, I: *Arbejderhistorie* (vol. 23) nr. 1, april 2008, s. 96-114

⁸⁶ Bonde, H. (1991): *Mandighed og sport*, København: Odense Universitetsforlag, s. 156

⁸⁷ Hoffmann, A. (2008): *Arbejderidrættens forhold til Socialdemokratiet ca. 1880 – ca. 1925*, I: *Arbejderhistorie* (vol. 23) nr. 1, april 2008, s. 96-114

⁸⁸ Krak (1910): *Kraks Blå Bog 1910* København: LFL's Bladfond

⁸⁹ Jacobsen, B. A. (2007): *Jødiske indvandrere på den politiske dagsorden*. København. I: *Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 16 2007. København: Selskabet for dansk jødisk historie, s. 12-21

⁹⁰ Jacobsen, B. A. (2007): *Jødiske indvandrere på den politiske dagsorden*. København. I: *Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 16 2007. København: Selskabet for dansk jødisk historie, s. 19

⁹¹ Jacobsen, B. A. (2009): *Videnskabet: Jøder og muslimer på den politiske dagsorden*. København. I:

Socialdemokraterne frygtede bl.a. for immigranternes indflydelse på lønforholdene i Danmark, mens de borgerlige hovedsageligt var bekymrede for immigranternes kulturelle påvirkning af det danske samfund:

”Hvis ”den fremmede” bliver ligesom ”os” – danskeren – vil der ikke være nogen problemer. Assimilation er en nødvendig forudsætning for etableringen af social-, uddannelses- og lønmodtagerrettigheder – fundamentet for velfærdsstaten”⁹²

Dette var en assimilation, der skulle gennemføres gennem lige rettigheder og uddannelse, og som mentes at kunne fordanske ”de fremmede”. Danskeren blev i denne sammenhæng defineret som ”den (vel)uddannede, civiliserede og socialt sikre dansker på et velordnet arbejdsmarked”,⁹³ sat over for et billede af ”de fremmede” jødiske immigranter, der var:

”... uciviliserede, mørke, upassende elementer i det danske ”ensemble”, som nogle der gør det offentlige rum usikkert at færdes i, ligesom de udgør en fare for at ændre karakteren af det danske folk til samme uciviliserede tilstand som ”dem”. ”⁹⁴

Jøderne blev anset som værende en trussel mod det danske samfund, den danske økonomi samt den danske kultur. Herudover blev dele af det jødiske samfund

”... forbundet med (påståede) ’revolutionære’ og ’anarkistiske’ grupper der i statens øjne udgjorde en potentiel trussel for samfundsordenen”⁹⁵,

og disse elementer holdt staten særligt øje med.

Jøderne fra de gamle jødiske familier i Danmark frygtede, at de og de østjødiske

Universitetsavisen, www.universitetsavisen.dk

⁹² Banke (2005) I: Jacobsen, B. A. (2007): *Jødiske indvandrere på den politiske dagsorden*. København. I: *Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 16 2007. København: Selskabet for dansk jødisk historie. s. 12-21

⁹³ Jacobsen, B. A. (2007): *Jødiske indvandrere på den politiske dagsorden*. København. I. *Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 16 2007. København: Selskabet for dansk jødisk historie. s. 18

⁹⁴ Jacobsen, B. A. (2007): *Jødiske indvandrere på den politiske dagsorden*. København. I. *Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 16 2007. København: Selskabet for dansk jødisk historie. s. 19

⁹⁵ Jacobsen, B. A. (2009): *Videnskabet: Jøder og muslimer på den politiske dagsorden*. København. I: *Universitetsavisen*, www.universitetsavisen.dk

immigranter ville blive skåret over én kam. De henledte opmærksomheden på de gode sociale positioner som de indtog netop i kraft af assimilering. De var af den opfattelse, at Danmark var villig til at modtage de nye jødiske immigranter, netop på grund af erfaringerne med jøderne fra de gamle danske familier og disses sociale position i samfundet:

”... naar vi her i Beskedenhed har været i Stand til at modtage udenlandske jøder, hvad enten det har været flygtninge eller andre, skyldes det, at de danske Jøder har forstaaet, hvorledes man skal assimilere sig i Danmark. Erfaringerne i Tyskland tyder ikke paa, at de der anvendte Former med at holde sig for sig selv paa Alverdens omraader virker beroligende paa Omgivelserne”⁹⁶

Jøderne i Danmark skulle assimileres – i hvert fald udadtil – for at blive accepteret i det danske samfund. Det sås

”... faktisk helst, at man holdt lav profil, og mange assimilerede personer var mere end tilfredse med, at kun få tænkte på, at de var af jødisk slægt”⁹⁷

De danske jøder var blevet en ”usynlig” minoritet i samfundet, og dette syntes at have skabt en tryghed, som nu blev ændret af den østjødiske immigration, hvilket også direkte blev udtrykt ved en konference mellem de to jødiske grupper: ”Førend I kom, var vi danske af mosaisk tro, men nu betragter man os som jøder” At blive udskilt som jøder synes således at have skabt utryghed blandt de gamle jøder.

Jøderne frygtede alle antisemitismen, som havde sendt mange af østjøderne på flugt. På grund af antisemitismens opblussen i Europa frygtede jøderne, derfor at antisemitismen ville blive stærkere i Danmark. Denne frygt delte de østjødiske immigranter også, hvilket kom til udtryk i det jødiske foreningsliv. Den zionistiske ungdomsforening *Hoivri Hazoir* afholdt onsdag den 1. november 1922 en diskussionsaften, hvor det bl.a. blev hævdet, at antisemitisk diskrimination skyldtes at arbejdsgiverne manglede ”Kendskab til Jøder i Almindelighed eller havde indbildte forkerte Meninger om Jøderne.”⁹⁸ Dette skulle løses gennem oplysning til den

⁹⁶ *Jødisk Familieblad*. Vol. 6. 1933. (1). København: Mosaik Troessamfund. s. 13-14

⁹⁷ Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*. København: Forlaget Hovedland s. 22

⁹⁸ *Israeliten* vol. 10. 20. december 1922 (4). København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

jødiske ungdom om jødedommen:

*”Oplysningsarbejdet vilde samtidig gavne hele det jødiske Samfund, der jo særlig her i København var udsat for alt for megen Assimilation”.*⁹⁹

De østjødiske immigranter følte sig således truet udefra af antisemitisme samtidig med, at de frygtede assimilation. En assimileringssproces synes også allerede at have påvirket andengenerationen af østjøderne i Danmark:

*”Ofte havde forældrene ortodoks baggrund, men med ankomsten til Danmark var mange begyndt at arbejde om lørdagen. Efterhånden blev der ofte slækket på den kosher husholdning, særlig efter besættelsen. I hjemmene talte forældrene yiddish indbyrdes og til børnene, der som regel svarede på dansk, og indbyrdes talte børnene dansk.”*¹⁰⁰

Østjøderne havde med denne udvikling opgivet en del af deres kulturelle baggrund, særligt i den private sfære. Samtidig rykkede østjøderne også socialt opad og dermed væk fra den lavere arbejderklasse, ligesom de levede under tryggere forhold.¹⁰¹ Men frykten for antisemitismen eksisterede stadig og fik nyt liv i 1930'erne:

”Udsagnet ”Danmark har ikke noget Jødeproblem!” gjaldede hen over det politiske spektrum i 1930'erne og under besættelsen”,¹⁰²

hvilket også var det billede, som den jødiske presse ønskede at fremstille. *Jødisk Familieblad* gentrykte kronikken ”Danmark har ikke noget Jødeproblem” af Sivert Gunst¹⁰³ (første gang trykt i den sønderjyske avis *Hejmdal*):

”Omkring Aar 1900 vilde man næppe – om man omtalte en Personlighed – skænke hans mulige jødiske Oprindelse nogen Opmærksomhed. Han var Dansk, og dermed var Sagen afgjort. (...)

⁹⁹ *Israelitten* vol. 10. 20. december 1922 (4). København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

¹⁰⁰ Salamon, K. L. G. (2003): *Det ligger jo i ens natur, når man har været bryder... I: Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 12. 2003 København: Selskabet for dansk jødisk historie. s. 16

¹⁰¹ Blüdnikow, B. (1986b): *Immigranterne*. København: Narayana Press, s. 215

¹⁰² Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Phd. afhandling. s. 303

¹⁰³ Sivert Gunst (1883-1966) var jødisk journalist fra Vejle.

”Det er forstaaeligt, at de senest indvandrede ikke har kunnet akklimatisere sig ligesaa hurtigt som de, der lever her som Efterkommere af mange herboende Slægtled, selvom vore ordnede fredelige Forhold letter Processen. Fødte og opvoksede under Grusomheder og Forfølgelser bliver de ny tilkomne Kimen til Ændringen. Uden selv at være klare over deres i vore Øjne ejendommelige Fysiognomier, deres væsensforskellige Levesæt, bliver de det, der manifesterer noget specifikt jødisk, hidtil ukendt her.(...)

Tampen brænder der, hvor den enkelte Persons Indsats bliver offentligt omtalt. Er han tilfældigvis af jødisk Oprindelse og opfører sig uheldigt, stilles han altid op som Fællesbegreb for samtlige det jødiske Samfunds Medlemmer; men hvis han udmærker sig særligt, er man mere glemsom med at fastslaa hans jødiske Stilling. (...)

Dette Jødespørgsmål, som overhovedet ikke er noget Spørgsmål her i Landet, er rejst af tysk inficerede Hjerner.

Som Danske – Mænd eller Kvinder – har vi kun at vise det fra os. Vi anser os endnu som tilhørende et civiliseret Folk, og vi ønsker at vedblive dermed.”¹⁰⁴

Ovenstående beskriver jøderne som fuldgyldige og ligeværdige borgere i det danske samfund, som Danmark også vil værne om. Samtidig er det et forsøg på at slå ned på den altid frygtede antisemitisme, som efter den nazistiske magtovertagelse i Tyskland i 1933 kun var kommet tættere på.

I Sofie Lene Baks Ph.d. afhandling *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945* beskriver hun, hvorledes antisemitismen også eksisterede i Danmark. Dette til trods for at Danmark normalt bliver beskrevet som en solstrålehistorie i jødisk sammenhæng, da danskerne ”reddede” langt størstedelen af de herboende jøder fra nazisterne i oktober 1943.¹⁰⁵ I den offentlige politiske debat i Danmark i 1930’erne var antisemitisme og nazisme (særligt i slutningen af årtiet) forsøgt sammenkædet, hvilket ”... gjorde antisemitismen udansk og nazismen uanstændig og sygelig”¹⁰⁶. Men denne fremstilling giver ikke et nuanceret og realistisk billede af danskernes forhold til jøderne eller til andre minoriteter, selvom antisemitismens påvirkning af den danske befolkning ikke kan sammenlignes med påvirkningen af den tyske befolkning.

Der fandtes åbenlyse antisemitiske organisationer som *Nationalsocialistisk*

¹⁰⁴ *Jødisk Familieblad*. Vol. 9. december 1935 (4). København: Mosaik Troessamfund s. 5-6

¹⁰⁵ Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Ph.d. afhandling, s. 20

¹⁰⁶ Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Ph.d. afhandling, s. 302

Arbejderparti (senere *Dansk Antijødisk Liga*) og *Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (DNSAP)*. DNSAP var Danmarks største nazistiske parti, men fik dog reelt aldrig nogen parlamentarisk betydning.¹⁰⁷ Sofie Lene Baks afhandling peger imidlertid på, at antisemitismen også eksisterede i dele af den almene befolkning.

Hun henviser til eksempler på danske antisemitiske fordomme, heriblandt stereotype udsagn som ”ghettojøden”, der spillede på den frygt som nogle danskere havde for et dansk ghetto problem som i Østeuropa,¹⁰⁸ og ”den røde jøde” der sidestillede marxismen med jøderne.¹⁰⁹ Disse stereotyper blev også fremstillet i den danske presse,¹¹⁰ og var således med til at fremme danske fordomme. Men udviklingen i det nazistiske Tyskland fik den danske presse til at tage kraftigt afstand fra den nazistiske politik, og tvang derved ”... *de antisemitiske synspunkter ud af det offentlige rum, ind i lukkede kredse og private fora.*”¹¹¹ Denne ”private” antisemitisme på individuelt niveau er sværere at dokumentere kildemæssigt, men Bak har gennem vidnesbyrd og erindringer påvist, at fordomme stadig eksisterede og påvirkede jøderne i Danmark ”... *i deres dagligdag, i skolen, på arbejdspladsen og selskabelige lejligheder.*”¹¹²

Dette skal sammenholdes med Mosaik Trossamfunds ”*behov for omverdenens bekræftelse af deres medborgerlige status*”,¹¹³ som kom kraftigt til udtryk i den jødiske presses interesse i at trykke materiale, der netop fremstillede det jødiske samfund i Danmark som problemfrit.¹¹⁴

¹⁰⁷ Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Phd. afhandling, s. 31

¹⁰⁸ Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Phd. afhandling, s. 243-45

¹⁰⁹ Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Phd. afhandling, s. 240-45

¹¹⁰ Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Phd. afhandling, s. 304

¹¹¹ Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Phd. afhandling, s. 304

¹¹² Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Phd. afhandling, s. 304

¹¹³ Bak, S. L. (2003): *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. Institut for historie, Københavns Universitet: København. Phd. afhandling s. 305

¹¹⁴ Bl.a. i *Jødisk Familieblad*. Vol. 9. Maj 1936 (9). København: Mosaik Troessamfund. Hvori Max Goldschmidt sammenligner den danske jøde og den danske bonde og konkluderer ”*Den danske bonde Han vil vide at lyse Antisemitten hjem og sige til ham: ”Det er dig, der er udansk; gik Syd for Grænsen, hvis du vil finde Meningsfæller*”(s. 4), samt ovenfor citerede indlæg ”*Danmark har ikke noget jødeproblem.*”

Pressen i Danmark var dog ikke kun interesseret i jøderne som alvorligt politisk emne, ofte var de også genstand for vittighedstegninger. Jøder var bl.a. gentagne gange centrale figurer i ”*Det mest udbredte morskabsblad i Danmark*”¹¹⁵ i årene 1873-1894 *Punch*¹¹⁶, hvor især Georg Brandes var ”*én af de mest latterliggjorte personer i bladet*”.¹¹⁷ I det socialdemokratiske morskabsblad *Ravnen* (1876-1921) var jøder også ofte centrum for i vittighedstegningerne. Jøderne blev bl.a. fremstillet som uærlige, grimme, indbildske og griske.¹¹⁸ Samtidig var jøderne ofte fremstillet som krumbøjede, med usunde krogede kroppe og dermed langt fra det kampklare sportslige kropsideal.

At jøderne senere skulle markere sig fysisk, og komme til at bruge netop sporten aktivt til integration samt til at vinde samfundets accept, var der således langt fra tegn på i pressen inden 1920'erne.

¹¹⁵ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 411

¹¹⁶ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 411

¹¹⁷ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 411

¹¹⁸ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 444-453

Kapitel 4

En selvstændig jødisk idræt

1920-1933

4.1 Den jødiske idræts begyndelse i Danmark

Som beskrevet ovenfor opstod den jødiske idræt i Europa, herunder også i Danmark, med immigrationsbølgen fra Østeuropa og med zionismens kulturelle påvirkning af de jødiske immigranter.

Dermed ikke sagt, at jøderne i Danmark før immigrationsbølgen ikke havde interesseret sig for idræt. De gamle jødiske familier havde blot ikke dyrket en decideret *jødisk* idræt. De havde i stedet deltaget i idrætsliv sammen med den øvrige del af befolkningen, og havde også uddannet sig indenfor idrætsfag på lige fod med andre danskere.¹ Et eksempel på en af de første store jødiske idrætsprofiler er bryderen Ruben Scheftelowitz (f. 1897), der kom til Danmark fra Litauen som 6-årig og som senere blev Danmarks mester 5 gange. Han repræsenterede brydeklubben *A.K. Dan*, altså en almindelig dansk idrætsforening.²

Jøderne i Sverige var tilsyneladende tidligere interesseret i en rendyrket jødisk idræt; magasinet *Israeliten*, der blev udgivet af *Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund* kunne således i sit martsnummer 1921 berette om den første skandinaviske jødiske gymnastikforening. Gymnastikforeningen hørte under *Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund*, og talte allerede i 1920 40 medlemmer. Denne artikel beskriver også den positive betydning af en sund krop for det jødiske folk, hvilket er første gang i et nordisk jødisk magasin.³

¹ Genstandsnummer 0228X0001 En gymnastiklærerindes hovedopgave. København: Dansk Jødisk Museum.

² Bistrup, P. (2007): *En tradition der forsvandt* (2007) København: DIF. www.dif.dk

³ *Israeliten*. Vol. 8. 7. juli 1921 (11). København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

I Danmark var det de østjødiske immigranternes børn, der først tog sporten til sig. Dette skete ved, at de lærte sig lege/sport ved samværet med danske børn⁴ eller på feriekolonier. På ”Jødiske Børns Feriekoloni” kunne de østjødiske børn f. eks. komme bort fra hverdagen i Københavns ”ghettoer”, der ikke havde megen lys og luft.

Børnene blev på kolonien sat

”... i livlig Gang med Leg og Sport. Desuden bevæertes de med Cacao, og friske paa Legme og Sjæl vender de tilbage til Byen.”⁵

En egentlig idræt dukkede først op i den jødiske presse i Danmark, da *Hoivri Hazoirs* (som er beskrevet ovenfor) sportsgruppe arrangerede en fodboldkamp mellem foreningens fodboldklub og et hold fra *Mosaiska Ungdoms Klubb* i Malmø. Kampen fandt sted søndag den 7. august 1921 på baner udlånt af boldklubben Frem.⁶

Kampen blev beskrevet som ”den første jødiske Sportskamp i Skandinavien”,⁷ og derfor opfordrede *Hoivri Hazoir* læserne af *Israelitten* til at møde op og overvære kampen, som man forventede ville ”vække Opmærksomhed”⁸ i kraft af, at den var den første af sin slags.

Kampen samlede da også, ifølge *Israelitten*, på trods af dårligt vejr 5-600 tilskuere, hvor både danske, svenske og blåhvide jødiske flag var repræsenteret.⁹

Hoivri Hazoir var selv yderst tilfredse med arrangementet selv om det blev til et nederlag til svenskerne på 5-2, hvilket man mente skyldtes:

”... at de mellem deres Spillere havde Marawianky, som regnes for blandt Sveriges bedste Iste Holds Spillere”.¹⁰

I *Israeliten* blev der efterfølgende udtrykt begejstring for arrangementet:

”Det er første Gang i København, men forhaabentligt ikke sidste, at fremmede og danske jødiske Idrætsmænd har prøvet kræfter, det vilde være ønskeligt, om saadanne Stævner, ogsaa i andre

⁴ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*. København: Gyldendal, s. 582

⁵ *Israeliten*. Vol. 8. 7. juli 1921 (11) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

⁶ *Israeliten*. Vol. 8. 5. August 1921 (12) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

⁷ *Israeliten*. Vol. 8. 5. August 1921 (12) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

⁸ *Israeliten*. Vol. 8. 5. August 1921 (12) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

⁹ *Israeliten*. Vol. 8. 4. September 1921 (13) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

¹⁰ *Israeliten*. Vol. 8. 4. September 1921 (13) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

*Idrætsgrene, hvor den jødiske ungdom har sine udøvere, kunde finde Sted som et Led i Bestræbelserne for at samle den skandinaviske jødiske Ungdom.*¹¹

Interessen for den jødiske idræt var begyndt, hvilket også kommer til udtryk i *Israeliten*, hvor der under rubrikken ”Jødisk Sport” den 2. november 1921 blev skrevet:

*”Til Redaktionen er der indkommet flere Anmodninger om at aabne en Rubrik om Sport i Bladets Spalter. Disse anmodninger har vi ikke ment at kunne afslaa. Jøder og Sport her i Skandinavien er et forholdsvis nyt Begreb, men Ungdomsbevægelsen er jo heller ikke ret gammel. En sund Sjæl i et sundt Legeme passer ogsaa for os. Vi opfordrer vore Læsere til at indsende til Redaktionen Beretninger om jødisk Deltagelse i Sport i Skandinavien. – gerne ledsaget af gode Fotografier.”*¹²

Det første indlæg under rubrikken ”Jødisk Sport” handlede om Benno Berger, en 19-årig løber fra *Kristiania Idrætsforening* (*Israeliten* blev udgivet fra Danmark, men var et skandinavisk-jødisk blad).

Herefter var der i en lang periode ikke indslag fra sportens verden i de jødiske blade, og *Israelitens* rubrik ”Jødisk Sport” blev hverken taget i brug til at omtale dansk, skandinavisk eller udenlandsk jødisk sport før 1923.

Dette skete, da *Hoivri Hazoirs* sportsgruppe atter fik omtale i *Israeliten* i forbindelse med, at gruppen arrangerede den anden skandinavisk-jødiske fodboldkamp den 3. august 1923.

Kampen stod mellem *Hoivri Hazoirs* eget fodboldhold og *Ungdomsforeningen Hatchio* (Lund, Sverige) – forstærket med spillere fra *Mosaiska Ungdomsklubb Malmö*. Igen opfordredes *Israelitens* læsere til at overvære kampen,¹³ hvor der var omkring

*”... et Tusind Mennesker omkring Snorene, som i Spænding ventede paa at se Danskerne give Svenskerne et velment ”Tak for sidst” og give dem en Kamp, hvis Resultat vilde fordunkle det forsmædelige Nederlag for to Aar siden.”*¹⁴

¹¹ *Israeliten*. Vol. 8. 4. September 1921 (13) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

¹² *Israeliten*. Vol. 9. 2. november 1921 (2) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

¹³ *Israeliten*. Vol.10. 3. August 1923. (11) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

¹⁴ *Israeliten*. Vol.10 .10. september 1923. (12) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

Israeliten mente også, at publikum talte mange ikke-jøder, som overværede *Hoivri Hazoirs* sportsgruppe vinde 4-1.¹⁵

Herefter skulle *Hoivri Hazoirs* sportsgruppe spille pokalturnering over tre runder. Første kamp blev spillet i Lindhamn mod et hold fra Malmø og Lund. Danskerne tabte, og samlet blev svenskerne vindere af pokalturneringen.¹⁶

Den næste turnering var den 19. juli 1925, hvor Danmark atter blev repræsenteret af *Hoivri Hazoirs* sportsgruppe, der spillede mod *Hatchio* fra Lund. Her tabte danskerne 7-0.¹⁷

I den jødiske presse var der efterfølgende stille omkring den jødiske idræt i nogle år, men *Hoivri Hazoirs* sportsgruppe synes at have fortsat deres fodboldaktivitet:

*”I tidligere Aar har der været adskillige Kampe mellem de to jødiske Hold, men Københavnerne har kun vundet en Gang, fordi der paa det svenske Hold har været en hel Del fremragende spillere fra andre svenske Klubber.”*¹⁸

Figur 4.1. Den første jødiske ”landskamp”. Kilde: *Israeliten*. Vol. 8. 4. September 1921

¹⁵ *Israeliten*. Vol.10 .10. september 1923. (12) København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

¹⁶ *Israeliten*. (n. n.) august 1927, København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

¹⁷ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal, s. 583

¹⁸ *Israeliten*. (n.n.) august 1927, København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

4.2 *Hakoah* stiftes

I mellemtiden havde en ny jødisk idrætsforening set dagens lys, og den kom fremover til at være den primære repræsentant for jødisk idræt i Danmark: *Jødisk Idrætsforening Hakoah (JIF Hakoah)* (Hakoah er hebraisk og betyder ”styrke”).

Om perioden og baggrunden for stiftelsen beskrev Herman Leisin¹⁹ til *Jødisk Samfund* i 1954:

”Der opstod snart to hovedcentre for de indvandrede østjøder, nemlig Prinsensgade og Landemærket. Mellem dem lå Kongens Have, og der samledes vi unge til al slags leg og sport og lagde grunden til det senere ”Hakoah”. I 1923 stiftede vi Jødisk Idrætsforening, men da navnet ikke fandt behag hos alle, ændrede vi det til ”Mosaisk Idrætsforening”, men dens medlemmer var kun os drenge fra Prinsensgade, medens drengene fra Landemærket stiftede ”Kaduah”. Mellem de to klubber udkæmpedes mange sportskonkurrencer, og ”Kaduah” bankede som regel os andre i fodbold, hvorfor vi foreslog konkurrencer i løb. Da mange af vores forældre havde kolonihaver på Bispebjerg, lod vi løbene gå der ud til, og i alt blev det til fire af disse løb, som altid blev fulgt med stor interesse af såvel ikke-jøder som jøder. Johannes Goldin, Martin Boxenbaum, Hans Bogratschew, Egon Wechter, Karl Siefert, Daniel Tschernia og mange flere deltog, og jeg havde det held at vinde alle fire løb. Efterhånden blev det politiet for broget, og vi måtte holde inde med gadeløbene. Omsider enedes vi så om at starte ”Hakoah” ved en sammenslutning af de to små klubber”²⁰

Blandt de unge østjøder i København eksisterede et ønske om at dyrke sport, men at det netop blev *jødisk* sport, handlede måske ikke primært om det deciderede jødiske islæt. Det var naturligt for dem at dyrke idræt med de andre unge mænd i omgangskredsen, som de kendte fra deres barndoms lege i ”ghettoens” gårde.

Herman Leisins beskrivelse af de tidlige klubber er en beskrivelse af uorganiserede klubber, som ikke er egentlige foreninger. Det var således først med *Hakoah*, at der kom en organiseret jødisk idrætsforening i København.

Baggrunden for stiftelsen af *Hakoah* var imidlertid ifølge Meyer Rudaizky en helt anden. Han var *Hakoahs* første formand i årene 1924-1934 og var en central person i

¹⁹ Aktiv bryder i *Hakoah* i 1920’erne og 1930’erne. Oprindeligt Leiserowitz, som han som oftest vil betegnes som i denne opgave.

²⁰ Herman Leisin (1954): *Sidste mand på skansen*, I: *Jødisk Samfund* (n.n) august 1954. I: Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal

Hakoahs tidlige historie. I beretningen fremhæver Rudaizky sig selv som pioner og enestifter af foreningen. Dette må man dog forholde sig kildekritisk til, og Leisins forklaring kan med lige så stor sandsynlighed have været en del af baggrunden for stiftelsen. Meyer Rudaizky beskriver, at *Hakoah* opstod som et alternativ til allerede eksisterende jødiske idrætsforeninger. Af disse klubber nævnes flere steder navne som *Hoivri Hazoir*, *Kadimah*, *Kaduah* og *Jødisk Idræts Forening*.²¹

*”Vi, ganske unge, var ikke på talefod med de store ”kanoner”, og der blev overhovedet ikke taget hensyn til os, selv om vi dog spillede på samme hold.”*²²

Meyer Rudaizky beskrev, at han derfor besluttede at starte en idrætsforening *”for de purunge hvor kammeratskabet kom i første række uanset alder”*.²³

Denne klub ville Meyer Rudaisky skabe ud fra forbilledet:

””Hakoah” Wien, der på den tid havde et af Europas bedste fodboldhold og havde vundet det østrigske fodboldmesterskab”.²⁴

Hakoah blev ikke dannet som en del af en zionistisk bevægelse, men efter zionistisk forbillede i form af østrigske *Hakoah Wien* (stiftet 1909), som opstod i en periode med tiltagende antisemitisme. At *Hakoah Wien* blev forbillede for *Hakoah* i København skyldtes i følge Meyer Rudaizky en beundring for klubbens resultatmæssige præstationer. Han forholder sig ikke på noget tidspunkt til andre bevæggrunde for *Hakoah Wiens* oprettelse. Meyer Rudaizky var blot 16 år, og Herman Leisin beskrev også stifterne som værende ganske unge, da *Hakoah* blev stiftet i 1924. Dette sandsynliggør, at stifterne blot beundrede den store østrigske klub uden en forudgående stillingtagen til dens ideologiske ståsted eller baggrund i øvrigt.

Hakoah identificerede allerede ved valget af foreningens navn *Jødisk idrætsforening Hakoah* sin jødiske baggrund. Herudover fremgår det af foreningens love pr. 31. maj 1943 § 3, at der *”I foreningen optages enhver uberygtet jødisk mand og kvinde, som*

²¹ Blandt andet i: Rudaizky, M. (edt.) (1949): *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah. s. 4 samt: Melchior, D. Rosenbaum, A. (1984): *HAKOAH 60 år – Jubilæumsskrift*. København: JIF Hakoah.

²² Melchior, D. Rosenbaum, A. (1984): *HAKOAH 60 år – Jubilæumsskrift*. København: JIF Hakoah.

²³ Melchior, D. Rosenbaum, A. (1984): *HAKOAH 60 år – Jubilæumsskrift*. København: JIF Hakoah.

²⁴ Rudaizky, M. (Red.) (1949). *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah.

*aktivt eller passivt medlem*²⁵ Denne bestemmelse stammer fra de tidligste regler, der findes beskrevet i skriftlige kilder for *Hakoah*, og de er præget af tiden. Foreningen var i de første år begrænset til udelukkende at optage mandlige medlemmer, mens den jødiske baggrund ikke i de første år var en betingelse for medlemskab:

*”Der var dengang, da vi i HAKOAH gerne optog ikkejøder som aktive medlemmer(...) og vi havde hårdt brug for dem dengang”*²⁶

forklarede Hirsch Wechter²⁷ efter en generalforsamling i 1950, men hvorfor der var hårdt brug for ikke-jøder uddybes ikke. Ikke-jøder kunne eventuelt være behjælpelige i en nystartet forening drevet af unge jøder, der ikke havde dybere kendskab til det danske foreningsliv. Samtidig kan der have været brug for såvel idrætsudøvere til at lære sportsligt fra sig som et behov for et tilstrækkeligt antal medlemmer.

Hakoah tilbød i begyndelsen sine medlemmer gymnastik og håndbold, og ved sommersæsonens begyndelse i 1925 kom fodbold med i foreningens tilbud. I 1926 kom så brydningen til, og det var denne sportsgren, der skulle komme til at fylde mest i *Hakoah* i mange år, både resultatmæssigt og i pressen.

Hakoah mødtes i sine første år også med de andre jødiske idrætsforeninger. *Jødisk Idræts Forening* foreslog *Hakoah* og *Hoivri Hazoir*, at de tre foreninger skulle slås sammen til én med navnet *Jødisk Idræts Forening*, men Meyer Rudaizky mente, at der kun var en mulighed:

*”... at de andre to gik ind i Hakoah. Det ville de øvrige repræsentanter slet ikke høre tale om, nej, navnet skulle være J.I.F. (JIF var forkortelsen for Jødisk Idrætsforening)”*²⁸

Senere blev det dog til, at *”de fleste af de repræsentanter, der var til stede ved dette møde senere blev virkelig gode Hakoah-medlemmer”*.²⁹

²⁵ *Hakoahs forhandlingsprotokol* fra 12. januar 1929 til 4. oktober 1947, 31. maj 1943. (manglende sidetal).

²⁶ *HAKOAHNEREN Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah*, Jubilæumsudgave Vol. 1. april 1950, (8). København: JIF Hakoah.

²⁷ Bokser i *Hakoah* 1933-1934 og senere træner *Hakoah*.

²⁸ Rudaizky, M. (Red.) (1949): *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah.

²⁹ Rudaizky, M. (Red.) (1949): *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah.

De øvrige klubber blev med tiden opløst, og det jødiske idrætsliv i Danmark blev herefter samlet under *Hakoah*.

Det var de unge østjøder, som startede den dansk-jødiske idræt. De fandt også deres nye atleter indenfor samme generation, og dette skete ofte ved direkte henvendelse til de unge potentielle medlemmer. Medlemmer blev til tider ”fundet” på skoler eller i forbindelse med klubbens træning i Fælledparken. På denne måde kom også den senere så berømte bryder Abraham Kurland ind i *Hakoah*. Han hørte om klubben, da Meyer Rudaizky

”... i klubbens navn arrangerede en gymnastikkonkurrence mellem eleverne på mosaisk drengeskole på Johannevej”,³⁰

hvor Abraham Kurland med sine atletiske evner placerede sig på en tredje plads, hvilket Meyer Rudaizky bemærkede sig. Senere blandede Meyer Rudaizky sig ”med *Hakoahs fodboldspillere i fælledparken*”³¹, og det var her, at han fortalte Abraham Kurland om den nystartede brydeafdeling, som senere kom til at fylde en meget stor del af Abraham Kurlands liv.³² Senere blev også Abrahams brødre Michael og Simon Kurland ”rekrutteret” til brydeafdelingen grundet deres atletiske evner - og deres efternavn.

Hakoah ønskede en større medlemsskare, bl.a. for at forbedre foreningens økonomi så medlemmerne kunne tilbydes bedre faciliteter og flere arrangementer.

Hakoah benyttede derfor også andre måder til at finde nye medlemmer til foreningen. De satte således gentagne gange notitser i den jødiske presse, der opfordrede ungdommen til at dyrke sport i *Hakoah*, som her i *Jødisk Familieblad* i 1931:

”JØDISK UNGDOM!

DRIV SPORT!

JØDISK SPORT!

ENHVER ung Mand og Kvinde trænger til at løbe, springe, spille Bold eller vandre. Ungdom og Livslyst er forbundet dermed. Men ikke kun som en Leg, men ogsaa med fast Viljekraft, skal man drive Sport, sammen med gode Kammerater, gode Venner, i en jødisk Idrætsforening.

³⁰ Kurland, A. (1988) *Tale ved receptionen den 15/juli 1988 –MEYER RUDAISKY 80 ÅR*. Bagsværd: Unpublished manuscript.

³¹ Kurland, A. (1988) *Tale ved receptionen den 15/juli 1988 –MEYER RUDAISKY 80 ÅR*. Bagsværd: Unpublished manuscript.

³² Kurland, A. (1988) *Tale ved receptionen den 15/juli 1988 –MEYER RUDAISKY 80 ÅR*. Bagsværd: Unpublished manuscript.

Der gives mange og forskellige Idrætsgrene, og ethvert ungt Menneske kan vælge den Idrætsgren, som han syntes bedst om. Ethvert Arbejde ligegyldigt om det er legemligt eller aandeligt kræver en sund, stærk Krop, ja, det gør det til en Nødvendighed, hvor det gælder om at overvinde Besværligheder. Sporten bringer ogsaa aandelige, sjælelige Egenskaber, som Kammeratskab og Venskab...³³

Her lagde *Hakoah* vægt på den nyttige effekt, som motion kunne have på kroppen og sindet samt på kammeratskabet med andre jøder i foreningen. Foreningen henvendte sig sandsynligvis både til de unge potentielle medlemmer, men lige så meget til deres forældre som nok har været de primære læsere af den jødiske presse. Forældrene skulle også forstå den positive indvirkning som idrætten, og i særdeleshed den *jødiske* idræt, kunne have for deres børn og deres fremtid.

4.3 De første år i *Hakoah*

I 1927 kunne *Hakoah* afholde sit første offentlige stævne, hvorefter talrige andre fulgte i årene herefter. I 1929 fjøede foreningen en decideret selskabelig afdeling til³⁴, hvilket viser, at *Hakoah* var andet og mere end en almindelig idrætsforening for det dansk-jødiske samfund. I 1929 oprettede *Hakoah* endvidere en kvindeafdeling,³⁵ *for at imødekomme de unge Damer Krav*.³⁶ Formålet med den nye kvindeafdeling var:

”at samle alle jødiske unge Damer under sig til Idrætsøvelser, til legemlig Dygtighed, til godt Kammeratskab og tillige aandelige interesser.”³⁷

Det var imidlertid ikke alene de sportslige aktiviteter, som *Hakoah* ville tilbyde kvinderne den nye afdeling:

³³ *Jødisk Familieblad*. Vol. 44. 1. september 1931 (1) København: Mosaik Troessamfund.

³⁴ *HAKOAHNEREN, Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah*. Vol. 60.1. 1984 (1) København: JIF Hakoah (Jubilæumsudgave 1984 (60 års jubilæum))

³⁵ *Hakoahs forhandlingsprotokol* 12. januar 1929 - 4. oktober 1947. København, s. 13

³⁶ *Israelitten*, Vol. 1. d. 5. juni. 1929 (19) København: Mosaik Troessamfund.

³⁷ *Israelitten*, Vol. 1. d. 5. juni. 1929 (19) København: Mosaik Troessamfund.

”Den jødiske Idrætsforening ”Hakoah” vil ved en Række pædagogiske Foredrag søge at faa de unge til at interessere sig for mange Kulturfaktorer. Kvindeafdelingens Opgave er at gøre de unge Damer til sundere, bedre og nyttigere Samfundsmedlemmer, end de var, før de traadte ind i den jødiske kvindelige Afdeling til Glæde og gavn for hele den jødiske Befolkning herhjemme”³⁸.

Indlægget, som var underskrevet af formand Meyer Rudaizki, understreger endvidere, at foruden den legemlige sundhed skulle også idrættens karakterdannende side fremmes i denne afdeling, hvilket ansås for at være vigtigt, hvis:

”Idrætten skal gøres til en Samfundssag og overbevise alle Jøder herhjemme om Idrættens Betydning som opdragende Faktor.”³⁹

Her påpeges det således, at den jødiske idræt i Danmark også kunne spille en pædagogisk opdragende rolle og medvirke til at give de unge sunde interesser. Samtidig gik Hakoah også bort fra udelukkende at være en mandsdomineret arbejderidræt, der i sit ofte kraftfulde udtryk gjorde direkte op med billedet af jøden som åndsfikseret kropslig svag. Kvindernes plads i foreningen var dog jævnlige til diskussion gennem 1930'erne bl.a. vedrørende deres plads i forhold til bestyrelsesarbejde og det stod klart, at kvindeafdelingen ikke havde høj prioritering i foreningen.⁴⁰

Jødisk Familieblad skrev i oktober 1929 om et arrangement, hvor Hakoah opførte teaterstykket ”Der alter und naier Dor”, som var en moderne komedie om en jødisk familie. Handlingen udspillede i et hjem, hvor sønnerne var idrætsmænd, men hvor forældrene (som var af den ”gamle” generation) prøvede at forhindre sønnernes idrætsudøvelse, da de ikke kunne indse idrættens værdi. Efter at forældrene havde overværet Hakoahs klubmesterskaber, hvor begge deres sønner blev vindere, overbevistes de imidlertid, og indså nu idrættens værdi og anerkendte dens eksistensberettigelse. *Jødisk Familieblad* tilføjede, at:

”der er sikkert mange jødiske Forældre, der til daglig indprenter deres Børn den samme Opfattelse.”⁴¹

³⁸ *Israelitten*, Vol. 1. d. 5. juni. 1929 (19) København: Mosaik Troessamfund.

³⁹ *Israelitten*, Vol. 1. d. 5. juni. 1929 (19) København: Mosaik Troessamfund.

⁴⁰ *Hakoahs forhandlingsprotokol* fra 12. januar 1929 til 4. oktober 1947.

⁴¹ *Jødisk Familieblad*. Vol. 2. d. 15. oktober 1929 (3) København: Mosaik Troessamfund.

Det har næppe været et tilfælde, at Hakoah havde valgt netop dette teaterstykke.

Hakoah havde i 1930 i alt 30 aktive mandlige og 10 passive medlemmer, mens dameafdelingen talte hele 35 aktive.⁴² Gennem 1930'erne var der for mændenes vedkommende fodbold, håndbold, gymnastik og svømning på programmet, mens der for kvindernes vedkommende var håndbold, svømning og gymnastik.⁴³

Men den store sportslige succes blev opnået gennem brydning, hvor det blev til adskillige danske mesterskaber og hvor foreningens største stjerne Abraham Kurland opnåede imponerende resultater. I de første år vandt Abraham Kurland de Københavnske Mesterskaber (1929 og 1932), opnåede tre 2. pladser (1930, 1931 og 1933) og vandt de Danske Mesterskaber i 1932. Ydermere var han med ved Europamesterskaberne i 1933, hvor det dog ikke blev til en placering. I 1933 var også *Hakoahs* Michael Kurland med til Københavnsmeesterskaberne, hvor han opnåede en 3. plads.⁴⁴ Men den uden tvivl største sportslige præstation var, da Abraham Kurland vandt OL sølv i Los Angeles i 1932.⁴⁵

Figur 4.2 Den unge stærke Abraham Kurland i midten i 1931, kilde: Abraham Kurlands privatarkiv

⁴² Thing, M. (2008) *De russiske jøder i København*. København: Gyldendal, s. 586

⁴³ *Mosaik Samfund*. Vol. 18. 20. marts 1926 (11) København: Mosaik Troessamfund.

⁴⁴ *Hakoah forhandlingsprotokol* s. 54-158, samt www.brydning.dk/mesterskabsdatabase.dk

⁴⁵ Kurland, A. (n.d.) *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript, s. 27

4.4 *Hakoah* melder sig under *Maccabi World Union*

Hakoah var ikke åbenlyst tilknyttet nogen form for ideologi, men dog var foreningen fra 1930 medlem af zionistiske *Maccabi World Union* (som beskrevet ovenfor). I 1931 stillede *Hakoahs* brydehold for første gang op mod en anden medlemsforening, da *Maccabi Berlin* gæstede København. Her sejrede *Hakoah* 6-0.

Samarbejdet med andre foreninger under *Maccabi* og medlemskabet kom med årene til at blive af stadig mere central betydning for foreningen. Det ”jødiske OL” – Maccabiaden - blev afholdt af *Maccabi World Union*, og *Hakoah* deltog allerede ved den første Maccabiade i 1932. Her vendte *Hakoahs* tre deltagende brydere (heriblandt Abraham Kurland) hjem som ”jødiske verdensmestre”. Ved denne lejlighed modtog *Hakoah* økonomisk støtte fra blandt andet *Zionistforeningen*.⁴⁶

Ved at melde sig ind i *Maccabi* forøgedes *Hakoahs* muligheder for internationalt samarbejde med andre klubber under *Maccabi* således, at klubbens udøvere kunne opnå større og bredere erfaring. I forbindelse med *Hakoahs* indmeldelse i *Maccabi* skrev *Jødisk Familie blad*:

*”M.-Verdensforb. tilstræber ved saavel legemlig som aandelig Uddannelse at opdrage sine Medlemmer til ansvarsbevidste Medarbejdere ved alle det jød. Folks nat. Opgaver, i Særdeleshed ved Genopbygningen af Erez-Israel. (...) Selvfølgelig er det samtidigt et Hovedprincip, at enhver kan blive Medlem, og at der hersker indrepartipolitisk Neutralitet”*⁴⁷

Citatet beskriver på en gang de meget klare zionistiske træk ved bevægelsen, men samtidig lægger bladet vægt på, at foreningen stadig opretholder en indre partipolitisk neutralitet.

Efter tilslutningen til *Maccabi* blev der flere gange opfordret til at dyrke sport i *Hakoah*, og dette med klare zionistiske referencer:

Jødisk ungdom! driv sport! jødisk sport!... Men ikke kun som leg, men ogsaa med fast Viljekraft, Ethvert Arbejde ligegyldigt om det er legemligt eller aandeligt kræver en sund, stærk Krop, ja, det gør

⁴⁶ Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*. København: Gyldendal, s. 586

⁴⁷ *Jødisk Familieblad*, Vol. 2. d. 1. februar 1931 (7) København: Mosaik Troessamfund.

*det til en Nødvendighed, hvor det gælder om at Deltage i Idrætsskampe, noget, som man i det daglige Liv mange Gange har Brug for, ”Kampaand” Hvilke Fordele byder Sporten. Sundhed, Kraft, Glæde ved arbejdet, Kammeratskab og Kampvilje.*⁴⁸

Det tyder således på, at der også i det jødiske samfund i Danmark eksisterede en idé om, at jøderne skulle gennemgå en renæssance og herunder en kropslig renæssance inspireret af det zionistiske projekt. De politiske og ideologiske strømninger som gik gennem Europa, kom således til Danmark og havde også indflydelse på det jødiske idrætsliv. Da der i Dansk Zionistforening i marts 1932 blev holdt en foredragsaften i København (ved Leopold Landau om det moderne erhvervsliv i Palæstina), var de tre brydere, som for første gang skulle repræsentere Hakoah i den nært forestående Maccabiade i Tel Aviv, til stede. Hertil bemærkede *Jødisk Familieblad*:

*”For de unge Mennesker har Aftenen sikkert været en udmærket Introduktion til den Rundrejse, der knytter sig til det internationale jødiske Sportsstævne”*⁴⁹

Der findes dog ikke nogen dokumentation der peger på, at de tre brydere i øvrigt var aktive i Dansk Zionistforening⁵⁰ eller udviste særlig interesse for zionismen. De har derfor med stor sandsynlighed snarere været til stede på foredragsaftenen for at danne sig et indtryk af det land, som de senere skulle besøge end på grund af særlig interesse for det zionistiske projekt.

Denne første Maccabiade 1932 blev afholdt på det helt nybyggede stadion i Tel Aviv, og blev åbnet af byens borgmester med en farvestrålende parade. Ved åbningen blev 120 brevduer sluppet løs i grupper på 10, som symbol på de 12 jødiske stammer, og duerne skulle sprede budskabet om den 1. Maccabiade.⁵¹

Abraham Kurland var som nævnt en af de dansk-jødiske deltagere. I sine senere beskrivelser af begivenheden fokuserer han på sin førsteplads – og dermed titel som ”jødisk verdensmester” – og på, at dette var hans ”... første store oplevelse som

⁴⁸ *Jødisk Familieblad*. Vol. 3. 22. februar 1931 (7) København: Mosaik Troessamfund.

⁴⁹ *Jødisk Familieblad*. Vol. 4. 1. april 1932 (8). København: Mosaik Troessamfund.

⁵⁰ Dette bygges på at deres navne ikke kan findes i arkiver, optegnelser eller andre steder i forbindelse med *Dansk Zionistforening* før eller i forbindelse med tiden omkring 1932.

⁵¹ Bard, M. G. & Schwartz, M. (2005) *1001 Facts Everyone Should Know About Israel*. Landham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, s. 84

idrætsmand".⁵² Dog antyder hans nedskrevne erindringer om Maccabiaden, at stævnet ikke kun handlede om sport. De tre brydere blev efter deres sejr i Maccabiaden i Tel Aviv inviteret til at deltage ved et stævne i Jerusalem, og

"Bagefter var vi på en meget interessant rundtur i DEN HELLIGE STAD.

*Jeg blev af den øverste ledelse i MACCABI tilbudt at forblive i PALESTINA som træner og instruktør. Men varmen og mine kun 19 år fik mig til at takke NEJ."*⁵³

Figur 3.1: De jødiske "verdensmestre" blev modtaget på Hovedbanegården i 1932, Kilde Abraham Kurlands privatarkiv.

⁵²Kurland, A. (n.d.) *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript. Privatarkiv beliggende hos Inge Kurland. s. 29

⁵³Kurland, A. (n.d.) *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript. Privatarkiv beliggende hos Inge Kurland. s. 29

Maccabiaden blev brugt som propagandaforum for det zionistiske projekt: oprettelsen af en jødisk stat i Palæstina. Bryderne kunne derved efter deltagelse vælge at blive i Palæstina eller de kunne vende hjem med det billede af Palæstina, som arrangørerne af Maccabiaden ønskede, at de skulle viderebringe.

I sine erindringer skriver Abraham Kurland, at han ”*havde aldrig nogen tanke for politiske synspunkter eller partiprogram*”,⁵⁴ og han forholdt sig aldrig officielt til zionismen, hvilket hans erindringer om Maccabiaderne eller hans scrapbog heller ikke tyder på. Hans interesse omfattede først og fremmest de sportslige præstationer og resultater.

Ved hjemkomsten fra Palæstina var både den dansk-jødiske og den almindelige presse mødt for at hædre de ”*tre danske Verdensmestre*”⁵⁵. Der var mødt hundredvis op for at hylde tre unge idrætsmænd, bemærkede Politiken. Efter velkomsttale af Meyer Rudaizky og sang ved foreningen *Hasomir*, blev de tre brydere fotograferet og båret i guldstol fra perronen og herefter kørt til fest på Grand Café.⁵⁶

4.5 Hvorfor en jødisk idræt?

På trods af *Hakoahs* succes var der imidlertid langt fra enighed i det jødiske samfund om foreningens eksistensberettigelse. Særligt medlemmer af de gamle dansk-jødiske familier satte spørgsmålstegn ved behovet for en sådan forening i Danmark. Jøderne i Danmark havde i 1814 fået tildelt samme borgerlige rettigheder som alle andre borgere, og *Jødisk Familieblad* skrev i september 1933 derfor:

*”Jøder er lige saa velkomne som andre mennesker i Det Danske Spejdekorp, i Fodbold-, Tennis-, Svømme-, Ro-, og andre Idrætsklubber, paa Badestrande og Badeanstalter, i gymnastikforeninger og alle andre Steder, hvor Sundheden kan dyrkes”*⁵⁷

Hakoah forsvarede sin eksistensberettigelse med, at foreningen kunne være

⁵⁴ Kurland, A. (n.d.) *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript, 14

⁵⁵ Fra Abraham Kurlands scrapbog.

⁵⁶ Kurland, A. (n.d.) *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript, s. 29

⁵⁷ I: Thelmark, S. (1999). *Jødisk Idrætsforening Hakoah København: Billeder af fortiden. En undersøgelse af Hakoah's idræts historie i perioden 1924 til 1999*. Odense: Syddansk Universitet, Institut for Idræt og Biomekanik. Specialeafhandling, s. 50

medvirkende til ”.. gennem at beskæftige de unge i deres fritid, bortelimerer den lediggang, som kan være roden til meget ondt”.⁵⁸ Desuden argumenterede foreningen også for, hvorfor dette bedst kunne sikres i en jødisk idrætsforening:

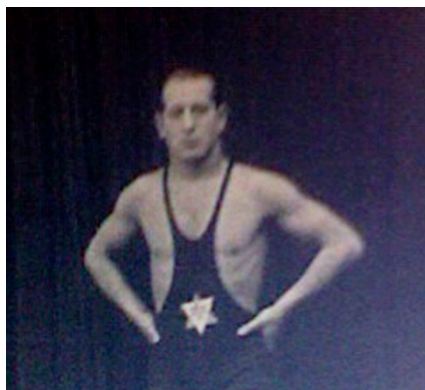
”Mange har vel det Standpunkt, at man her ikke har nødvendig selv at danne en Sportsforening, da vi Jøder her i landet i Modsætning til saa mange andre Steder, ja i enhver retning er ligeberettiget og kan optages i enhver som helst Forening. Men netop ud fra denne Kendsgerning burde vi organisere os, vi burde netop i Taknemmelighed mod Danmark vise, at vi i Kraft af vor Selvopholdelsesdrift og ikke fordi, vi er nødsaget dertil evner at danne en jødisk Sportsforening, der til enhver Tid vil kunne tage Konkurrencen op med enhver anden Sportsforening. Enhver bør forstå, at Sporten har en ualmindelig stor og vigtig opdragende Betydning, den skal ogsaa forme de kommende Slægter. Den har maaske en ligesaa stor Betydning paa vor kommende udvikling som Skole og Hjem.”⁵⁹

Her forsøgte *Hakoah* at fremstille stiftelsen af en jødisk forening som et udtryk for både taknemmelighed over for det danske samfund og som en anerkendelse af dansk foreningsliv. Foreningen mente, at den kunne præge den unge generation i en positiv retning, og derved fremme et positivt billede af jøder i den danske befolknings øjne. Jødernes kulturelle og religiøse særegenhed kunne af og til have givet anledning til problemer i dansk foreningssammenhæng. Andre danske idrætsforeninger kunne som *KIF* have et kors på deres dragter⁶⁰, som de unge jøder og i særdeleshed deres forældre måske ikke syntes om. I en almindelig dansk idrætsforening var et jødisk medlem nød til at træffe et valg mellem at deltage på lige fod med de andre udøvere eller at følge jødiske regler. *Hakoah* kunne derimod tilbyde et foreningsliv under samme struktur som det danske, men med overholdelse af jødiske traditioner. Her blev det jødiske islæt taget med ind i idrætten, hvor atleterne tilmed i begyndelsen bar Davidsstjernen på deres dragter.

⁵⁸ Rudaizky, M. (edt.) (1949): *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah. s. 8.

⁵⁹ *Jødisk Familieblad*, Vol. 2. d. 1. februar 1931 (7) København: Mosaisk Troessamfund.

⁶⁰ Se bl.a. billede *Politikken* 7. februar 1938, s. 9. Korset er stadig en del af KIFs logo, se bl.a. www.kif-atletik.dk

Figur 3.3 Ukendt Hakoahbryder 1933

Kilde: Leo Schüsteins privatarkiv

Til fester og arrangementer serveredes der kosher mad, og *Hakoah* overholdt sabbatten, således at medlemmerne (som udgangspunkt) ikke deltog i arrangementer eller sportsturneringer på lørdage.⁶¹ Herved kunne et ungt medlem følge de jødiske traditioner samtidig med, at han eller hun kunne være en del af et moderne foreningsliv. Ved at deltage i en almindelig dansk idrætsforening ville det jødiske medlem være nød til enten at fravælge deltagelse i visse arrangementer, herunder ofte også bespisning, eller være nødsaget til at foretage en vis tilpasning (eller assimilation) til det danske samfund og traditioner. Dette skulle der ikke tages stilling til i *Hakoah*; som man kan forestille sig betød disse forhold, at de unges deltagelse i idrætslivet var mere acceptabel for deres forældre.

At der for jøder kunne være problemer forbundet med at være en del af en dansk idrætsforening, understøttes af et indlæg af Meyer Rudaizky i *Jødisk Familieblad* i 1931:

”Der gives i Dag næppe et menneske, der ikke kan indse Nødvendigheden af den legemlige Opdragelse og Uddannelse, thi hvorfor skulde man da netop drive Sport i en jødisk Forening? I den jødiske Forening kan man optræde frit, som ligeberettiget blandt Venner, han har intet at skjule og behøver ikke at frygte for at blive leet ud. Resultater, som den unge Jøde eller Jødinde opnaar i den jødiske Idrætsforening, er ikke alene frugtindbringende for ham, men for hele det jødiske Folk.

⁶¹ Salamon, K. L. G. (2003): *Det ligger jo i ens natur, når man har været bryder... I: Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 12. 2003 København: Selskabet for dansk jødisk historie. s. 17

*Enhver har Forpligtelse til for sin egen og sit Folks Skyld at give sin Krop en systematisk Uddannelse. Enhver ung Jøde og enhver ung Jødinde skal og maa være med til det.*⁶²

De østjødiske immigranter var blandt de fattigste i København, men i *Hakoah* var de blandt ligesindede med hvem man delte vilkår, og hvor man ikke skilte sig ud fysisk (her sigtes sandsynligvis på omskæring af jødiske drenge).

I integrationsmæssigt øjemed kunne den jødiske idræt være med til at skabe et mere positivt billede af de immigrerede jøder end det, som var kendt i offentligheden.

Citatet vidner også om, at det billede, som især den jødiske presse ønskede at tegne nemlig, at der slet ikke eksisterede problemer mellem den jødiske minoritet og den danske befolkning, ikke var den hele sandhed. At dyrke sport i en dansk idrætsforening kunne medføre, at jøder risikerede at blive ”leet ud”. Ordvalget tyder på, at der for jødiske idrætsudøvere kunne opstå problemer ved at være en del af en dansk forening. Dette kan være en hentydning til, at jødiske mænd i forbindelse med bad efter træning ikke kunne undgå at skille sig ud, da de som omskårede uundgåeligt så anderledes ud end danske mænd. I en jødisk forening ville frygten for latterliggørelse være bortelimineret, og dermed ville en jødisk forening komme til at være et mere ”sikkert” alternativ.

4.6 Dansk-jødisk idræt udenfor *Hakoah*

Jøderne fra de gamle dansk-jødiske familier dyrkede som nævnt også idræt inden for rammerne af det danske foreningsliv, men ikke i samme grad i *Hakoah*. Der findes derfor ingen optegnelser over, hvor og i hvilket omfang denne gruppe deltog i det eksisterende danske foreningsliv. Dette forhold kan dække over, at denne relativt velstillede og udadtil assimilerede jødiske minoritet også indenfor idrætten havde et stort ønske om ikke at skille sig ud eller tiltrække sig særlig opmærksomhed af frygt for øget antisemitisme.

⁶² *Jødisk Familieblad*, Vol. 4. 1. 9. 1931 (1) København: Mosaisk Troessamfund

De dyrkede deres idræt på samme vis som danske medlemmer af idrætsforeninger, og holdt i højere grad end de immigrerede østjyder deres jødiske kultur udenfor deres idrætsdeltagelse.

Endelig skal man heller ikke være blind for den omstændighed, at det ikke var muligt at dyrke idræt på højt niveau i alle former for idrætsgrene i *Hakoah*. Et socialt element har her utvivlsomt også spillet en rolle, idet *Hakoah* havde rødder i et arbejdsmiljø, hvilket i høj grad afspejledes i de idrætsgrene, der blev toneangivende i foreningen.

De dansk-jødiske atleter uden for *Hakoah* bar ikke ydre tegn på deres jødiske baggrund, når de konkurrerede, således som det var tilfældet for sportsfolkene i *Hakoah*. Atleterne uden for *Hakoah* inddrog heller ikke på anden måde jødedommen i deres idrætsliv. Hvis ikke de antisemitiske strømninger og den nazistiske magtovertagelse havde sat fokus på jøderne, ville deres jødiske baggrund med stor sandsynlighed aldrig have fået indflydelse på deres karriere, ligesom de nok heller ikke ville være blevet husket som ”jødiske idrætsfolk”.

I det følgende vil det ved nogle enkelte eksempler demonstreres, at der også eksisterede dansk-jødiske atleter udenfor *Hakoah* i denne periode.

I skøjteverdenen var jødiske Esther Bornstein den bedste kvindelige skøjteløber i 1930'ernes Danmark.⁶³ Hun deltog ved bl.a. EM i 1934, hvor hun opnåede en 8. plads. Om vinteren underholdt hun publikum, når hun trænede på Peblingsøen⁶⁴. Hun nåede dog aldrig toppen af verdenseliten. Den jødiske presse beskæftigede sig stort set ikke med hende i løbet af hendes karriere; heller ikke i forbindelse med hendes deltagelse ved EM i 1934.

Notitser i *Mosaisk Samfund* vidner om, at der også har været interesse blandt jøder indenfor galopporten⁶⁵, om end disse notitser altid var ganske kortfattede og interessen derfor nok har været begrænset til at omfatte en lille personkreds. Det er nærliggende at antage, at den del af det jødiske samfund som havde interesse i galopspor, overvejende hørte til blandt de bedrestillede i samfundet og højst sandsynligt derfor ikke var de primære læsere af *Mosaisk Samfund*.

⁶³ *Mosaisk Samfund*. Vol. 29. 1. februar 1935 (5). København: Mosaik Troessamfund.

⁶⁴ *Mosaisk Samfund*. Vol. 29. 1. februar 1935 (5). København: Mosaik Troessamfund.

⁶⁵ Blandt andet i: *Mosaisk Samfund*. Vol. 29. 15. marts 1935 (11) København: Mosaik Troessamfund & Vol. 28. 23. november 1934. (46) København: Mosaik Troessamfund.

Leo (Leib) Schüstein repræsenterede den tids stærkeste brydeklub *AK Dan*. Leo Schüstein deltog dog ikke selv direkte i det jødiske idrætsliv, og han blev ikke omtalt som ”jødisk bryder” i pressen. Det fremgår af hans scrapbog, at det primært var den danske presse, der refererede fra de stævner, hvor han konkurrerede, hvorimod han ikke findes omtalt i den jødiske presse.⁶⁶

Den dansk-jødiske fægter Ivan Osiier (1888-1965)⁶⁷ havde heller ikke den jødiske presses bevågenhed. Dette til trods for, at han hører til blandt Danmarks allerstørste idrætsmænd gennem tiden. Han var dog ofte omtalt i den almindelige danske del af pressen, hvilket hans tre scrapbøger vidner om.

Ivan Osiier blev i 1888 født ind i en velhavende borgerlig grossererfamilie i København. Han blev student fra Borgerdydsskolen og uddannede sig siden hen til læge i 1915.⁶⁸

Han havde således en helt anden baggrund end de jødiske arbejdere i *Hakoah*, og hans sport var meget forskellig fra *Hakoahs* arbejdersportsgrene, som primært var boksning og brydning.

Osiier begyndte at fægte i 1906 hos den kendte franske fægtemester Leonce Mahaut, og allerede to år efter deltog han ved OL i London.

Han vandt 25 individuelle danske mesterskaber i fægtning, og deltog ved 14 europamesterskaber og 35 nordiske mesterskaber.⁶⁹ Han deltog ved OL i 1908, 1912, 1920, 1924, 1928, 1932 og 1948, hvor det bedste resultat blev en sølvmedalje ved OL i Stockholm 1912. Han er dermed én ud af kun fire atleter i verden, der har kunnet præstere at deltage ved OL spredt over 40 år. Han modtog i 1950 *IOC's* æresdiplom ved *IOC's* kongres i København for denne bemærkelsesværdige karriere.⁷⁰

Osiier fik egen lægepraksis i København og blev gift med Ellen Thomsen i 1919, som også var begyndt at fægte i 1912 efter sit møde med Ivan Osiier. Hun vandt senere guldmedalje ved OL i Paris 1924, da der for første gang var kvinder med på

⁶⁶ Genstandsnummer 0250X0018 (Samling af udklip og billeder).

⁶⁷ Siegman, J. (2000): *Jewish sports legends : the International Jewish Sports Hall of Fame*, Dulles: Brassey's, s. 79

⁶⁸ Trangbæk, E. et al. (2007): *Eliteidrættens Kanon*. København: Team Danmark og Syddansk Universitetsforlag. s. 23

⁶⁹ Trangbæk, E. et al. (2007): *Eliteidrættens Kanon*. København: Team Danmark og Syddansk Universitetsforlag. s. 23

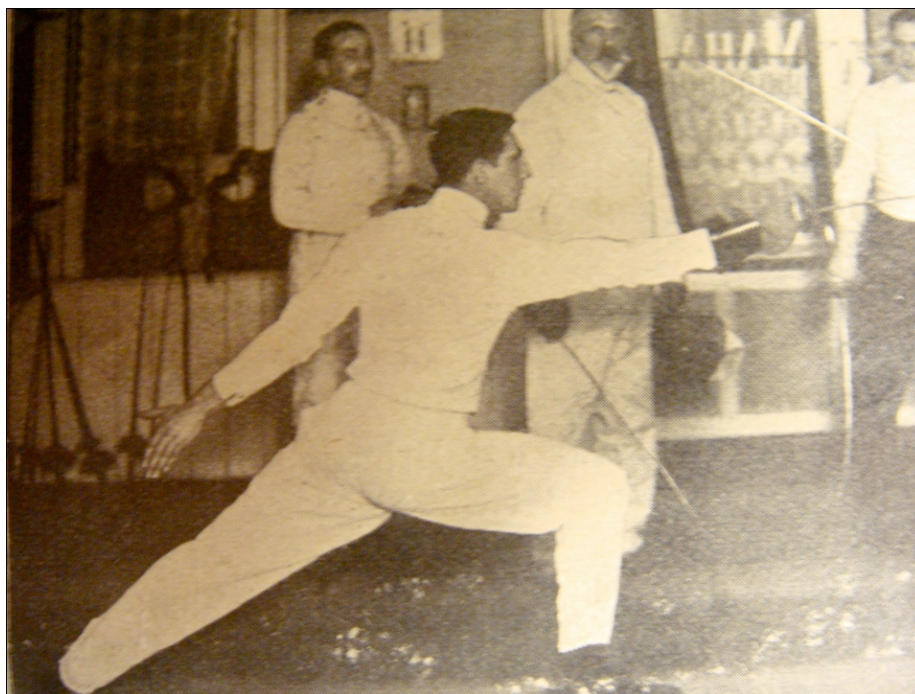
⁷⁰ Kristensen, P. (1996): *De Olympiske*. København: Dansk Idræts-forbund/Danmarks Olympiske Komite. s. 42-43

programmet⁷¹.

Osiier var livet igennem engageret på mange forskellige niveauer i det danske idrætsliv. Han havde en lang aktiv karriere, var idrætsleder, idrætslæge og stævnelæge, og var tillige interesseret i almen sundhed. Han bidrog med adskillige indlæg og interviews i forskellige tidsskrifter og aviser, af hvilke flere er at finde i hans arkivmateriale.

Ivan og Ellen Osiiers tilværelse beskrives som luksuriøs. De deltog sammen ved mange fægtstævner rundt om i Sydeuropa og de færdedes i det selskabsliv, der hørte til ”... hvor overklassen samledes i smoking og festkjoler omkring en god middag og fægtning”.⁷²

Osiiers liv var meget forskelligt fra de østjødiske arbejdere i Hakoah, men alligevel kom han og Abraham Kurland til at dele skæbnefællesskab i forbindelse med OL i 1936. De to idrætsmænd havde udover deres jødiske baggrund ikke mange lighedspunkter, men de kendte hinanden fra OL i 1932. Osiier var efter OL i 1932 ofte læge for Abraham Kurland, som han behandlede for de blomkålsører, som Abraham Kurland fik som følge af sin sport.⁷³

Figur 3.3: Den unge Ivan Osiier i 1913. Kilde: Ivan Osiiers privatarkiv

⁷¹ *Morgenavisen Jyllandsposten*, d. 29. Juli 1984, sektion 3, s. 3

⁷² Trangbæk, E., et al. (2007) *Eliteidrættens Kanon*. København: Team Danmark og Syddansk Universitetsforlag. s. 24

⁷³ Simon Kurland (Personal communication 24. Februar 2010)

4.7 Sammenfatning

Den dansk-jødiske idræt opstod i genuin jødisk form i begyndelsen af 1920'erne, på initiativ af østjødiske immigranter. Det første eksempel på *jødisk* idræt finder man i ungdomsforeningen *Hoivri Hazoir* i 1921 med etableringen af en fodboldgruppe. I 1924 stiftede østjødiske unge den mest betydningsfulde jødiske idrætsforening i Danmark, *Jødisk Idrætsforening Hakoah*. Østjøderne tilhørte typisk arbejderklassen, hvilket ses afspejlet i deres idrætsdeltagelse, hvor de dyrkede typiske arbejdersportsgrene, og hvor særligt brydningen fik en central plads. I *Hakoah* blev de østjødiske idrætsfolk introduceret til det danske foreningsliv i forbindelse med idrætsstævner og foreningsaktiviteter. Her mødte *Hakoahs* medlemmer danske idrætsudøvere i en dansk foreningssammenhæng samtidig med, at de opretholdt en tæt forbindelse til den jødiske kultur. På samme vis blev den jødiske identitet opretholdt (og man gjorde opmærksom på sin jødiske baggrund) både ved valget af navnet *Hakoah* (styrke) og ved at idrætsudøveren bar Davidstjernen på sportsdragten. De unge østjødiske idrætsfolk undgik kulturelle konflikter i forbindelse med idrætsudøvelsen, da *Hakoah* ikke deltog i stævner under sabbatten, ligesom der blev serveret koshermad. De behøvede heller ikke at føle sig anderledes eller frygte latterliggørelse i en dansk forening, hvor de med deres kulturelle og fysiske forskelle skilte sig ud - dette være sig (for størstedelens vedkommende) deres mørkere lød og at mændene i *Hakoah* var omskårede.

Derved kan *Hakoah* ses som rummende på en og samme tid både segregerende og integrerende aspekter, idet man befandt sig i en eksklusivt jødisk forening, men med det formål at indgå i en intens udveksling med ikke-jødiske danske klubber. Dette peger på, at segregations-, integrations- og assimilationsbegrebet ikke skal anvendes for håndfast.

Jøderne fra de gamle danske familier frygtede dog, at *Hakoah* ville tiltrække unødvendig opmærksomhed på jøderne i Danmark, da dette kunne anspore til en øget antisemitisme. De mente tilmed, at foreningen var unødvendig, da jøderne frit kunne deltage i det danske foreningsliv på lige fod med alle andre danskere. *Hakoah* mente derimod at den jødiske idræt var karakterdannende for de unge jøder, og at en stiftelse af en jødisk forening tværtimod var en hyldelse til det danske foreningsliv. *Hakoah* blev medlem af zionistiske *Maccabi World Union* i 1930 og deltog i den første

Maccabiade i 1932 i Tel Aviv. Maccabiaden var udover et idrætsarrangement desuden propaganda for oprettelsen af en jødisk stat, hvor også de dansk-jødiske atleter blev udsat for propaganda. Abraham Kurland, *Hakoahs* bedste bryder, fik tilmed tilbud om at tage ophold i Palæstina, hvilket han dog afslog.

Det zionistiske element i foreningen var underordnet de sportslige præstationer og resultater.

Kapitel 5

Dansk-jødisk idræt under antisemitisk pres 1933-1943

5.1 Benjamin Slor og højskolebevægelsen

Det var ikke kun den organiserede foreningsidræt i Danmark, der havde indflydelse på udviklingen af den dansk-jødiske idræt i 1930'erne. Den toneangivende Benjamin Slor (1892-1984) fik ligeledes etableret en forbindelse mellem den populære højskoleidræt og det jødiske samfund, som i høj grad var af zionistisk karakter.

Under sine studier stiftede han bekendtskab med den danske højskole, hvori han så muligheder for at hjælpe jødiske flygtninge og samtidig støtte det zionistiske projekt. Igennem Statens Gymnastikinstitut og Undervisningsministeriet kom han i forbindelse med Landbrugsministeriet, og herigennem sørgede han for, at jøder fra Tyskland og Polen kunne få en landbrugsuddannelse i Danmark for derefter at udvandre til Palæstina.¹

De danske højskoler som den idrætsinteresserede Slor samarbejdede med, var blandt andet Ollerup Gymnastikhøjskole, hvor Slors egen datter blev optaget efter 1. verdenskrig. Her kunne tyske jøder få ophold, og samtidig træne og lære dansk gymnastik.²

Disse ophold var i begyndelsen primært for gymnastikstuderende, men Slor så en mulighed for også at uddanne landbrugselever (chalutzim) gennem højskolerne i Danmark.

¹ *Jødisk Familieblad*. Vol. 10. april 1937. (8) København: Mosaik Troessamfund.

² Bonde, H.(2001): *Niels Bukh – En politisk-ideologisk biografi*. København: Museum Tusulanums Forlag, s. 424

Slor arbejdede særligt hårdt for at hjælpe jøder ud af Tyskland, hvilket han fik hjælp til af den dansk-jødiske menighed.³ Han arbejdede sammen med Julius Margolinsky (fra det jødiske samfund i København) og Niels Siggaard, der var leder af *Landøkonomisk Rejsebureau*.⁴ Eleverne var i begyndelsen hovedsageligt tyske jøder i alderen 14-20 år, men efter 1933 kom også flere jødiske elever fra Østrig, Polen og Tjekkosllovakiet.

Gymnastikken og den fysiske udfoldelse kan i denne forbindelse ses som et middel til at skabe de ”nye jøder” gennem fysisk træning og uddannelse, inden de fortsatte videre til deres egentlige mål Palæstina, hvor de kunne være med til fysisk at styrke de jødiske bosættelser og det zionistiske projekt.

I alt fik 1450 jøder landbrugsuddannelsen på de danske højskoler, hvoraf 1000 kom videre til Palæstina, mens 400 endnu opholdt sig i Danmark ved besættelsen 9. april 1940.⁵ Slor var med til at skabe opmærksomhed i Danmark om det zionistiske projekt, og hjalp til med opbygningen af en gymnastikbevægelse i Palæstina, som var inspireret af den danske, hvilket også blev bemærket af *Jødisk Familieblad*:

*”Der har længe bestaaet et intimt Samarbejde mellem danske og palæstinensiske Gymnastikkredse, hvilket hovedsageligt skyldes den varme Interesse, som Gymnastikinspektør K.A. Knudsen har vist for Sagen. Flere palæstinensiske Lærere er blevet uddannede paa Statens Gymnastikinstitut i København og hos Niels Bukh paa Ollerup, og de har efter deres Hjemkomst indført det danske Gymnastiksystem i alle de zionistiske skoler.”*⁶

Højskolernes popularitet – og især Ollerups – var stor i Danmark, også i det dansk-jødiske samfund. Der var således flere jødiske elever på Ollerup, blandt andet fra Palæstina, og ifølge rabbiner Marcus Melchior støttede Niels Bukh den jødiske hjælpekomité's fond:

”Når han ved festlige lejligheder flagede med flag fra alle nationer, der havde elever hos ham, kom også det zionistiske banner frem. (...) Det kan tilføjes, at Niels Bukh i det hele taget var hjælpsom over for

³ *Jødisk Familieblad*, Vol. 10. april 1937. (8) København: Mosaik Troessamfund.

⁴ Hansen, J. (1998): *Hakoah i Danmark - en undtagelse? En undersøgelse af jødisk idræt i Danmark i perioden 1930 – 1945*. I: Hansen, J. et. al (1998): *Idrætshistorisk årbog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. s. 9

⁵ Hansen, J. (1998): *Hakoah i Danmark - en undtagelse? En undersøgelse af jødisk idræt i Danmark i perioden 1930 – 1945*. I: Hansen, J. et. al (1998): *Idrætshistorisk årbog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. s. 9

⁶ *Jødisk Familieblad*. Vol. 1.15. Marts 1929 (13) København: Mosaik Troessamfund.

den jødiske sag. Da man atter en gang holdt indsamling i den jødiske menighed for at skaffe midler til at hjælpe trosfæller, der var flygtet hertil, erklærede Niels Bukh sig villig til at give en af de dengang så berømte opvisninger med sine karle og piger.”⁷

Men jøderne i Danmark tog afstand fra Niels Bukh og hans udtalelser, efter han med sit gymnastikhold havde givet opvisninger og havde været på rejse rundt i Tyskland. *Mosaisk Samfunds* redaktion opfordrede på bagsiden i november 1933 sine læsere til ikke at tage til Niels Bukhs højskole:

”Vi tør nok svagt antyde, at Hr. Niels Bukh begik en Buk, da han efter sin Tysklandsrejse udtalte, at han beundrede H i t l e r og vilde være en dansk Hitler. De fleste jødiske unge Mænd og Kvinder sagde til sig selv, saa tager vi ikke til Ollerup, selvom de nærede en brændende Lyst til at se Sydfyns skønneste Egn.”⁸

Mosaisk Samfunds redaktion anbefalede i stedet Højskolehjemmet Ollerup, som var en nabohøjskole til Bukhs højskole, til de dansk-jødiske unge som ønskede et højskoleophold.⁹

5.2 Hakoah 1933-1943

Da *Det Nationalsocialistiske Tyske Arbejderparti (NDSAP)* under Hitlers ledelse overtog magten i Tyskland 1933, gav det ikke overraskende anledning til bekymring i det jødiske samfund i Danmark, men som nedenstående citat viser, var det svært at forestille sig, at forholdene ville komme til at udvikle sig i så ekstrem grad, som de gjorde. Tværtimod kunne redaktøren for *Jødisk Ugeblad* se lyspunkter ved valgets resultat:

”Og nu Fremtiden? Ja, hvem tør være Spaamand, naar alt er Kaos, og Tyskland faktisk stadig lever i en politisk Undtagelsestilstand. Optimisterne blandt Jøderne i Tyskland mener, at det værste er overstaaet. De forklarer Hadet som en naturlig Reaktion imod, at Socialdemokraterne besatte en Række af Rigets mest indflydelsesrige Stillinger med Jøder, da de kom til Magten efter Revolutionen i

⁷ Melchior. M. (1965): *Levet og oplevet*, København: H. Hirschsprungs forlag s. 144-145

⁸ *Mosaisk Samfund*, Vol. 27. 3. november 1933 (43) København: Mosaisk Troessamfund.

⁹ *Mosaisk Samfund*, Vol. 27. 3. november 1933 (43) København: Mosaisk Troessamfund.

1919. Dette voldsomme Spring i Jødernes Ligeberettigelse – der havde fulgt en jævnt stigende Kurve lige siden Moses Mendelssohns¹⁰ Dage – måtte give Bagslag. De nye Magthavere har rensset ud, og Tyskland faar næppe nogen jødisk Minister eller Politipræsident foreløbig. Et Nederlag for den liberale Assimilationsjødedom, javel, men mon ikke en Stykerlse indadtil af den ”gamle” jødiske Aand og Tro?”¹¹

Det øgede pres på de tyske jøder kunne således styrke den jødiske kultur indadtil. Dette kunne være i form af styrkelse af den jødiske identitet og sammenholdet jøderne imellem, herunder iagttagelse af jødiske ritualer. Herved kunne jøderne bevæge sig væk fra en assimilationstendens, og i stedet samles og dyrke det jødisk særegne.

Den voksende antisemitisme syd for grænsen var selvfølgelig blevet bemærket også før valget i 1933, men selvom jøderne i Danmark kun kunne modsætte sig behandlingen af jøderne i Tyskland, kunne de ”ikke tro, at saadan Uret kan vedblive, at saadan Uretfærdighed kan opretholdes”¹².

Efter den nazistiske magtovertagelse i Tyskland i 1933 begyndte den systematiske udelukkelse af jøderne i Tyskland, også fra sportens verden.

Før 1933 dyrkede 40 000 jøder aktivt idræt i Tyskland i 250 jødiske klubber, og her er altså ikke medtalt de jøder, der dyrkede idræt udenfor de jødiske foreninger.

Udelukkelsen begyndte blandt andet med opløsningen af den bayerske Maccabi forening og de jødiske krigsveteraners idrætsforening. Jødiske klubber blev forbudt deltagelse ved stævner og kampe mod arierer, og senere fik klubberne også forbud mod udrejse. Denne udvikling blev også åbenbar for de danske jøder:¹³

”Selv indenfor Sporten, som overalt anerkendes som international har Tysklands nuværende Styre ogsaa foretaget alvorlige Overgreb.” Man må ikke bruge managers, de er løsnet fra deres kontrakter ”Sportsforeningers Lokaler maa overhovedet ikke betrædes af Jøder”¹⁴

Forholdene for jøderne i Danmark blev ikke forandret efter nazisternes magtovertagelse, og de kunne stadig føle sig trygge i kølvandet på

¹⁰ Moses Mendelssohn (1729-1786) var tysk-jødisk filosof og bibelforsker. Han lærte sig at skrive tysk, på trods af at dette var jøderne forbudt og skrev populære fremstillinger, hvori han gav beviser for bl.a. Guds eksistens og sjælens udødelighed. (Kilde: Lübcke, P. (edt.): *Politikens filosofi leksikon* (2004) København: Politikens forlag)

¹¹ *Jødisk Ugeblad*, Vol. 5. september 1932, (1) København: Mosaik Troessamfund.

¹² *Jødisk Ugeblad*, Vol. 6. april 1933 (8) København: Mosaik Troessamfund.

¹³ Mandell, R. D. (1987): *The Nazi Olympics*. New York: Ilini Books , s. 59-60

¹⁴ *Mosaik Samfund*, Vol. 27. 7. april 1933 (14) København: Mosaik Troessamfund.

magtovertagelsen i Tyskland i januar 1933. Idrætsforholdene var også normale, og *Hakoah* blomstrede op.

Hakoahs brydehold opnåede i perioden 1933-1943 gode resultater i en tid, hvor brydningen var en af landets større idrætsgrene.¹⁵ De rådede over profiler som Abraham Kurland i letvægt (Københavnsmester 1935 og 1936, nr. 2 1933, nr. 3 1934; Dansk mester 1935 og 1936; deltager ved Europamesterskaberne 1933-1935 og 1937-1938, hvor han blev nr. 2 i 1934 og 1935 samt nummer 3 i fristil 1935)¹⁶, Michael Kurland i bantamvægt (nr. 3 ved Københavnsmesterskaberne 1933 og 1937, nr. 2 i 1939 og 1942, nr. 1 i 1934; dansk mester 1934 og deltager ved Europamesterskaberne 1934), Hermann Leiserowitz i flue/bantamvægt (nr. 2 ved Københavnsmesterskaberne i 1934 og 1936), Josef Livoff (nr. 3 ved Københavnsmesterskaberne 1934), Isak Paikin i sværvægt (Københavnsmester 1935-1941 og 1943, dansk mester i 1935, 1936, 1941, 1942; nr. 2 ved Danmarksmesterskaberne 1937, 1938 og 1943 samt deltager ved Europamesterskaberne 1935), Moses Sachnowsky i fluevægt (nr. 2 ved Københavnsmesterskaberne 1937, Københavnsmester 1939 og nr. 2 ved Danmarksmesterskaberne 1939), Kåle Leisin (københavnsk Juniormester 1939, 1940 og 1942, samt nr. 2 ved Københavnsmesterskaberne 1943 og deltager ved Europamesterskaberne 1935). I alt placerede disse 7 brydere sig ved 64 mesterskaber i perioden 1933-1943,¹⁷ hvilket kun var overgået af de to store klubber *Sparta* og *Dan*.¹⁸ *Hakoahs* andre afdelinger herunder fodbold, håndbold, gymnastik og svømning trivedes og voksede¹⁹, men tiltrak sig ikke offentlighedens opmærksomhed. Hos damerne blev der dyrket gymnastik, håndbold og svømning.

¹⁵ Danmarks Brydeforbund www.brydning.dk

¹⁶ Kurland, A. (n.d.) *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript.

¹⁷ *Hakoah's forhandlingsprotokol*. 12. januar 1929 - 4. oktober 1947. København, s. 84-259, samt herefter gennemgået i Danmarks Brydeforbund www.gl.brydning.dk/mesterskabsdatabase.

¹⁸ Danmarks Brydeforbund www.gl.brydning.dk/mesterskabsdatabase.

¹⁹ *Hakoah's forhandlingsprotokol*. 12. januar 1929 - 4. oktober 1947. København.

Figur 5.1: Hakoahs brydetræning 1933 Kilde: Abraham Kurlands privatarkiv

Hakoah var også en social forening og arrangerede ofte stævner, som blev efterfulgt af bal. Foreningen kunne sagtens fylde den store sal i Odd Fellow Palæet, som oftest blev benyttet til disse arrangementer. *Hakoah* vidste, at ballerne var populære,²⁰ og disse arrangementer blev samlingspunkt for store dele af det jødiske samfund, sandsynligvis fordi de netop kunne

*”forene de to Ting, der for Tiden sikkert har det stærkeste Tag i Publikum: Sporten og den moderne Musik”.*²¹

Foreningen var rede til at tage chancer i forbindelser med deres arrangementer, som det var tilfældet i marts 1933, da *Hakoah* arrangerede stævner med modstandere fra *Hakoah Wien*:

*”Festen i Odd-Fellow Palæet er den største nogen jødisk Forening har givet sig i Lag med. Selve Stævnets Udgifter beløber sig til ca. 3000 Kr., saa det er et meget voveligt Eksperiment ”Hakoah” har paataget sig, men takket være flere prominente Jøder er det lykkedes os at faa stablet denne store Begivenhed på Benene”.*²²

²⁰ *Jødisk Ugeblad*, Vol. 32. 18. februar 1938 (7) København: Mosaik Troessamfund.

²¹ *Jødisk Ugeblad*, Vol. 32. 18. februar 1938 (7) København: Mosaik Troessamfund.

²² *Mosaik Samfund*. Vol. 27. 10. marts 1933 (10) København: Mosaik Troessamfund.

Arrangementet blev som langt størstedelen af *Hakoahs* brydearrangementer en stor succes, og det var også i høj grad disse arrangementer, som skaffede indtægter til *Hakoah*.

I denne tid synes det igen at blive nødvendigt at hævde jødisk sport og *Hakoah* i den jødiske presse. Foreningen indbød i 1934 rabbiner Marcus Melchior²³ til et møde om ”*Foreningens Trivsel paa det kulturelle Omraade*”. Her udtrykte overrabbineren sin støtte til foreningens virke og beklagede, at foreningen ikke tidligere var blevet vist en større opmærksomhed og støtte fra det jødiske samfunds side.²⁴

Hakoah markerede sig i forhold til det øvrige foreningsliv ved imponerende præstationer og resultater, hvorved ikke blot det jødiske samfund, men også Danmark høstede anerkendelse. Melchior antydede, at det netop var medlemskabet af en decideret jødisk forening, der havde skabt resultater på dette høje niveau.²⁵

5.3 *Hakoahs* bokseafdeling

Det var først og fremmest brydeafdelingen, der høstede de flotte resultater (som beskrevet ovenfor), og det var derfra foreningen fik inspiration til at prøve kræfter med en anden kampsport, som man mente, at jøderne havde talent for:

*”Ikke alene i Brydning, men ogsaa i Boksning har jødiske Idrætsmænd vundet Verdensberømmelse, baade naar det gjaldt Madrassen eller Ringen. Jøderne er særlig godt udrustede til disse Sportsgrene, og deres Fysik parret med den fornødne naturlige Smartness sætter prikken over I’et. Her i det lille Danmark findes en jødisk Idrætsforening, Hakoah, der med særlig Forkærlighed har kastet sig over Brydesporten, men den er i den senere Tid gaaet over til at dyrke ogsaa Boksning”*²⁶

I *Hakoah* havde man, som det fremgår af overstående citat, en forventning om at jøderne var særligt godt rustet til at udmærke sig indenfor kampsporten. I netop denne periode havde jøder verden over da også i særlig grad markeret sig på dette felt, navnlig i USA. I perioden 1910-1920 var en tredjedel af de amerikanske

²³ Senere rabbiner for de jødiske flygtninge i Sverige, og overrabbiner 1947-69.

²⁴ *Mosaisk Samfund*. Vol. 27. 23. juni 1933 (24). København: Mosaisk Troessamfund.

²⁵ Bodner, A, (1997): *When Boxing was a Jewish Sport* New York: Praeger Publishers Westport CT, s. 2

²⁶ *Mosaisk Samfund*. Vol. 27. 23. juni 1933 (24). København: Mosaisk Troessamfund.

professionelle bokserne jøder, og i årene 1920-1940 blev 26 jøder professionelle bokseverdensmestre.²⁷

Hakoahs nye boksetræner og daværende danmarksmester i letvægt, Hirsch Wechter, gav i 1935 en forklaring på, hvorfor han havde en forventning om, at netop boksning kunne blive en succes i København:

”... blandt Jøderne herhjemme i Danmark er Boksning endnu ikke saa populær som andre Idrætsgrene, hvad der i Grunden er mærkeligt, da Jøderne overalt i Verden har fremragende Repræsentanter indenfor Boksnesporten saavel Amatører som Professionals, f. Eks. Den fhv. Professionelle Verdensmester i Letvægt, alle Tidens bedste Letvægtsbokser Benny Leonard²⁸. Nuværende Verdensmester i Let-Sværvægt Maxie Rosenbloom²⁹. Den engelske Letvægtsmester Kid Berg³⁰; og det største Trækplaster for Øjeblikket i Sværvægtsklassen Max Baer³¹. Ved de olympiske Lege i Los Angeles vandtes Mellemvægtsklassen af Jøden Barth³². ”³³.

Der var på daværende tidspunkt flere store jødiske profiler indenfor boksnesporten i udlandet, hvor jøderne havde

”... sat en Rekord, som ingen anden Race har kunnet slaa. I løbet af de sidste 20 Aar har ikke mindre end 17 Verdensmestre været af jødisk Slægt”.³⁴

I Danmark var interessen for boksning imidlertid mindre indenfor de jødiske kredse, hvor brydningen allerede fyldte meget, og derfor virkede som magnet på

²⁷ Bodner, A, (1997): *When Boxing was a Jewish Sport* New York: Praeger Publishers Westport CT, s. 2

²⁸ Benny Leonard (1896-1947) var verdensmester i letvægt 1917-1925 og forsvarede sin titel 14 gange, inden han trak sig tilbage. (Siegman, J. (2000) *Jewish sports legends; The International Jewish Hall of Fame* Dulles: Brassey's. s. 56)

²⁹ Maxie Rosenbloom (1904-1976) var verdensmester i letsværvægt 1930-1934 og boksede 104 kampe mens han besad titlen, hvilket svarer til en kamp hver 15. dag. Han blev medlem af Boxing Hall of Fame i 1972. (Siegman, J. (2000) *Jewish sports legends; The International Jewish Hall of Fame* Dulles: Brassey's. s. 64)

³⁰ Jackie ”The Kid” Berg (1909-1991) var britisk mester i letvægt 1934-1936 og verdensmester i letweltevægt 1930-1931 og havde en aktiv professionel karriere der strakte sig over to årtier. (1924-1945). (Siegman, J. (2000) *Jewish sports legends; The International Jewish Hall of Fame*, Dulles: Brassey's. s. 47)

³¹ Max Baer (1909-1959) var verdensmester 1935-1936 i sværvægt. (www.boxrec.com)

³² Carmen Barth (1912-1985) vandt guld ved OL 1932. Derefter professionel bokser 1932-1941. (www.boxrec.com)

³³ *Mosaik Samfund*. Vol. 27. 11. januar 1933 (5) København: Mosaik Troessamfund.

³⁴ *Mosaik Samfund*. Vol. 27. 11. januar 1933 (5) København: Mosaik Troessamfund.

kampsportsinteresserede. Allerede inden stiftelsen af Hakoahs bokseafdeling var jøder dog repræsenteret indenfor boksport. Næmlig den dobbelte danske mester, fluevægteren Hirsch Demsitz, dennes bror, Nochim Demsitz, Danmarksmesteren i letvægt Hirsch Wechter samt dennes bror, Wulf Wechter. Sidstnævnte havde *Mosaisk Samfund* i 1933 - vist ikke helt objektivt – udråbt til ”den moralske Danmarksmester” i sit blad, eftersom man mente, han var blevet bortdømt i sin finalekamp ved Danmarksmesterskaberne.³⁵

Både brødrene Demsitz og brødrene Wechter flyttede til den nystartede afdeling i *Hakoah* straks den blev etableret. Her blev det til både Danmarksmesterskaber³⁶ og landskampe³⁷ i 1933-34. *Mosaisk Samfunds* læsere blev i tiden efter etableringen af den ny bokseafdeling, opfordret til at møde op og prøve kræfter med den nye sport. Bl.a. opfordrede foreningen interesserede til at komme til ”Instruktions- og Propaganda-Aften.”³⁸

Brødrene Wechter flyttede allerede i 1934 tilbage til deres tidligere klub *I.K. Sparta*³⁹, måske fordi konkurrenceniveauet i Hakoah trods alt var for lavt. Samme år, kun et år efter bokseafdelingens etablering, kunne man i *Mosaisk Samfund* læse, at både Hirsch Demsitz (der nu havde vundet sit tredje danmarksmesterskab⁴⁰) og Nochim Demsitz skulle være professionelle,⁴¹ og dermed ophørte Hakoahs succes indenfor amatørboxning.

Det blev Hirsch Demsitz, der kom til at gøre sig mest bemærket som professionel bokser. Han blev dansk professionel mester på en sejr over Kaj Olsen⁴² og endnu engang i 1939 på sejr over Carl Andersen. Det blev i alt til 57 professionelle kampe (46 sejre, 6 nederlag og 5 uafgjorte) i årene 1934-48.⁴³ Nochim Demsitz blev i stedet promotor for sin bror og arrangerede endvidere boksestævner.⁴⁴ Sidst i 1930erne udvandrede Nochim Demsitz til Israel, hvor han stiftede familie.⁴⁵

³⁵ *Mosaisk Samfund*. Vol. 27. 11. januar 1933 (5) København: Mosaik Troessamfund.

³⁶ *Mosaik samfund*. Vol. 28. 16. marts 1934 (11) København: Mosaik Troessamfund.

³⁷ *Mosaik Samfund*. Vol.27. 24. marts 1933 (12) København: Mosaik Troessamfund.

³⁸ *Mosaik Samfund*. Vol. 27. 11. januar 1933 (5) København: Mosaik Troessamfund.

³⁹ *Mosaik Samfund*. Vol. 28. 30. juni 1934 (25) København: Mosaik Troessamfund.

⁴⁰ DABU - Danmarks Bokse-Union: *Danske Meste 1915-2007*, www.dabu.dk.

⁴¹ *Mosaik Samfund*. Vol. 28. 4. maj 1934 (17) København: Mosaik Troessamfund.

⁴² *Mosaik Samfund*. Vol. 10. maj 1935 (19) København: Mosaik Troessamfund.

⁴³ www.boxrec.com

⁴⁴ *Mosaik Samfund*. Vol. 29. 7. juni 1935 (22) København: Mosaik Troessamfund.

⁴⁵ Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*, København: Forlaget Hovedland s. 162

Figur 5.3: Hirsch Demnitz i 1935.

Kilde: *Mosaik Samfund*. Vol. 29. 7. juni 1935 (22)

5.4 Idrætssamkvem til debat

Demnitz brødrene kom desuden til at spille en anden rolle i forbindelse med den jødiske idræt, da de blev centrum for en politisk debat omkring idrætsdeltagelse i det nazistiske Tyskland. Den første debat blev taget op i 1934 efter følgende indlæg af ”Ben Jehuda”⁴⁶ (Samuel Beilin⁴⁷) i *Mosaik Samfund*:

”En af vore kendte jødiske Sportsmænd L., henvendte sig for nogen Tid siden til de to professionelle jødiske Boksere og tilbød dem Engagement ved en lukket Boksekamp i – Berlin. (...) De to jødiske Boksere betakkede sig, en lukket Kamp syntes dem en Kende for farlig.

⁴⁶”Ben-Yehuda”, som Beilin underskriver sig som var Eliezer Ben-Yehuda (1858-1922) som blev kendt som det moderne hebraiske sprogs skaber, ved at være den første som havde dette som sit ”modersmål”. (Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*, København: Forlaget Hovedland s. 232)

⁴⁷ Samuel Beilin (1885-1959) var østjødisk lærer og et aktivt medlem i Bund.

Da de afslog Tilbuddet, meddelte Hr. L. dem, at han havde faaet Tilsagn fra tre andre jødiske Boksere, der gerne vilde tjene 17 Mark pr. Dag.

Mon det er sandt?

Vi vil da haabe, at de maa komme helskindede hjem igen.

Der er tusind andre Steder, man hellere vil bokse end i det tredie Rige.

Men Affæren er meget mystisk, maa man vel sige.”⁴⁸

Den ”kendte jødiske sportsmand” viste sig at være *Hakoahs* bryder Hermann Lejserowitz,⁴⁹ som dog ikke mente, at fremstillingen var i overensstemmelse med sandheden. Han forsvarede sig derfor i et indlæg i det følgende nummer: Henvendelsen til de to boksere var, ifølge Lejserowitz, kommet fra formanden for *Maccabi Berlin*, Franz Engel, som *Hakoah* tidligere havde haft samarbejde med.

De to jødiske boksere var brødrene Demsitz, som netop var gået over i de professionelle rækker. I indlægget skrev han, at bokserne ikke havde takket nej grundet frygt for deres sikkerhed eller på grund af personlige politiske holdninger. Derimod var årsagen, at kun Hirsch Demsitz ville blive klar til at stille op, og brødrenes far havde herudover krævet, at Nochim Demsitz skulle være med som sekundant. Dette syntes Lejserowitz ikke var rimeligt, og han forklarede, at han i stedet fandt andre boksere til stævnet. Hvem han fandt – og om han virkelig fandt nogen – fremgår dog ikke. Lejserowitz så i øvrigt ikke noget problem i idrætssamkvem med tysk-jødiske sportsfolk, tværtimod. Han berettede, at der var blevet afholdt stort internationalt jødisk stævne i netop Berlin, og at

”... alle er sluppet helskindet derfra. Efter min Formening skulde man i Stedet for at fraraade Samarbejde, opfordre alle jødiske Idrætsorganisationer i forskellige Lande om at pleje saa meget Samkvem med de jødiske Idrætsmænd i Tyskland som muligt. Ved at invitere dem og selv lade sig invitere til jødisk-arrangerede Sportsstævner til Opmuntring af vore tyske jødiske Kammerater. De kan have det haardt nok i det daglige Liv.”⁵⁰

De tysk-jødiske idrætsfolk fik efter 1933 ikke mulighed for at konkurrere med internationale modstandere, medmindre udenlandske klubber var villige til at

⁴⁸ *Mosaik Samfund*. Vol. 28. 8. juni 1934 (22) København: Mosaik Troessamfund.

⁴⁹ Hermann Lejserowitz var aktiv bryder, og havde bl.a. vundet guld ved Maccabiaden i 1932 og igennem brydningen havde han stiftet bekendtskab med Franz Engel (formand for Maccabi Berlin).

⁵⁰ *Mosaik Samfund*. Vol. 28. 15. juni 1934 (23) København: Mosaik Troessamfund.

samarbejde med de tysk-jødiske klubber. Derfor mente Lejserowitz, at det var nødvendigt og vigtigt at støtte de tyske jøder gennem et sådant samarbejde.

Dette satte gang i en debat om sport og politik i Danmark. Debatten blev rejst af *Mosaik Trossamfund* og udspillede sig i bladets spalter.

Mosaik Samfund opfordrede sine læsere til at skrive ind og give deres mening til kende, mens *Mosaik Samfunds* egen holdning meget klart blev udtrykt i endnu et indlæg af ”Ben Jehuda”:

”... sæt Pigtraad omkring det tredie Rige, og saa længe vore Brødre bliver behandlede som en anden Rangs Medborgere, burde ingen ærlig Jøde have noget med det tredie Riges Kulturbærere at gøre.”⁵¹

Debattens hovedpersoner, brødrene Demsitz, blandede sig også i debatten og de afviste Lejserowitz’ forklaring. De skrev, at de selv havde valgt at melde fra til det professionelle boksestævne, ikke af frygt som *Mosaik Samfund* havde givet udtryk for, men da:

”... de, der forbliver i Tyskland og inviterer os, eller gaar i Kamp mod os, vil kunne faa Ubehageligheder”.⁵²

Derfor ønskede de ”ikke at ophidse Stemningen mod Jøderne yderligere”.⁵³ De skrev endvidere, at der havde været ”mange Tilbud om Ture til Tyskland, men alle disse Indbydelser er blevet afslaaet”, men hvornår eller fra hvem disse indbydelser var, skrev brødrene ikke nærmere om. De erklærede endvidere, at ”Kun hvis der kommer en Indbydelse fra H i t l e r selv”⁵⁴ ville brødrene takke ja, og det ”ogsaa hvis Hitler personlig vil gaa i Ringen”.⁵⁵

Efter dette indlæg skrev Lejserowitz endnu en gang for at minde læserne om, at *Hakoah* selv havde samarbejdet med de tyske jøder, og at det ikke havde set ud til at være noget problem for den forening, der havde inviteret dem. Samtidig fremhævede han også det forhold, at Hirsch Demsitz havde været mere end villig til at stille op til både det omdiskuterede stævne i Tyskland og mod en nazist ved *I.K. Spartas* dansk-

⁵¹ *Mosaik Samfund*, Vol. 28. 30. juni 1934 (25) København: Mosaik Troessamfund.

⁵² *Mosaik Samfund*, Vol. 28. 30. juni 1934 (25) København: Mosaik Troessamfund.

⁵³ *Mosaik Samfund*, Vol. 28. 30. juni 1934 (25) København: Mosaik Troessamfund.

⁵⁴ *Mosaik Samfund*, Vol. 28. 30. juni 1934 (25) København: Mosaik Troessamfund.

⁵⁵ *Mosaik Samfund*, Vol. 28. 30. juni 1934 (25) København: Mosaik Troessamfund.

tyske boksestævne nogle måneder forinden, hvorimod *I.K Spartas* egen jødiske bokser Hirsch Wechter havde nægtet at bokse kampen.⁵⁶

Andre tog også Lejserowitz parti og kritiserede stærkt ”Ben Jehuda”s holdning til idrætssamarbejdet med de jødiske klubber i Tyskland:

*”...selv om De nu er lidt bange for ”det 3. Rige!” Hvad jeg godt kan forstaa! Behøver De jo ikke helt at slaa Haanden af dets Jøder. Og jeg haaber, at De bestemt skifter Sindelag...”*⁵⁷

Debatten ebbede herefter ud, uden at nogen parterne ændrede holdning og uden at der kom en egentlig afklaring eller enighed i stand.

Hirsch Demsitz (som professionel uden tilknytning til *Hakoah*) fortsatte med at bokse mod tyske bokser, eksempelvis da han den 11. januar 1935 ved et stævne i Forum, boksede og vandt over tyskeren Carl Beck.⁵⁸

Figur 5.4: Hakoahs brydehold på besøg i Berlin 1930.

Kilde: Abraham Kurlands privatarkiv.

⁵⁶ *Mosaik Samfund*. Vol. 28. 30. juni 1934 (25) København: Mosaik Troessamfund.

⁵⁷ *Mosaik Samfund*. Vol. 28. 30. juni 1934 (25) København: Mosaik Troessamfund.

⁵⁸ *Mosaik Samfund*. Vol. 29. 18. januar 1935 (23) København: Mosaik Troessamfund.

Hakoah fortsatte da også sit samarbejde med de tyske jøder. Kort efter, den 5. august 1934, gæstede *Hagibor Berlin* Danmark⁵⁹ og samme år gæstede *Hakoah Hamborgs* fodboldhold, *Blau Weiss*, også København⁶⁰ (og igen i 1935⁶¹ og i 1938⁶²). Den 18. februar deltog *Hakoahs* Michael Kurland, Abraham Kurland og Isak Paikin ved et stort internationalt Stævne i Berlin, arrangeret af *Maccabi Berlin*. Til dette stævne deltog også *Hakoah Wien* og *Maccabi Bratislawa*.⁶³

I 1935 deltog *Hakoahs* fodboldhold ved et stævne i Berlin⁶⁴, og denne tur blev beskrevet i samme *Mosaisk Samfund*, som rejste overnævnte debat. Dette gav dog ikke anledning til nogen ny debat, men blev blot refereret i *Hakoahs* egen spalte om jødisk sport. Her beskrev *Hakoah* fodboldstævnet som ”en vidunderlig Tur”,⁶⁵ og forsvarer deres deltagelse:

”Der var megen Modstand mod at vi skulde rejse til Berlin, men hvis de, der var imod vor Afrejse, havde overværet, hvilken Oase, vi var midt i de tyske Jøders trøstesløse Ørken, saa havde de sikkert snarere tilskyndet os end det modsatte. (...) Sandheden i Ære maa jeg⁶⁶ sige, at vi i den Tid, vi var der, ikke blev generet af nogen eller noget. Mit Indtryk var, at Jøderne dernede lider mere af den indirekte Aktion imod dem, end af nogen haandgribelig direkte Aktion. Den indirekte Aktion giver sig navnlig Udslag i, at ingen Tyskere tør købe i de jødiske Forretninger, Jøderne maa ikke vise sig nogen offentlige Steder, og navnlig Angsten for, hvad Morgendagen vil bringe og denne nagende Angst er vel nok det værste.”⁶⁷

Man kan konkludere af de overstående eksempler, at samarbejde med tyskere efter 1933 var ildeset af det jødiske samfund i Danmark, men samtidig er det tydeligt at ikke alle delte dette syn på idrætssamkvemet.

⁵⁹ *Mosaisk Samfund*. Vol. 28. 3. august 1934 (30) København: Mosaisk Troessamfund.

⁶⁰ *Mosaisk Samfund*. Vol. 28. 17. august 1934 (32) København: Mosaisk Troessamfund.

⁶¹ *Mosaisk Samfund*. Vol. 29. 9. august 1935 (32) København: Mosaisk Troessamfund.

⁶² Hansen, J. (1998): *Hakoah i Danmark - en undtagelse? En undersøgelse af jødisk idræt i Danmark i perioden 1930-1945*. I: Hansen, J. et. al (1998) *Idrætshistorisk årbog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

⁶³ *Mosaisk Samfund*. Vol. 29. 15. februar 1935 (7) København: Mosaisk Troessamfund.

⁶⁴ *Mosaisk Samfund*. Vol. 29. 23. august 1935 (34) København: Mosaisk Troessamfund.

⁶⁵ *Mosaisk Samfund*. Vol. 29. 23. august 1935 (34) København: Mosaisk Troessamfund.

⁶⁶ Hvem der er forfatter til indlægget er ikke angivet.

⁶⁷ *Mosaisk Samfund*. Vol. 29. 18. januar 1935 (23) København: Mosaisk Troessamfund.

I takt med at OL i Berlin i 1936 nærmede sig, måtte flere og flere sportsfolk se sig berørt af begivenheden og af de omstændigheder, som tysk-jødiske idrætsfolk levede under.

I Danmark var forholdene endnu rolige, og *Hakoah* oplevede ”... en stor Tilstrømning af nye Medlemmer”⁶⁸, hvorefter størstedelen valgte brydeafdelingen, hvilket *Hakoah* selv mente skyldtes, ”...at *Hakoah* paa dette Omraade hidtil har hævdet sig bedst.”⁶⁹ Men *Hakoah* kunne i årene der fulgte, ikke undgå at skulle tage stilling til det at være jøde og være bærer af den jødiske kulturarv. Vanskelighederne som begyndte at tårne sig op for jøderne, gav samtidig næring til håb om en anden fremtid for alle verdens jøder. Et håb som kunne være det zionistiske projekts mål, nemlig oprettelsen af en selvstændig jødisk stat. *Hakoah* beskæftigede sig tilsyneladende ikke meget med det zionistiske projekt, men alligevel fik det jødiske islæt en mere central betydning efter 1933, navnlig i form af samarbejdet med andre jødiske klubber under *Maccabi* og især de tysk-jødiske klubber. Dette samarbejde ville *Hakoah*, på trods af angreb, ikke opgive.

I 1935 havde *Mosaik Samfund* et indlæg om hvorfor de troede på Maccabibevægelsen:

*”i Maccabi findes positive Idealer for jødisk Sportsaand og Kultur, som nødvendigvis maa faa en dyb Indflydelse paa den jødiske Ungdom i den hele Verden.
Nu skal Jødedommen frembringe sund og rank jødisk Ungdom, herligt byggede unge Mænd og Kvinder, af hvem enhver Nation med Rette kunde være stolt.
Men bedre endnu var den nationale Disciplin og Solidaritet, Brodenskabsmanden og Altruismen.
Den jødiske Nationalaand er opvakt, Troens, Haabets og Tillidens Aand, for Israels Fremtid.”*⁷⁰

Håbet om en ny fremtid i Palæstina blev først og fremmest næret gennem zionismen, og sporten kunne her bidrage til at uddanne og forme den nye generation, der skulle

⁶⁸ *Mosaik Samfund*. Vol. 29. 12. april 1935 (15) København: Mosaik Troessamfund.

⁶⁹ *Mosaik Samfund*. Vol. 29. 12. april 1935 (15) København: Mosaik Troessamfund.

⁷⁰ Rabbiner M. Bloch fra Portsmouth I : *Mosaik Samfund*, Vol. 29. 2. januar. 1935 (5) København: Mosaik Troessamfund.

Kapitel 5 Dansk-jødisk idræt under antisemitisk pres 1933-1943

gøre drømmen om Israel til virkelighed. Det kom til udtryk i de mange europæiske zionistiske idrætsforeninger.

5.6 Dansk-jødisk idræt i besættelsestiden

Hakoah indstillede kortvarigt sine aktiviteter efter d. 9. april, men hurtigt stod det klart, at tyskerne ikke ville gribe ind overfor jøderne eller idrætsaktiviteterne i *Hakoah*. Foreningen fik, i kraft af at være en idrætsforening i Danmarks Idrætsforbund, lov til at fortsætte. Medlemstallet steg under besættelsen fra 202 medlemmer i sæsonen 1941/42 til 374 medlemmer i 1942/43 hvor *Hakoah* dermed blev Nordens største jødiske idrætsforening. Denne stigning i medlemstal tillægges et øget arbejde indenfor børne- og ungdomsafdelingen, samt et øget antal af passive medlemmer, som blev medlemmer for at tage del i sociale arrangementer eller for at støtte op om den jødiske sport.¹ I 1942 udgav *Hakoah* også sit første medlemsblad *Hakoahneren*.²

DIF valgte under besættelsen at påbegynde et tæt sportsligt samarbejde med besættelsesmagten, med henblik på at undgå at provokere til indgriben overfor dansk idræt. Dette samarbejde gav anledning til talrige stævner og kampe mellem Danmark og Tyskland,³ og taberne i dette spil var i høj grad de jødiske idrætsfolk. *Hakoahs* topbrydere blev ikke udtaget til disse kampe til trods for, at Abraham Kurland var Danmarks nok stærkeste bryder ved besættelsens start i 1940. Han var i mellemtiden blevet både Københavns og danmarksmester i både 1939 og 1940.

Han og andre af *Hakoahs* stærke brydere markerede da også, at de var dansk brydnings stærkeste hold under besættelsen, ved at vinde brydernes holdturnering i 1940. Herudover vandt Abraham Kurland sin sejr nr. 700 i 1941 og Københavnmesterskabet i både 1942 og 1943.⁴

På trods af sine kvalifikationer kom han ikke til at kæmpe på det danske landshold mod tyskerne d. 1. november 1940, hvor Danmark tabte 4-3.⁵ Ej heller kom han eller den anden store bryderprofil fra *Hakoah*, Isak Paikin, med til landskamp i Sverige i

¹ *HAKOAHNEREN, Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah*, Vol. 2.1943 (10), København: JIF Hakoah s. 1-6

² *HAKOAHNEREN, Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah* . Vol. 1.1. juli 1942.(1) København: JIF Hakoah

³ Bonde, H. (2006): *Fodbold med Fjenden*, København: Syddansk Universitetsforlag

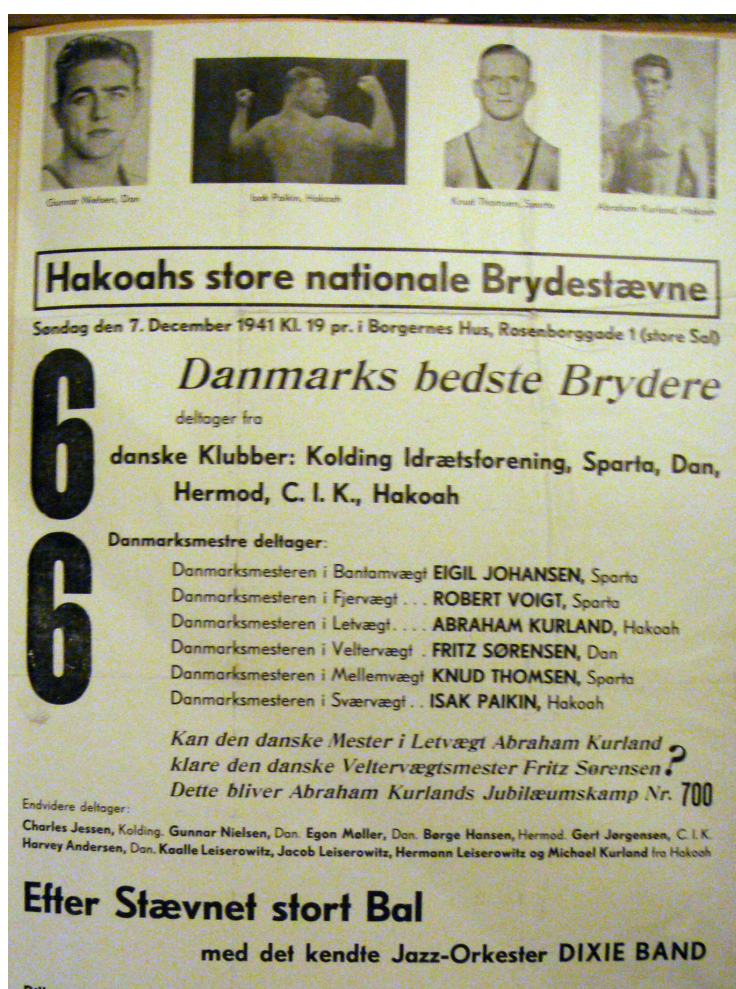
⁴ Bonde, H. (2006): *Fodbold med Fjenden*, København: Syddansk Universitetsforlag, s. 300

⁵ Bonde, H. (2006): *Fodbold med Fjenden*, København: Syddansk Universitetsforlag, s. 199

1940. Der opstod problemer med udrejsevisum, højst sandsynligt på grund af de tyske myndigheder.⁶

Kort inden besættelsen havde *Hakoahs* brydere udgjort 75 % af en særlig københavnsk elitetrup, der var blevet samlet for at kæmpe mod et byhold fra Malmø⁷, men dette kom ikke til at gentage sig under besættelsen.

Abraham Kurland brugte under besættelsen meget tid som træner for flere forskellige klubber, hvilket medførte fremgang for hans egne modstandere, mens hans egen karriere stod stille⁸.

Figur 5.7 Plakat til Hakoahs brydestævne december 1941.

Kilde: Abraham Kurlands scrapbog.

⁶ Bonde, H. (2006): *Fodbold med Fjenden*, København: Syddansk Universitetsforlag, s. 300

⁷ Salamon, K. L. G. (2003): *Det ligger jo i ens natur, når man har været bryder... I: Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 12. 2003 København: Selskabet for dansk jødisk historie. s.16

⁸ Bonde, H. (2011): *INTEGRATION GENNEM KROPPEN? - Den jødiske idræt med særligt henblik på Besættelsestiden*, s. 10

Fægteren Ivan Osier deltog heller ikke ved de landskampe, som tyskerne vandt overlegent uden tilstedeværelsen af den bedste danske fægter.⁹

Fægtersken Karen Lachmann, der som tidligere nævnt var opvokset i en jødisk familie, takkede også nej til deltagelse ved et dansk-tysk stævne, med en undskyldning om en brækket arm.¹⁰

Kun fodboldspiller Alex Freidmann kom til at repræsentere jøderne mod den tyske besættelsesmagt ved en kamp i Hamborg 14. september 1941, hvor han på trods af sin jødiske baggrund valgte at stille op, uden at det i øvrigt gav anledning til indvendinger fra tysk side. Dette kan skyldes at tyskerne så en interesse i dansk-tysk idrætssamkvem, og derfor besluttede at antisemitisme ikke skulle være anledning til problemer allerede ved afholdelse af den første landskamp efter krigsudbruddet.¹¹ Alex Freidmann deltog også i landskamp mod Sverige og mod den østrigske klub Admira i 1941¹². Derimod deltog han ikke ved landskampen i Dresden i 1941. Dette kan skyldes, at han ikke længere kunne opnå udrejsetilladelse,¹³ hvilket yderligere begrænsede den samlede dansk-jødiske idræts muligheder for international modstand.

Jødiske idrætsudøvere kunne stadig deltage ved klubstævner og mesterskaber, men nogle af de største stævner i Danmark blev nu holdt sammen med besættelsesmagten, og her var de udelukket fra at deltage. Mesterskabsstævner i udlandet var uden udrejsetilladelse heller ikke en mulighed, og de jødiske idrætsudøvere kunne derfor have svært ved at opretholde deres internationale placeringer.

Besættelsestiden kom således til at betyde en vis stilstand for de jødiske sportsudøvere¹⁴, men ikke for *Hakoah* som jødisk social forening. Der var dog stadig delte meninger om, hvorvidt det jødiske samfund havde brug for en forening som *Hakoah*.

⁹ Bonde, H. (2011) *INTEGRATION GENNEM KROPPEN? - Den jødiske idræt med særligt henblik på Besættelsestiden*, s. 8

¹⁰ Bonde, H. (2006): *Fodbold med Fjenden*, København: Syddansk Universitetsforlag, s. 203

¹¹ Bonde, H. (2006): *Fodbold med Fjenden*, København: Syddansk Universitetsforlag, s. 226

¹² Bonde, H. (2006): *Fodbold med Fjenden*, København: Syddansk Universitetsforlag, s. 234

¹³ Bonde, H. (2006): *Fodbold med Fjenden*, København: Syddansk Universitetsforlag, s. 283

¹⁴ Bonde, H. (2011) *INTEGRATION GENNEM KROPPEN? - Den jødiske idræt med særligt henblik på Besættelsestiden*, s. 10

5.7 *Hakoahs* plads i det dansk-jødiske samfund

I marts 1943 måtte *Hakoah* endnu engang forsvare sin eksistensberettigelse i medlemsbladet *Hakoahneren*. I et indlæg (underskrevet A. M.) beskyldtes *Hakoah* for ikke at gøre nok på det jødisk kulturelle og åndelige område, og derved ikke være bevidst om sit samfundsmæssige ansvar, hvor det lille dansk-jødiske samfund ikke havde ””*Raad til*”, at *Ungdommens Alfa og Omega bliver Sport*”¹⁵

Dette understreger, at *Hakoahs* rolle i det dansk-jødiske samfund ikke kun forventedes at være sportslig. Samtidig tyder det imidlertid også på en splittelse mellem de nye jøder og de gamle jøder i Danmark, for så vidt angår holdninger om, hvorledes den jødiske kultur skulle dyrkes og udtrykkes.

Jøderne fra de gamle danske familier var afvisende overfor de nye jøders kulturelle udtryksform, som var mere ekstern og offensiv, især formidlet gennem sporten. Heroverfor var det jødiske udtryk blandt de gamle familiers jøder i højere grad rettet indad mod det personligt jødiske¹⁶, såsom synagogen og overholdelse af traditioner i dagliglivet, herunder kosherhusholdning.

Hakoah forsvarede sig og understregede, at foreningen netop ikke kun var en almindelig idrætsforening, og selvom kulturarbejdet måtte komme efter sporten, så var der ikke andre steder i København, hvor:

”... man formedelst *Entré* kan komme til at høre Dr. M. Melchior og Dr. J Davidsohn holde Foredrag om jødiske Emner, eller hvor man paa samme Betingelse kunde høre Herr Krakowsky læse jidisch, Jørgen Rothenborg causere om jødiske Tonekunstnere og Musik og Herr Lejserowitz fortælle om Palæstina”¹⁷

Hakoah var således bevidst om, at man som jødisk idrætsforening ikke blot dyrkede sport som i andre foreninger, men at man også forsøgte at bidrage til det jødiske kulturliv og fremme en jødisk uddannelse af ungdommen udover det kropslige. Ydermere udtrykker *Hakoah* en langt større tilknytning til det zionistiske projekt, hvilket ikke var tilfældet i så åbenlys grad i tiden inden besættelsen.

¹⁵ HAKOAHNEREN. Vol. 2. marts 1943 (9) København: JIF Hakoah.

¹⁶ Tschertok, J. (2006) *Amol iz geven - At riste en rune over Hakoah og brydningen I: Rambam*, tidsskrift for jødisk kultur og forskning, Vol. 15, København: Selskabet for dansk jødisk historie. s. 2

¹⁷ HAKOAHNEREN. Vol. 2. marts 1943. (9). København: JIF Hakoah.

Hakoahs betydning som en social forening blev stedse mere central under besættelsen, hvor foreningen holdt mange fester og sociale arrangementer, hvor jødisk ungdom kunne mødes. Denne del af *Hakoahs* virksomhed var således også et tilbud til de unge, som dermed kunne komme i forbindelse med det jødiske fællesskab i Danmark samtidig med, at der skabtes en bevidsthed omkring det internationale jødiske fællesskab, som *Hakoah* også var en del af. At dette synes særligt vigtigt for *Hakoah* på dette tidspunkt, må ses i sammenhæng med det pres som fulgte med besættelsen. Det fik jøderne til at finde sammen om et jødisk fællesskab (særligt de nye jøder imellem), i stedet for at afsværgede det jødiske særpræg i en tid, hvor der ellers kunne være opportunistiske grunde til at flygte væk fra det identificerbare jødiske fællesskab.

Flugten til Sverige 1943 blev en nødvendighed for alle jøder i Danmark, på tværs af deres samfundsmæssige status. Opholdet i Sverige synes at have styrket zionismen, som fremstod mere central for det jødiske samfund, da jøderne vendte tilbage til Danmark efter Anden Verdenskrigs afslutning.

5.8 Sammenfatning

Ved den nazistiske magtovertagelse i Tyskland i 1933 var forholdene for jøderne i Danmark trygge og den jødiske presse Danmark udtrykte i første omgang fortrøstningsfuldhed. Jøderne i Danmark måtte dog hurtigt sande, at forholdene kun forværredes i Tyskland. Denne situation gav yderligere næring til den zionistiske længsel efter en jødisk renæssance og et nyt jødisk folk i en jødisk stat. Dette medførte en øget interesse for Palæstina og det zionistiske projekt, en interesse der steg i takt med, at krigen kom nærmere. Med Binjamin Slors initiativ til højskoleuddannelser af jødiske landbrugselever fra Østrig og Tyskland, der senere skulle bosætte sig i Palæstina, kom det zionistiske projekt helt tæt på Danmark.

Hakoah havde allerede knyttet bånd til zionismen, da foreningen meldte sig ind i

Maccabi World Union i 1930, men en egentlig direkte beskæftigelse med eller involvering i det zionistiske projekt var der ikke tale om på dette tidspunkt. *Hakoahs* fokus var ikke centreret om det politiske, men derimod på det sportslige og på dette punkt blomstrede foreningen op gennem 1930'erne med flere sportslige profiler der opnåede imponerende resultater for den lille brydeafdeling.

De flotte resultater i brydeafdelingen inspirerede til, at *Hakoah* også etablerede en bokseafdeling, da jøderne verden over også klarede sig flot også i netop denne idrætsgren. Afdelingen fik dog en kort levetid, men brødrene Hirsch og Nochim Demnitz, som var to af *Hakoahs* største profiler, blev centrum for den første diskussion i den jødiske presse om idrætssamkvem med jøderne i det Nazistiske Tyskland.

Hakoahs samarbejde med *Maccabi*foreninger i Tyskland og Østrig kom til at fylde mere i foreningens program efter 1933, særligt efter at forholdene forværredes for jøderne i Tyskland. Dette blev, i forbindelse med et tilbud om kampe til brødrene Demnitz, genstand for debat om, hvorvidt jødiske idrætsfolk fra Danmark burde holde sig ude af Tyskland i protest, så længe forholdene for jøderne i Tyskland ikke blev bedre – eller om man som *Hakoahs* Lejserowitz mente skulle støtte op om idrætssamkvemmet, da dette kunne være en hjælp og opmuntring for de tyske jøder.

På trods af debatten, hvor parterne aldrig kom til enighed, valgte *Hakoah* at fortsætte samkvemmet med de tysk-jødiske klubber, et samarbejde som udelukkende blev beskrevet positivt af foreningen selv.

OL i Berlin i 1936 tvang *Hakoah* til at tage stilling til, hvordan foreningens jødiske baggrund skulle vægtes i forhold til det sportslige indhold i foreningen. På trods af at formanden Marcus Schwartzmann forsøgte at fastholde, at *Hakoah* ikke skulle boykotte legene, blev udgangen på det hele, at Abraham Kurland og *Hakoah* under jødisk presses store bevågenhed besluttede at boykotte OL. Herved mistede ikke blot Abraham Kurland, men også Danmark en meget realistisk chance for at vinde en olympisk guldmedalje. En beslutning der må have været meget smertefuld for Abraham Kurland, som på daværende tidspunkt var et af Danmarks stærkeste bud på en Olympisk guldmedalje.

Også Danmarks bedste fægter Ivan Osier var kvalificeret til deltagelse ved OL i 1936, men han traf sin beslutning om at boykotte OL allerede da debatten om jødisk

Kapitel 5 Dansk-jødisk idræt under antisemitisk pres 1933-1943

deltagelse tog sin begyndelse. Selvom der ikke var knyttet samme medaljehåb til ham ved netop dette OL, ville endnu et OL have prydet på hans imponerende rekordliste.

DIF valgte under besættelsen at påbegynde et intensivt samarbejde med den tyske besættelsesmagt, hvilket dog blev uden deltagelse af de jødiske topatleter og som kom til at betyde en sportslig tørkeperiode for Ivan Osier og *Hakoahs* brydere. Samtidig indebar det, at det danske landshold manglede deres bedste kort i de to discipliner. Den kvindelige fægter Karen Lachmann trak sig også fra deltagelse, og begrundede dette med en skadet arm. Derved manglede fægtningen også på kvindesiden et stærkt kort.

Hakoah fik lov at fortsætte sit virke under besættelsen (frem til 1943), og voksede til at blive Nordens største jødiske idrætsforening i 1943. Foreningen fik en større social betydning i det jødiske samfund, i en periode hvor udfoldelsesmulighederne i forlystelseslivet på grund af besættelsen var indskrænket. Dette kan ses som et udtryk for, at jøderne i Danmark under besættelsens pres og frygten for antisemitisme, lagde vægt på at opretholde og styrke deres kultur og sammenhold via idrætten og foreningslivet. Denne form for udtryk af den jødiske kultur var af en meget udadvendt og offensiv karakter, som igen demonstrerede en opdeling mellem østjøderne, som *Hakoahs* medlemmer hovedsageligt var en del af, mens jøderne af de gamle familier, dyrkede deres jødiske kultur og særegenhed i en mere intern og privat form.

Kapitel 6

Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

6.1 *Hakoah* genoprettes

Jødernes flugt til Sverige i oktober 1943 satte ganske naturligt en stopper for det jødiske idrætsliv i Danmark. Flere fortsatte dog efter flugten deres idrætsaktiviteter i Sverige. Dette gjaldt blandt andet mange af *Hakoahs* brydere, som for eksempel Kurlandbrødrene.

Sverige var på dette tidspunkt en af de stærkeste brydenationer i verden, og *Hakoah* havde før krigen haft et tæt samarbejde med svenske klubber. Da bryderne derfor ankom til Sverige, blev de godt modtaget af netop de svenske brydeklubber. Det var eksempelvis brydeklubben i Höganäs der formidlede, at Abraham Kurland fik både et godt sted at bo og et godt arbejde indenfor sit fag (dekoratør og møbelpolstrer) i de 18 måneder, hvor han og hans familie måtte opholde sig i Sverige.¹ Abraham Kurlands og de øvrige dansk-jødiske bryderes ophold i Sverige skal dog ikke behandles yderligere i denne afhandling, da det falder uden for fortællingen om den jødiske idræt i Danmark og ydermere allerede findes beskrevet i Hans Bondes værk *Fodbold med Fjenden* og i Simon Kurlands bog *Kurland – En jødisk sportsmand i krigs- og efterkrigstid*.

Efter jødernes hjemkomst til Danmark blev *Hakoah* igen oprettet i 1947 og med den samme bestyrelse som før flugten til Sverige. Mange af de tidligere medlemmer meldte sig på ny ind i foreningen, og man ville nu forsøge at fortsætte, hvor man var blevet afbrudt i 1943.

¹ Kurland, A. (n.d.): *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript.

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

Brydeafdelingen fyldte de første år igen meget i foreningen, og det var da også her, at mange af de bedste resultater igen blev opnået. Men *Hakoah* og særligt brydeafdelingen havde sportsligt lidt

*”et afgørende knæk. Renommeet i menigheden og bryderkredse fejlede nu ikke noget. Men resultatmæssigt begyndte det at gå ned ad bakke.”*²

Resultaterne fra storhedstiden, hvor bl.a. Abraham Kurlands karriere var på sit højeste, var på retur efter krigen, hvilket man i *Hakoah* også selv var opmærksom på:

*”Tit og ofte hører man i byen, at Hakoah ikke er det, den har været før. Men er det nu rigtigt at fremkomme med en sådan udtalelse. Er det ikke netop meningen, at man skal søge at få så mange som mulige af den jødiske ungdom med ind i sporten. Er det ikke at foretrække, frem for at have enkelte topfigurer; vi mener absolut jo. Vi underkaster ikke betydningen af den indflydelse og den gavn, store navne kan have på foreningens trivsel, men disse alene er ikke nok, ikke alle sportsmænd vil kunne hævde sig så stærkt, at de kan nå toppen, men foreningens virkelige betydning ligger i videst omfang at få den store masse af den jødiske ungdom med i det sportslige arbejde...”*³

Hakoah var derved sig bevidst, at foreningen havde gennemgået en udvikling fra at være i den sportslige elite i Danmark til nu i højere grad at fokusere på den jødiske breddeidræt. Selvom *Hakoah* altid havde forsøgt at få så mange som muligt ind i foreningen, var dens historie inden krigen præget af navne, som befandt sig i ”første række i dansk sport”.⁴ *Hakoah* beskrev i årsberetningen for 1946, at året havde som ”Helhed været ganske tilfredsstillende”,⁵ men at man ikke havde ”høstet Laurbær”.⁶ I årsberetningen, hvoraf det fremgik at man havde et højt medlemstal på 375 gennemgik man de enkelte afdelinger: Foreningens nye Oldboys gymnastikhold var

² Tschertok, J. (2006): *Amol iz geven - At riste en rune over Hakoah og brydningen I: Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 15 København: Selskabet for dansk jødisk historie.

³ Rudaizky, M. (edt.) (1949): *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah.

⁴ Rudaizky, M. (edt.) (1949): *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah.

⁵ *Hakoahs forhandlingsprotokol 12. januar 1929 - 4. oktober 1947*. København. (n.d) Årsberetning 1947

⁶ *Hakoahs forhandlingsprotokol 12. januar 1929 - 4. oktober 1947*. København. (n.d) Årsberetning 1947

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

blevet ”en udpræget succes”,⁷ som man forventede ville tælle op mod 50 medlemmer ved begyndelsen af den kommende sæson. Damegymnastikken var også en succes, både i vinter og sommer sæsonen, mens fodboldafdelingen havde

”... placeret sig nogenlunde hæderligt. Desværre er det dog som om, der kunne trænges til friskt Blod i denne Afdeling”.⁸

Herudover havde *Hakoah* også badminton (som primært var for de helt unge) og håndbold, hvor det havde ”været lige ved”⁹, men de store resultater havde man ikke opnået. Der var dog stadig nogle af de ”gamle” brydere tilbage og

”... de vandt pligtskyldigt deres mesterskaber. Men klubmæssigt var det sket med at ligge i toppen af Holdturneringen. Tilgangen til brydeafdelingen tørrede ikke ud, bredden var bare ikke god nok.”¹⁰

De ”gamle” var Isak Paiken i sværvægt (som blev nr. 2 ved Københavns mesterskaberne og de danske mesterskaber i 1950, og som vandt begge mesterskaber i 1951-1952); Michael Kurland i fjervægt (som vandt Københavns mesterskaberne 1946-1948 og blev nr. 2 ved Danmarksmesterskaberne i 1946); Simon Kurland i letvægt (der vandt Københavns mesterskaberne i 1948 og 1951, blev nr. 3 ved Københavns mesterskaberne i 1949 og nr. 3 ved de danske mesterskaber 1948 og 1951); Herman Leiserowitz i flue- og bantamvægt (der vandt Københavns mesterskaberne i 1946 og blev nr. 3 i 1949 samt nr. 2 i 1954 og nr. 3 ved Danmarksmesterskaberne i 1946,) Kalle Leiserowitz i bantam-, fjer- og letvægt (der vandt Københavns mesterskaberne 1947-1950 samt 1953 og 1956 og blev nr. 2 ved Københavns mesterskaberne i 1954 samt nr. 3 i 1956. Han vandt de danske mesterskaber 1949-1951, og blev nr. 2 i 1948 samt nr. 3 i 1957. Desuden var han deltager ved Verdensmesterskaberne i 1950 og 1952, samt De Olympiske Lege i 1948 – dog uden markere sig). Herudover var nye kommet til: Moses Reilund i fluevægt (vandt Københavns mesterskaberne i 1951); Georg Blachman i sværvægt (vandt Københavns mesterskaberne for juniorer i 1954); Arne Fuchs i mellemvægt (blev nr. 2

⁷ *Hakoahs forhandlingsprotokol 12. januar 1929 - 4. oktober 1947*. København. (n.d) Årsberetning 1947

⁸ *Hakoahs forhandlingsprotokol 12. januar 1929 - 4. oktober 1947*. København. (n.d) Årsberetning 1947

⁹ *Hakoahs forhandlingsprotokol 12. januar 1929 - 4. oktober 1947*. København. (n.d) Årsberetning 1947

¹⁰ Tschertok, J. (2006): *Amol iz geven - At riste en rune over Hakoah og brydningen I: Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 15 København: Selskabet for dansk jødisk historie.

Figur 6.1: *Hakoahs* brydeafdeling 1951, Kilde: Abraham Kurlands Scrapbog.

ved Københavnmesterskaberne for juniorer i 1954); Benny Saarde i myre- og fjervægt (blev nr. 2 ved Københavnmesterskaberne for drenge i 1954 og nr. 2 ved Københavnmesterskaberne for seniorer i 1956); Lennert S. Nielsen i fluevægt (vandt Københavnmesterskaberne for juniorer i 1958).¹¹

Abraham Kurland forlod *Hakoah* og meldte sig ind i en ikke-jødisk klub.¹² Ifølge hans bror Simon Kurland skyldtes dette dog ikke, at han ikke følte en tilknytning til det jødiske samfund længere, men derimod personlige uoverensstemmelser med brødrene Leiserowitz. Det måtte være Abraham Kurland eller dem, og da *Hakoah* ikke ville bortvise medlemmer (hverken den ene eller anden part), valgte Abraham Kurland at tage konsekvensen af uoverensstemmelserne, og forlod klubben i 1946.¹³ Han vendte dog tilbage til klubben igen i 1949.¹⁴ Han vandt Øernes Mesterskaber 1946, 1948 og 1949, blev nr. 2 i 1947 og vandt Danmarksmesterskaberne 1946-1949. Herudover blev han, som nævnt tidligere nr. 9 ved OL i 1948.¹⁵

Det var således kun i kraft af de ”gamle” brydere i *Hakoah*, at der forsat blev opnået

¹¹ www.brydning.dk/mesterskabsdatabase.dk

¹² *Hakoah's* forhandlingsprotokol fra 12. januar 1929 til 4. oktober 1947

¹³ Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag s. 90

¹⁴ *HAKOAHNEREN, Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah*. Vol. 1. 1. september 1949 (1) København: JIF Hakoah.

¹⁵ Kurland, A. (n.d.): *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript. Privatarkiv beliggende hos Inge Kurland.

resultater, og da de stoppede deres aktive karrierer, udeblev også resultaterne. Det definitivt sidste mesterskab i brydning, som *Hakoah* markerede sig ved, var i 1964, hvor Bernhard Stohn i fluevægt blev nr. 2 ved de københavnske juniormesterskaber. Dette blev samtidig første gang siden 1958, at *Hakoah* fik en placering.¹⁶

Til gengæld havde man i *Hakoah* den opfattelse, at man stadig var med hvor det var vigtigst, nemlig ved Maccabiaderne.

6.2 *Hakoah* og *Maccabi* efter flugt og landflygtighed

Den første nordiske Maccabiade (Maccabiade for nordiske jødiske idrætsfolk, og som kan sammenlignes med Nordiske Mesterskaber) blev afholdt i København i 1946, og var dette år ”*Den altoverskyggende begivenhed*”,¹⁷

*”hvilket har været medvirkende til at knytte gode og varige forbindelser med vores jødiske sportskammerater i Norden.”*¹⁸

Foreningen fremhævede også sit samarbejde med *Maccabi World Union*:

*”Hele det internationale makkabiarbejde er i årene efter krigen, og specielt efter genoprettelsen af staten Israel, kommet ind i helt nye baner, og vi kan glæde os ved at have taget aktiv del i arbejdet med tilrettelæggelsen af de nye retningslinjer...”*¹⁹

Hakoah mente således, at foreningen allerede efter 2. Verdenskrigs afslutning havde styrket sit samarbejde med *Maccabi*. Denne styrkelse fortsatte, og særligt vigtigt var det for foreningen, da man for første gang kunne sende atleter af sted til Maccabiade i den nyoprettede stat Israel i 1950. Maccabiaderne synes også at være blevet de vigtigste begivenheder for foreningen, hvor den tidligere gennem sine toptalere

¹⁶ www.brydning.dk/mesterskabsdatabase.dk

¹⁷ *Hakoahs forhandlingsprotokol 12. januar 1929 - 4. oktober 1947*. København. (n.d) Årsberetning 1947

¹⁸ Rudaizky, M. (edt.) (1949): *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah.

¹⁹ Rudaizky, M. (edt.) (1949): *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah.

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

havde haft stort fokus på ikke-jødiske både nationale og internationale stævner og mesterskaber.

Men allerede inden resultaterne begyndte at udeblive, var Maccabiaderne særligt centrale for *Hakoah*.

Inden de dansk-jødiske deltagere tog af sted til Israel til den 3. Maccabiade i 1950, afholdt *Hakoah* en stor afskedsfest. Her talte overrabbiner Marcus Melchior og formanden for *Dansk Atlet Union* Arnold Richard Nielsen og der var underholdning med kendte skuespillere, musikere og artister og efterfølgende bal.²⁰ Dette vidner om, hvor stor denne begivenhed var for *Hakoah* og det dansk-jødiske samfund. I forbindelse med denne Maccabiade blev alle medlemmer af *Hakoah* også tilbudt billige turistrejser, således at de kunne overvære begivenheden,

*”... idet man også har ønsket at skaffe folk med slægtninge eller venner i Israel mulighed for at deltage.”*²¹

Maccabiaden havde ikke kun et sportsligt formål og indhold; Staten Israel ønskede, at så mange jøder som muligt skulle overvære begivenheden og stifte bekendtskab med det nye Israel.

Tel Avivs overborgmester afgav ved en forsamling af israelske ledere den 16. marts, et løfte om:

*”... at vise gæsterne landet, så at de ved deres tilbagerejse til deres respektive lande kunne være i stand til at sprede kendskabet til Israel”*²²

Et medlem af organisationskomiteen, Dr. Markus fremhævede ligeledes, at Maccabiadedeltagerne

*”... ville langt bedre kunne udbrede oplysning om Israel, end de ”schlichim”(udsending) som landet selv sendte ud. ”Vi bringer ”schlichim” ind i landet i stedet for at sende dem ud”*²³

²⁰ HAKOAHNEREN, *Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah* . Vol. 2. 1. september (1) København: JIF Hakoah.

²¹ HAKOAHNEREN, *Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah* . Vol. 1. 10, juni 1950 (10). København: JIF Hakoah.

²² HAKOAHNEREN, *Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah* . Vol. 2. 1. september (1) København: JIF Hakoah.

²³ HAKOAHNEREN, *Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah* . Vol. 2. 1. september (1) København: JIF Hakoah.

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

Afslutningsvis bemærkede også Avraham Krinitzi (borgmesteren for forstaden Ramat-Gan), at gaver til *Maccabis* organisationsfond ”... var den billigste investering i propagandaen for staten Israel i udlandet”²⁴. Alle disse udsagn mere end antyder, at Maccabiaden fungerede som propaganda for den nye stat Israel, og derved var mere og andet end en sportsbegivenhed. Et forhold som i høj grad satte sit præg på den måde, hvorunder Maccabiaden blev afviklet.

Bryderen Simon Kurland, Abraham Kurlands 11 år yngre bror, beskriver i sine erindringer sin deltagelse ved den tredje Maccabiade i 1950. Det var den første Maccabiade i den nyoprettede jødiske stat Israel, og regeringen havde investeret 25.000 israelske pund i denne begivenhed.²⁵

Simon Kurland og de andre danske brydere – Kaj Reilund i bantamvægt, Kåle Leisin i fjervægt og Isak Paikin i sværvægt²⁶ – vandt ”*nogle lette erobringer*”²⁷ og blev alle Maccabimestre.²⁸ Han omtaler i sine erindringer de oplevelser, som han og de tre andre brydere ikke fik tid til at overvære:

” atletikkonkurrencerne på Ramat Gan Stadion (...) Til gengæld fik vi de følgende dage chancen for at opleve mange andre spændende ting ””²⁹

Det fornemmes i bogen ”*Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*”, at Simon Kurland havde et noget stærkere forhold til jødedommen end hans bror Abraham havde. Dette kommer særligt til udtryk i hans beskrivelser af Maccabiaden 1950. Denne forskel kan være begrundet i den store aldersforskel (11 år) mellem de to brødre. Selvom de to brødre begge havde samme baggrund, voksede de op under forskellige forhold og i forskellige tidsperioder, hvilket kan have været medvirkende årsag til deres forskellige synsvinkler på jødedom, zionismen og Israel.

²⁴ HAKOAHNEREN, *Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah* . Vol. 2. 1. september (1) København: JIF Hakoah.

²⁵ *The Third Maccabiah: 5711, September 28 to October 11, 1950*, Maccabi World Union. www.maccabiworld.org

²⁶ Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag.s.170

²⁷ Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s.109

²⁸ Desværre er Kaj Reilund, Kåle Leisin og Isak Paikin alle afgået ved døden, og det har derfor ikke været muligt at høre deres beretning.

²⁹ Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s. 170

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

Abraham Kurland (f. 1912) voksede op i en periode, hvor zionisme ikke var et centralt emne for de jødiske sportsfolk eller for østjyderne i Danmark. Simon Kurland (f. 1923) voksede op i en periode, hvor zionismen var blevet mere central. Samtidig var oprettelsen af den jødiske stat Israel for alvor lagt i støbeskeen, og blev også grundlagt i løbet af hans aktive karriere. Det jødiske sammenhold, centreret om staten Israel, blev essentielt for sporten, særligt gennem samarbejdet med *Maccabi* og *Hakoahs* øgede fokus på Maccabiaderne.

Simon Kurland beskriver i sin bog, hvorledes de tre brydere først blev vist rundt af en politimand, der var indvandret fra Danmark og som også under deres ophold ”*bekymrede sig for, om vi havde det godt.*”³⁰ Politimanden kørte i politibil bryderne ud til et gammelt engelsk politifort (som nu var under israelsk kontrol), og som Simon Kurland beskriver som et ”*frygtindgydende fæstningsværk.*”³¹ De tilbragte hele dagen sammen med politiet på fortet. Her modtog Simon Kurland af dommeren på stedet en opfordring om til at blive i Israel.³² Det har næppe været et tilfælde, at bryderne blev inviteret på denne rundvisning, eftersom politimanden var fast rundviser under Maccabiaden:

”Allerede dagen efter tidligt om morgenen afhentede han med de øvrige politifolk et nyt lille hold danskere til en tur helt ud i Negev ørkenen, hvor de også havde nogle uforglemmelige oplevelser.”

To dage senere fik de dansk-jødiske brydere igen mulighed for at blive vist rundt i det nye Israel. Denne gang var det selveste formanden for brydeunionen, Nissen Premminger, der stod for rundvisningen:

*”Til trods for, at Maccabiaden kunne byde os på mange forskellige interessante idrætsbegivenheder, ville han under vort korte ophold i landet, give os en oplevelse i jødernes nye land – det kunne vi heller ikke sige nej til. Premminger tog os med på en 468 km lang rundtur i Israel: Tel Aviv, Galil, Nazareth, Tiberias, Sfad, Acre og retur til Tel-Aviv.”*³³

³⁰ Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s. 171

³¹ Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s. 172

³² Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s. 173

³³ Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s. 175

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

Simon Kurland opremser et større antal seværdigheder, som han og hans bryderkammerater fik set, og hans beretning fra Maccabiaden tyder på, at han var meget imponeret og overvældet af de mange store indtryk, som han blev præsenteret for:

”Der var ikke tid til at gå for meget i detaljer. Vi havde kun få dage tilbage i Israel, og hvert minut var kostbart!”³⁴

Frasen de gange bryderne var i konkurrence, nåede de således kun at overvære afslutningen af Maccabiaden. Denne blev afsluttet med en større militærparade med bl.a. ”geværgymnastik”,³⁵ israelske kampfly og hundredvis af faldskærmsudspringere der efter landing

”sneg sig fremad mod den tænkte fjende i et inferno af røgbomber og granater af løst krudt. Andre soldater kom kørende ind på mindre transportbiler i en rasende fart, og fra ladet sprang de i farten af bilerne og placerede sig i angrebspositioner og skød med løst krudt. Over hovederne kom andre flyvemaskiner og lavede styrtdykninger og loops over kamppladsen. Denne militære opvisning viste, at de israelske soldater gennemgik krævende realistiske øvelser, og det har nok bidraget til, at denne lille nation har kunnet afvise de krigeriske tendenser fra deres nabolande.”³⁶

Maccabiaden blev således også brugt til at demonstrere Israels militære magt og styrke overfor de jødiske sportsfolk, der var kommet til det nye Israel fra hele verden. Det er vel ikke utænkeligt, at arrangørerne gerne så, at indtrykkene fra opvisningen blev videreformidlet af sportsfolkene, når de vendte tilbage til deres hjemlande - hvis ikke deres oplevelser og indtryk under Maccabiaden ligefrem fik dem til at vælge Israel som deres nye hjemland. Begge Kurlandbrødre fik som nævnt opfordringer om at blive under deres respektive ophold.

²³⁷ Kurland, S. (2010): *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s 178

³⁵ Kurland, Simon (2010) *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s. 181-182

³⁶ Kurland, Simon (2010) *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag. s. 181-182

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

Hakoah var i 1959 selv arrangør af den europæiske Maccabiade. Bestræbelser for at bevare jødisk egenart og kultur var nu et fokusområde for *Hakoah*; man arbejdede med andre ord for at bekæmpe assimilation. Dette arbejde høstede anerkendelse hos Maccabiadens besøgende:

”Kampen mod assimilationen må føres med største energi, og det er på dette område, ”HAKOAH” KØBENHAVN gør det nyttigste arbejde.

Også deres begejstring og støtte til bevægelsen som en helhed bliver bevist ved deres øjeblikkelige enighed om at organisere de europæiske MAKKABI LEGE i august i år, hvilket viser, at de er en stærk aktiv og fremskridtsvenlig enhed i vores bevægelse”³⁷

Citatet er fra Lionel Schalit (formand for det europæiske *Maccabi World Union*) stammer fra et festskrift, der blev udgivet i anledning af Maccabi legene i København. Det viser, at *Hakoah* ikke udelukkende var en idrætsforening, men at bevarelsen af det jødiske kulturfundament stod højt på foreningens dagsorden.

I samme festskrift skrev overrabbiner Marcus Melchior om jødernes forhold i Danmark, at:

”Den danske jøde er så rodfæstet i sit land, at han kan give kærligheden til Israel frit løb uden derfor at komme i konflikt med sig selv eller med omverdenen. Måske er denne kærlighed ikke så klingende eller larmende, som andre steder, men den er ægte nok. Procentvis var antallet af unge danske jøder, der frivilligt meldte sig til deltagelse i Israels frihedskamp, større end noget andet lands, og ikke så få af de unge har faktisk valgt at drage den fulde konsekvens af de nye forhold, har valgt at leve i Israel.”³⁸

Netop forholdene i Danmark gør, ifølge Melchior, at jøderne ikke behøver at lægge skjul på deres forhold til Israel. Han påpegede, at det forhold at mange unge har deltaget i ”frihedskampen”, og at mange er flyttet til Israel, tyder på en ændring i det jødiske samfund i Danmark.

Som tidligere beskrevet følte jøderne i 1920’erne ikke den store tilskyndelse til at

³⁷ Rudaizky, M. (Red.) (1959). *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening ”Hakoah’s” 35 års jubilæum 1924-1959.* København: JIF Hakoah.

³⁸ Rudaizky, M. (edt.) (1959). *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening ”Hakoah’s” 35 års jubilæum 1924-1959.* København: JIF Hakoah.

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

udvandre til Palæstina³⁹, men krigstiden og Israels oprettelse synes at have medvirket til en ny jødisk generation, der følte et tættere bånd til den jødiske baggrund og herunder også et tilhørsforhold til staten Israel. Måske netop derfor valgte 49 jøder fra Danmark ved krigens afslutning at rejse til Palæstina for at kæmpe for staten Israels oprettelse i 1948-1949.⁴⁰

Indlægget af Marcus Melchior var skrevet på både dansk og engelsk, og det må derfor antages, at det var tiltænkt både de danske læsere og de udenlandske deltagere i den europæiske Maccabiade.

Hakoahs eget blad lægger i jubilæumsnummeret i forbindelse med de første europæiske *Maccabi* lege i København, i høj grad op til, at *Hakoah* er meget andet end sport. Det bærer tydeligt præg af, at *Hakoah* som forening skal være med til at skabe ”den nye jøde” og herved forsøge at formindske tendensen til assimilation i Danmark.

Hakoah rettede nu i højere grad blikket indad mod det jødiske fællesskab både nationalt og internationalt. Dette blev også påpeget af overrabbiner Bent Lexner ved foreningen 75 års jubilæum i 1999, da han udtalte, at *Hakoah* mere og mere var

*”... blevet en integreret del af menighedens liv. Man holder fast i de jødiske traditioner og giver også børnene mulighed for at deltage i internationale jødiske stævner. Med andre ord – det er ikke kun fodbold, håndbold, badminton o.s.v. Det er sandelig også omgang med jødiske kammerater og med jødisk tradition.”*⁴¹

Hakoah og det dansk-jødiske samfund havde efter krigen ikke længere behov for at markere sig offensivt mod antisemitismen, der nu var blevet hjemløs, og som var blevet synonym med nazismen. Jøderne var nu i langt højere grad et accepteret mindretal i Danmark, og havde således ikke længere behov for at vinde accept i det danske samfund. Derfor begyndte det eksternt offensive udtryk også at svinde ind, samtidig med at de sidste ”gamle” brydemestre satte punktum for deres aktive karriere. I stedet rettede foreningen blikket indad mod det jødiske samfund, herunder kampen for bevarelse af den jødiske kultur både i ind- og udland.

³⁹ *Midnats-Klokken. Folkeavis og Aftenblad for København* (1903) I: Thing, M. (2008): *De russiske jøder i København*, København: Gyldendal. s. 393

⁴⁰ Espersen, S. (2007): *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*. København: Forlaget Hovedland. s. 24

⁴¹ *HAKOAHNEREN*, Jubilæumsudgave 1999 (75 års jubilæum) s. 4

6.3 Sammenfatning

Efter krigens afslutning ses en begyndende tilbagegang i *Hakoahs* sportslige resultater, selvom der stadig var brydere der opnåede flotte resultater. *Hakoahs* sidste danske holdmesterskab i brydning bliver vundet i 1950, og i årene herefter indstillede de ”gamle” kendte brydere deres aktive karrierer. Hermed mistede *Hakoah* også sin position inden for elitesport i Danmark. Jøderne i Danmark støttede dog fortsat op om foreningen, og den jødiske breddeidræt blev i stedet fokus for *Hakoah*.

Det jødiske samfunds tidligere forholdsvis passive form for zionistiske interesser blev nu i højere grad aktiv. Denne nu mere aktive interesse kan ses som en reaktion på de antisemitiske påvirkninger, som det jødiske samfund blev udsat for i årene op til og under besættelsen, og som fik især østjøderne til at rykke sammen i et fællesskab, med et eksternt udtryk, om den jødiske kultur. Denne proces blev styrket ved deres tvungne flugt til Sverige i 1943, og ydermere ved fuldbyrdelsen af den zionistiske drøm med oprettelsen af staten Israel.

Denne aktive zionisme afspejledes i sporten ved *Hakoahs* øgede samarbejde med *Maccabi*, og havde til formål at styrke det internationale jødiske samfund og det zionistiske projekt. Dette kunne for alvor ses i Tel Aviv ved Maccabiaden i 1950, som var den første i den nye stat Israel, hvor også *Hakoah* deltog.

Der blev investeret mange ressourcer i forberedelser (eksempelvis bygning af et nyt stadion), såvel som i afvikling af denne begivenhed. Deltagerne i Maccabiaden, herunder også de danske, kom ikke kun til at overvære en sportsbegivenhed. De kom i endnu højere grad til at være vidne til en demonstration af israelsk formåen med sigte på, at de ville vende tilbage til deres hjemlande og videreformidle et positivt indtryk og budskab om den nye stærke stat.

Samtidig var Maccabiaden også en mulighed for, at samle de stærkeste jøder (”muskeljøder”) fra hele verden i Israel, hvor de blev introduceret til den jødiske stat og til dens militære styrke. Det blev i høj grad også tilfældet for de danske deltagere. Dette blev gjort i håb om at nogle af disse unge og stærke atleter, ville blive og tage del i opbygningen og forsvaret af den unge og sårbare jødiske stat. Det samme var også tilfældet ved Maccabiaden i 1932, men tiderne var skiftet og den nye generation af atleter der deltog i 1950, var opvokset i en periode, hvor zionismen var langt mere

Kapitel 6 Zionismen og politiseringen af den jødiske sport 1945-1959

central. Dette må anses som værende en reaktion på antisemitisme og nazisme, det ufrivillige ophold i Sverige 1943-1945, og den begyndende erkendelse af jødernes skæbne verden over. Dette førte til et styrket sammenhold indadtil i det danske, såvel som i det internationale jødiske samfund, hvilket tydeligt ses ved det øgede samarbejde med *Maccabi*.

Da *Hakoah* selv skulle afholde den europæiske Maccabiade i 1959, var foreningen i høj grad gennem sit jubilæumsskrift med til at formidle og støtte det zionistiske budskab, hvilket demonstrerer foreningens markante ideologiske udvikling i retning af at være et redskab for udvikling og bevarelse af jødisk egenart og kultur. Den aktive zionisme udvikledes langt tidligere og langt stærkere i Tyskland og Østrig, hvor også idrætsforeningerne på tilsvarende vis blev langt mere påvirket af og involveret i det zionistiske projekt.⁴² Ved stiftelsen af *Hakoah Wien* var fuldbyrdelsen af det zionistiske projekt således indføjet i foreningernes målsætning.⁴³ Dette kan ses som udtryk for, at antisemitismen var udbredt langt tidligere i disse lande, og de langt stærkere zionistiske strømninger kan ses som en reaktion herpå.

Efter krigen er det zionistiske projekt stærkere end før, både indenfor og udenfor Danmarks grænser, ikke mindst efter oprettelsen af staten Israel i 1948 og derved ”virkeliggørelsen af den zionistiske drøm”⁴⁴

⁴² Borut, J. (2006): *Jews in German sports during the Weimar Republic. I: Emancipation through Muscles*, Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 81

⁴³ Bundzl, J. (1987): *Hakoah Vienna. I: Emancipation through Muscles*, Lincoln & London: University of Nebraska press, s. 109

⁴⁴ Bilde, P. & Steensgaard, P. (1983). *Zionismen og Israel*. Århus: Forlaget AROS, s. 95

Kapitel 7

Konklusion

Som nævnt i indledningen er emnet hovedsageligt blevet analyseret ud fra to perspektiver: For det første integration og for det andet forholdet mellem sport og politik.

Hvad angår **integration**, var såvel den jødiske idræt i Danmark som det samlede jødiske samfund splittet i to grupperinger: Jøderne fra de gamle familier og de nytilkomne østjøder. Disse to grupperinger udtrykte og dyrkede den jødiske kultur på vidt forskellige måder, hvilket var med til at opretholde splittelsen i årene inden Anden Verdenskrig. Jøderne fra de gamle familier var rettet mod synagogen og overholdelse af jødiske traditioner i hjemmet. Heroverfor var østjødernes måde at udtrykke den jødiske kultur ekstern, og kom i højere grad til udtryk i en mere offensiv form såsom gennem den jødiske sport i *Hakoah*, hvor blandt andet bryderne havde Davidstjernen på dragten, når de var i kamp. Denne form for jødiske udtryk skabte bekymring blandt jøderne fra de gamle familier, der ikke ønskede at tiltrække sig en opmærksomhed, der potentielt kunne føre til en stigende antisemitisme. Det var ikke fordi jøder fra gamle familier ikke ville dyrke idræt, de gjorde det blot i de traditionelle danske idrætsforeninger og uden at skilte med deres jødiskhed. Alt i alt var østjøderne altså tendentielt eksternt markerende i forbindelse med deres jødiske kultur, mens de gamle familiers jøder var mere internt manifesterende. Eksemplet viser tydeligt, at integration kan foregå på mange måder.

Dannelsen af en genuin jødisk dansk idrætsforening i form af *Hakoah* udsprang af et behov for at dyrke idræt med andre ligesindede unge jødiske mænd. Det drejede sig dels om kammeraterne, der boede i samme område, dels om at holde jødiske traditioner i hævd såsom overholdelse af sabbat og kosherregler. Det var også af stor betydning, at man kunne dyrke sin idræt i en forening, hvor man ikke fysisk skilte sig ud. Her tænkes på den i manges tilfælde mørkere lød, men også på at de jødiske

drengene og mænd var omskårede, og derfor så anderledes ud end de danske drenge og mænd, når de befandt sig sammen i omklædningsrummet.

Hakoahs offensive udtryk blev positivt bemærket i den danske offentlighed, ikke mindst da Abraham Kurland vandt sølv ved OL i 1932. Som repræsentant for en jødisk idrætsforening kom han uvægerligt til at sætte de imponerende resultater i direkte sammenhæng med den jødiske kultur. Resultaterne medførte efter alt at dømme også et stigende medlemstal, og gennem det rendyrkede jødiske miljø i *Hakoah* blev et større antal jøder introduceret til og integreret i det danske foreningsliv, hvor de også særligt gennem brydning kom i meget tæt fysisk kontakt med ikke-jødiske modstandere. Historien om *Hakoah* viser altså, at begreberne assimilation, integration og segregation skal anvendes med varsomhed. På den ene side adskilte *Hakoah* sig fra det øvrige idrætsliv ved at være en idrætsforening kun for jøder, og med jødiske ritualer og symboler. På den anden side integrerede medlemmerne sig med andre danskere via deltagelsen i sportsstævner og i den danske foreningskultur generelt.

Hvad angår **forholdet mellem sport og politik** opstod den jødiske idræt i Danmark i kølvandet på en stor immigration af primært østeuropæiske jøder i perioden 1882-1914. Østjyderne etablerede et decideret jødisk foreningsliv i Danmark, som var præget af de politiske strømninger herunder særligt zionismen, den jødiske socialisme samt kommunismen. Zionismen var dog allerede etableret i Zionistforeningen før den østjødiske immigration, og var godt rodfæstet i Danmark blandt de gamle jødiske familier. Dette vidner om, at antisemitismen var en realitet, som de gamle jødiske familier forholdt sig til, da zionismen udspringer af netop overbevisningen om, at antisemitismen altid vil true det jødiske samfund.

Foreningsdannelserne i det jødiske samfund var inden den østjødiske immigration en ret indadvendt del af foreningslivet. Dannelsen af foreninger tog stærkt til ved ankomsten af østjyderne, og zionismen blev med østjyderne langt mere kraftfuld i sit udtryk. Den første jødiske idræt i Danmark udsprang af den zionistiske ungdomsforening *Hoivri Hazoir*, men det jødiske idrætsliv blomstrede først for alvor op, da den blev præget af de jødiske idrætsudøvere og foreningsdannere med arbejderbaggrund i *Hakoah*.

Dette kom til udtryk i dyrkelsen af en typisk fysisk præget arbejderidræt som

brydning.

Samtidig med at antisemitismen tog til og det jødiske samfund i Tyskland kom under stadig større pres efter Hitlers magtovertagelse i 1933, var forholdene stadig trygge for jøderne i Danmark. *Hakoah* fik som medlem af *Maccabi World Union* forbindelse til den zionistiske ideologi, og derigennem også et samarbejde med jødiske internationale klubber, blandt andet i forbindelse med Maccabiaderne, men også med jødiske klubber i det Nazistiske Tyskland. På trods af angreb fra *Mosaik Samfund*, forsvarede og fortsatte *Hakoah* sit samarbejde med de tysk-jødiske klubber, og rykkede dermed tættere på det jødiske fællesskab. Ved OL i Berlin 1936 blev *Hakoah* nødt til at forholde sig til den fascistiske sports politiske magt, da foreningen efter længere tids debat i bl.a. *Mosaik Samfund*, som jødisk idrætsforening besluttede at boykotte legene, hvilket i realiteten betød, at medaljehåbet Abraham Kurland ikke kunne deltage.

Efter besættelsen den 9. april 1940 synes det jødiske samfund i Danmark at finde sammen blandt andet om *Hakoah*, som voksede til Nordens største jødiske idrætsforening i 1942/43, og i denne sammenhæng kom også det sociale fællesskab til at fylde mere i foreningen, der især fik flere passive medlemmer. Jøderne søgte herved sammen om det jødisk særegne på et tidspunkt, hvor det letteste nok havde været at fraskrive sig dette aspekt.

Da jøderne efter befrielsen den 5. maj 1945 vendte tilbage til Danmark efter landflygtigheden i Sverige genetablerede de den jødiske idræt i *Hakoah* men 1930'ernes tidligere storhedstid kom ikke igen. Det var imidlertid markant, at det internationale jødiske fællesskab gennem Maccabi World Union nu kom i fokus. Disse idrætsarrangementer blev af den nyoprettede stat benyttet til et effektivt propagandaarbejde, hvor de fysisk stærke atleter fra hele verden blev præsenteret for den nye stat og ikke mindst dens militære styrke, og herefter fik tilbudt at tage fast ophold i Israel, hvor de kunne yde et stærkt bidrag til opbygningen, og ikke mindst forsvaret af den nye og sårbare jødiske stat.

Zionismen blev herigennem mere central for *Hakoah* efter 1945, men dermed ikke sagt, at den ikke var tilstede tidligere i foreningslivet. Med det øgede tyske antisemitiske pres, som kulminerede med flugt og ufrivilligt ophold i Sverige fra oktober 1943 samt med den gryende erkendelse af de europæiske jøders grusomme skæbne, kunne oprettelsen af en jødiske stat for mange jøder synes at være den eneste løsning på de europæiske jøders problem. Hvor østjøderne i Danmark tidligere

fokuserede på forholdene for jøderne i det danske samfund, vendte de nu i højere grad blikket mod det internationale jødiske fællesskab.

Denne udvikling kan også ses som en reaktion på, at mellemkrigstidens danske antisemitisme nu var blevet hjemløs, eftersom nazisme og antisemitisme i efterkrigstiden var blevet synonyme.

Afslutningsvis tillader jeg mig at pege på de i indledningen fremdragne mulige perspektiver i nærværende arbejde:

Sigtet med afhandlingen har ikke kun været at bidrage til at kaste lys over et væsentligt tema i den dansk-jødiske historie. Det har i lige så høj grad været at opnå en bedre indsigt i de faktorer der har betydning for integrationsprocessen og som udfolder sig i en minoritet der befinder sig under et mere eller mindre konstant pres. Endelig giver studiet af jødisk idrætsliv og dets udvikling i en tid med voldsomme nationale såvel som internationale spændinger, en enestående mulighed for at kaste lys over forholdet mellem sport og politik. Hvad angår integrationen har afhandlingen forsøgt at demonstrere, at den jødiske minoritets integration i det danske samfund hviler på en næsten 100 år gammel integrationshistorie, som blandt andet kommer til udtryk i den jødiske idræt. Kendskab til denne ubeskrevne jødiske historie kan være til nytte, når nutidens integrationsproblemer skal forstås og en nutidig integrationspolitik skal udformes.

”Sport og politik” som samlet emnekreds associeres oftest til fascistiske og kommunistiske regimers udnyttelse af sporten som politisk instrument. Uden sammenligning i øvrigt med disse ideologier demonstrerer denne afhandling, at zionismen med en vis fordel også har gjort brug af sporten i den politiske sags tjeneste, og jeg håber hermed at have tilføjet et nyt aspekt på ”forholdet mellem sport og politik”

Endelig har afhandlingen forsøgt at nuancere særligt antisemitisk inspirerede klicheer om jøderne som åndsfikserede og kropsligt svage. Som afhandlingen med al tydelighed viser, indeholder jødisk idrætshistorie en væsentlig dimension af ”muskeljødedom”, der kraftfuldt gør op med enhver stereotypi af den kropsfornægtende jøde.

8

Anvendt litteratur og kildemateriale

Anvendt litteratur:

- 1 **Abrahamson, Glenda (edt.) (1989):** *The Blackwell Companion to Jewish Culture – From the Eighteenth Century to the Present*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- 2 **Bach, Tine (2003):** *Mellem drøm og dilemma - Dansk Zionisme 100 år*. København: Dansk Zionistforbund.
- 3 **Bak, Sofie Lene (2003):** *Studier i dansk antisemitisme 1930-1945*. København: Institut for historie, Københavns Universitet. Ph.d. afhandling.
- 4 **Bard, Mitchell Geoffrey & Schwartz, Moshe (2005):** *1001 Facts Everyone Should Know About Israel*. Landham: Rowman & Littlefield Publishers.
- 5 **Bilde, Per, & Steensgaard, Peter (1983):** *Zionismen og Israel*. Århus: Forlaget AROS
- 6 **Bing, Erik Henriques (2009):** *Danmarks jøder – en kronologi*. København: Det Mosaiske Troessamfund.
- 7 **Bistrup, Peter (2007):** *En tradition der forsvandt*, København: DIF.
<http://www.dif.dk/da/NYHEDER/nyheder/2007/2/20070222%2014.aspx>

- 8 Blum, Jaques (1972):** *Dansk og/eller jøde?* København: Gyldendalske Boghandel
- 9 Blum, Jacques (edt.) (1975):** *Minoritetsproblemer i Danmark.* København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S Copenhagen.
- 10 Blüdnikow, Bent (1985):** *Dansk-jødisk historie, en forskningsoversigt. I: Fortid og Nutid, Vol. 13 (1), s. 22-24*
- 11 Blüdnikow, Bent (1986):** *Immigranterne.* København: Narayana Press.
- 12 Bonde, Hans (2006):** *Fodbold med Fjenden.* København: Syddansk Universitetsforlag.
- 13 Bonde, Hans (2011):** *INTEGRATION GENNEM KROPPEN? - Den jødiske idræt med særligt henblik på Besættelsestiden,* Publiceres ultimo 2011 i antologi om integration og idræt, Institut for Idræt, Kbh.
- 14 Bonde, Hans (1991):** *Mandighed og sport,* København: Odense Universitetsforlag.
- 15 Bonde, Hans (2001):** *Niels Bukh: En politisk-ideologisk biografi.* København: Museum Tusulanums Forlag.
- 16 Bonde, Hans (2006, 17. november):** *Oprøret på lægterne.* (Hjemmeside for Politiken) Lokaliseret 24. juni 2010 på:
<http://politiken.dk/debat/kroniker/article201224.ece>
- 17 Brenner, Michael & Reuveni, Moshe (2006):** *Emancipation through Muscles.* Lincoln & London: University of Nebraska press.
- 18 Cohn, Elon (edt.) (1994):** *HAKOAH 70 år - Jubilæumsskrift.* København: JIF Hakoah.

- 19 Dessauer, John., et al. (1996):** *Det Mosaiske Troessamfund*. København: Det Mosaiske Troessamfund.
- 20 Espersen, Søren (2007):** *Israels selvstændighedskrig – og de danske frivillige*. København: Forlaget Hovedland.
- 21 Følner, Bjarke & Laura, Heidi (n.d.):** *Jøder med muskler og medaljer – To jødiske bryderkarrierer udenfor Hakoah*. København: Dansk Jødisk Museum.
- 22 Gitelman, Zvi Y. (2003):** *The emergence of modern Jewish politics: Bundism and Zionism in Eastern Europe*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- 23 Goldstein, Gary (1981):** *The 11th Maccabiah Games*, I: James, Micael (edt.) *The Black Belt* Vol. 19. December 1981 (12) Active Interest Media.
- 24 Grishaver, Joel Lurie (2009):** *Scmirat ha-guf hero: the maccabiah games*. Los Angeles. I: Grishaver, Joel Lurie (2009): *Eizehu Gibor – Living Jewish Values*. Los Angeles, Torah Aura Productions.
- 25 Gudme, Peter De Hemmer (1936).** *Jødeproblemet i Danmark*. København: Gyldendal.
- 26 Hakoah's forhandlingsprotokol.** 12. januar 1929 - 4. oktober 1947. København. Unpublished. Beliggende hos Benny Unterschlag.
- 27 Hansen, Jørn (1998):** *Hakoah i Danmark - en undtagelse? En undersøgelse af jødisk idræt i Danmark i perioden 1930 – 1945*. I: Hansen, Jørn, et. al (1998): *Idrætshistorisk årbog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- 28 Hansen, Jørn (2004):** *Ringene Samles*. Odense: Syddansk Universitetsforlag
- 29 Hoffmann, Aage (2008):** *Arbejderidrættens forhold til Socialdemokratiet ca. 1880 – ca. 1925*, I: *Arbejderhistorie* (vol. 23) nr. 1, april 2008.

- 30 Hoffman, Joseph (1991):** *The great Maccabians (A history of Maccabi for young people)*. London: Union of Maccabi Associations of Great Britain & Northern Ireland.
- 31 Jacobsen, Ino Peer; Nathansohn, Reinhold; Rouchmann (edt.) (1964):** *HAKOAH 40 år - Jubilæumsskrift. Udvidet nummer af Hakoahneren i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 40-års fødselsdag den 12. Oktober*. København: JIF Hakoah.
- 32 Jacobsen, Brian Arly (2007):** *Jødiske indvandrere på den politiske dagsorden*. København. I. *Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, Vol. 16 2007. København: Selskabet for dansk jødisk historie.
- 33 Jacobsen, Brian Arly (2009):** *Videnskabet: Jøder og muslimer på den politiske dagsorden*. København. I: *Universitetsavisen*, (lokaliseret 20. November 2010). <http://universitetsavisen.dk/videnskab/videnskabet-joeder-og-muslimer-paa-den-politiske-dagsorden>
- 34 Jørgensen, Harald (edt.) (1984):** *Indenfor murene – Jødisk liv i Danmark 1684-1984* København: C.A. Reitzels Forlag A/S.
- 35 Krak (1910):** *Kraks Blå Bog 1910* København: LFL's Bladfond.
- 36 Kristensen, Bent Egaa (2007):** *Historisk Metode*. København: Hans Reitzels Forlag.
- 37 Kristensen, Preben (1996):** *De Olympiske*. København: Dansk Idrætsforbund/Danmarks Olympiske Komite.
- 38 Kurland, Abraham (n.d.):** *Erindringer*. Bagsværd: Unpublished manuscript. Privatarkiv beliggende hos Inge Kurland.

- 39 **Kurland, Abraham (1988):** *Tale ved receptionen den 15/juli 1988 –MEYER RUDAISKY 80 ÅR*. Bagsværd: Unpublished manuscript. Privatarkiv beliggende hos Inge Kurland.
- 40 **Kurland, Simon (2010):** *Kurland – en jødisk bryders liv i krigs- og efterkrigstid*. Farum: Syddansk Universitetsforlag.
- 41 **Krüger, A., Murray, W. J, (edt.) (2003):** *The Nazi Olympics: sport, politics, and Appeasement in the 1930's*. Illinois: University of Illinois.
- 42 **Laqueur, Walter (2003):** *A history of Zionism*. New York: Schocken Books.
- 43 **Lübcke, Poul (edt.) (2004):** *Politikens filosofi leksikon* København: Politikens forlag.
- 44 **Melchior, Dan & Rosenbaum, Allan (1984):**. *HAKOAH 60 år – Jubilæumsskrift*. København: JIF Hakoah.
- 45 **Marcus Melchior (1965):** *Levet og oplevet*, København, H. Hirschsprungs forlag.
- 46 **Metz, Jan Ivar. (2004):** *HAKOAHNEREN: Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah - 80 års jubilæum*. København: JIF Hakoah.
- 47 **Mandell, Richard D. (1987):** *The Nazi Olympics*. New York: Ilini Books
- 48 **Rudaizky, Meyer (edt.) (1949):** *Festskrift, i anledning af Jødisk Idrætsforening Hakoahs 25 år jubilæum*. København: JIF Hakoah.
- 49 **Rudaizky, Meyer (edt.) (1959).** *Festskrift, i anledning af de første europæiske Maccabi Lege i København 16.-19. August 1959 og Jødisk idrætsforening "Hakoah's" 35 års jubilæum 1924-1959*. København: JIF Hakoah.

- 50 Rünitz, Lone Jenny (1995):** *Danmark og de jødiske flygtninge 1933-1939*. København: Københavns Universitet. Specialeafhandling.
- 51 Salamon, Martin (edt.) (1999):** *HAKOAH 75 år - Jubilæumsskrift*. København: JIF Hakoah.
- 52 Siegman, Joeseeph (2000):** *Jewish sports legends; The International Jewish Hall of Fame*. Dulles: Brassey's.
- 53 Thelmark, S. (1999):** *Jødisk Idrætsforening Hakoah København: Billeder af fortiden. En undersøgelse af Hakoah's idræts historie i perioden 1924 til 1999*. Odense: Syddansk Universitet, Institut for Idræt og Biomekanik. Specialeafhandling.
- 54 Therkildsen, Brit & Wilkens, Kristine Jægesen (2008):** *Danskerne og den olympiske Magt*. København: Politikens Forlag
- 55 Thing, Morten (1999):** *Næste år i Jerusalem*. København: Aschehoug
- 56 Thing, Morten (2008):** *De russiske jøder i København*, København, Gyldendal
- 57 Trangbæk, Else, et al. (2007):** *Eliteidrættens Kanon*. København: Team Danmark og Syddansk Universitetsforlag.
- 58 Tschertok, Julius (2006):** *Amol iz geven - At riste en rune over Hakoah og brydningen I: Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning, Vol. 15*. København: Selskabet for dansk jødisk historie.

Tidsskrifter:

59 HAKOAHNEREN: Officielt organ for Jødisk Idrætsforening Hakoah. Vol. 1 1942 - Vol. 1 (8) 1950. København: JIF Hakoah.

60 Israeliten - Organ for "Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund. Vol. 8. 11. marts 1921 (7) – Vol. 10. 10. september 1923 (12). København: Skandinavisk-jødisk Ungdomsforbund.

61 Jødisk Familieblad. Vol. 1. 1. marts 1929 (12) – Vol. 11. april 1940 (8). København: Det Mosaiske Trossamfund.

62 Jødisk Orientering. Vol. 32. (7) København: Mosaisk Troessamfund.

63 Jødisk Ugeblad. Vol. 32. 7. Januar 1938 (1) – Vol. 34. 5. april 1940. København: Mosaisk Troessamfund..

64 Mosaisk Samfund: Organ for mosaisk Familie- og Forretningsliv i Danmark. Vol. 27. 10. marts 1933 (10) - Vol. 29 18. oktober 1935
København: Mosaisk Troessamfund.

65 Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning, Vol. 11. 2002 København: Selskabet for dansk jødisk historie.

66 Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning, Vol. 12. 2003 København: Selskabet for dansk jødisk historie.

67 Rambam, tidsskrift for jødisk kultur og forskning, Vol. 16 2007. København: Selskabet for dansk jødisk historie.

Interviews:

68 Simon Kurland (Personal communication 24. Februar 2010)

69 Inge Kurland (Personal communication 13. april 2010)

70 Henning Kurland (Personal communication 13. april 2010)

Private arkiver:

71 Ivan Osiiers privatarkiv, beliggende hos Ole Osier Markmann. (Personal communication d. 20/12 2010)

72 Abraham Kurlands privat arkiv, beliggende hos Inge Kurland (Personal communication 13. april 2010)

73 Jødisk Idrætsforening Hakoahs arkiv, beliggende hos Benny Unterschlag, tidligere formand og bestyrelsesmedlem i JIF Hakoah Solrød. (Personal communication d. 8/2 2010)

Materialer beliggende på Dansk Jødisk Museum:

74 Genstandsnummer: 0228X0001 En gymnastiklærerindes hovedopgave

75 Genstandsnummer: 0250X0017 Fotoalbum fra Leo Schüstein og Brian Schüstein.

76 Genstandsnummer: 0250X0018 Samling af udklip og billeder Leo Schüstein og Brian Schüstein.

77 Genstandsnummer: 0250X0001 Præmiefad fra bryder Leo Schüstein i A.K. Dan

Internetadresser:

78 www.boxrec.com

79 www.dabu.dk

80 <http://www.denstoredanske.dk>

81 www.gl.brydning.dk/mesterskabsdatabase

82 <http://www.jewishsports.net>

83 www.jewishvirtuallibrary.org

84 www.jewishsports.net

85 <http://www.maccabiah.com>

86 <http://www.maccabiworld.org>

87 www.jgs-danmark.dk